

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

**Α' Γενικού Λυκείου
Α' Επαγγελματικού Λυκείου**

Τόμος 4ος

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Πρόεδρος: Σωτήριος Γκλαβάς

ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

Κώστας Ν. Θεριανός, Δρ. Επιστημών της Αγωγής, Κοινωνιολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Δρ. Χρήστος Πατσός, Σχολικός Σύμβουλος Κοινωνιολόγων, Συντονιστής Επιτροπής Κρίσης

Αθανάσιος Ανδρέου, Οικονομολόγος, Med Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης, Διευθυντής 10ου ΓΕΛ Λάρισας

Δρ. Γιώργος Μπίκος, Πολιτικός Επιστήμονας, Κοινωνιολόγος, Εκπαιδευτικός

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γιώτα Κωνσταντάτου, Φιλολόγος

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Παύλος Φ. Μάραντος - Κώστας Ν. Θεριανός

Σελιδοποίηση: Δώρος Παπαϊωαννίδης, e-mail: info@eikastiko.gr

«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΣΧΟΛΕΙΟ 21ου αιώνα)-ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ» ΜΕ ΚΩΔ. ΟΠΣ 295450, των Αξόνων Προτεραιότητας 1, 2 και 3 – ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ του ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ», που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση - Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και από Εθνικούς Πόρους (ΕΣΠΑ 2007 – 2013).

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ
ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Παύλος Φ. Μάραντος

Κώστας Ν. Θεριανός

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Α' ΓΕΛ ΚΑΙ ΕΠΑ.Λ.

Τόμος 3ος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ - ώρες: 5

- 11.1 Από τον αντιπραγματισμό στην οικονομία του χρήματος
- 11.2 Το χρήμα
  - 11.2.1 Ιδιότητες και λειτουργίες του χρήματος
  - 11.2.2 Σύγχρονες μορφές χρήματος
- 11.3 Οι Τράπεζες
  - 11.3.1 Εμπορικές Τράπεζες, Κεντρική Τράπεζα
  - 11.3.2 Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
- 11.4 Αποταμίευση–Καταθέσεις–Δάνεια
- 11.5 Το Χρηματιστήριο–Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να εξηγούν τον ρόλο του χρήματος και να περιγράφουν τις ιδιότητες και λειτουργίες του.
- Να εξοικειωθούν με τις σύγχρονες μορφές χρήματος.
- Να περιγράφουν το σύγχρονο πιστωτικό σύστημα.
- Να περιγράφουν τη λειτουργία και τον ρόλο των εμπορικών τραπεζών και της Κεντρικής Τράπεζας.
- Να διακρίνουν τον τόκο και το επιτόκιο και να υπολογίζουν τον τόκο.
- Να εξηγούν τον ρόλο του τόκου ως κόστος για τον δανειζόμενο και ως όφελος για τον δανειστή.

- Να εξηγούν τις σύγχρονες μορφές δανεισμού και καταθέσεων.
- Να εξηγούν τον ρόλο του χρηματιστηρίου και της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς.

Βασική ορολογία

- αντιπραγματισμός
- λειτουργίες του χρήματος
- σύγχρονες μορφές χρήματος
- συναλλαγματική
- επιταγή
- εμπορικές τράπεζες
- Κεντρική Τράπεζα
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
- αποταμίευση
- καταθέσεις ταμιευτηρίου
- καταθέσεις προθεσμίας
- καταθέσεις όψεως
- χρηματιστήριο
- χρηματιστήριο αξιών
- χρηματιστήριο εμπορευμάτων
- χρηματιστήριο ναύλων
- Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς

11.1 Από τον αντιπραγματισμό στην οικονομία του χρήματος

«Τον 18ον αιώνα, σε απέραντες εκτάσεις για εκατομμύρια ανθρώπους βρισκόμαστε ακόμη στην εποχή του Ομήρου όπου λογάριαζαν την ασπίδα του Αχιλλέα σε βόδια. Ο Άνταμ Σμιθ αναπολεί αυτή την εικόνα. Γράφει: «η πανοπλία του Διομήδη κατά τον Όμηρο δεν έχει στοιχίσει παρά εννιά βόδια του Γλαύκου όμως έχει στοιχίσει εκατό». Αυτοί οι απλοϊκοί κόσμοι είναι ό,τι θα αποκαλούσε σήμερα ένας οικονομολόγος Τρίτο Κόσμο, υπήρξε πάντα ένας Τρίτος Κόσμος. Το συνηθισμένο του σφάλμα είναι η παραδοχή ενός διαλόγου που είναι πάντα εις βάρος του. Ωστόσο, τον διάλογο αυτόν, αν χρειαστεί, του τον επιβάλλουν.» (F. Braudel, Υλικός πολιτισμός, οικονομία και καπιταλισμός, τ. Α΄)

Στις παραδοσιακές κοινωνίες η ανταλλαγή των αγαθών γινόταν (και γίνεται) χωρίς τη μεσολάβηση χρήματος. Γινόταν ανταλλαγή πραγμάτων, δηλαδή πράγμα αντί πράγματος (αντιπραγματισμός). Παράδειγμα: ο Α έδινε στάρι και έπαιρνε τυρί. Αυτό δημιουργούσε δυσκολίες στις ανταλλαγές, γιατί ο Α θα έπρεπε να βρει κάποιον να θέλει τυρί, και, επιπλέον, να έχει και να θέλει να το ανταλλάξει με στάρι. Επίσης, και οι δύο να θέλουν την ίδια ποσότητα προϊόντων (στάρι, τυρί). Με άλλα λόγια, μεταξύ αυτών που αντάλλασσαν τα προϊόντα τους θα έπρεπε να υπάρχει σύμπτωση επιθυμιών, να θέλουν να ανταλλάξουν τα ίδια προϊόντα στις ίδιες ποσότητες. Και αυτό δυσκόλευε πολύ τις ανταλλαγές. Γι' αυτό εφευρέθηκε το χρήμα.

Η εφεύρεση του χρήματος είναι μία από τις μεγαλύτερες εφευρέσεις, που διευκόλυναν τη ζωή των

ανθρώπων. Η χρησιμοποίηση του χρήματος αύξησε το εμπόριο και τις συναλλαγές και κατ' επέκταση την οικονομία. Κατά καιρούς χρησιμοποιήθηκαν ως χρήμα διάφορα προϊόντα, όπως σιτάρι, μέταλλα, φτερά, δέρματα κτλ. (βλέπε και κεφ. 1.5.2, τόμ. 1).

Αργότερα, με την εμφάνιση του αυθεντικού νομίσματος (τεμάχια ήλεκτρου, χρυσού, αργύρου), διευρύνονται ακόμη περισσότερο το εμπόριο και οι συναλλαγές. Κάποιες κοινωνίες, όταν άρχισαν να χρησιμοποιούν το νόμισμα ως χρήμα άρχισαν να αναπτύσσονται οικονομικά και να κυριαρχούν έναντι των άλλων κοινωνιών. Και όπως αποδεικνύει η ιστορία, κοινωνίες που δεν μπορούν να ακολουθήσουν τις εξελίξεις, αργά ή γρήγορα, τίθενται στο περιθώριο ή και χάνονται από την ιστορία.

Η χρησιμοποίηση του μεταλλικού νομίσματος είχε πολλές συνέπειες στην κοινωνική και οικονομική ζωή των ανθρώπων, όπως:

- Η αύξηση των συναλλαγών και του εμπορίου.
- Η αύξηση του καταμερισμού της εργασίας.
- Η δυνατότητα αποταμίευσης, η συσσώρευση πλούτου.

Έτσι, σταδιακά έγινε το πέρασμα από την οικονομία του οίκου στην οικονομία της πόλης και από τον αντιπραγματισμό στην οικονομία του χρήματος.

Το πέρασμα από την οικονομία του οίκου στην οικονομία της πόλης σήμαινε μια νέα πορεία για την οικονομία και την κοινωνία. Η δημιουργία της «αγοράς» και της «πόλης» ήταν αποφασιστικής σημασίας για τις μετέπειτα εξελίξεις. Η αγορά, δηλαδή ο τόπος συνάντησης των ανθρώπων που πουλάνε και των ανθρώπων που

αγοράζουν προϊόντα, διευρύνεται: περισσότεροι άνθρωποι, περισσότερα προϊόντα, περισσότερες συναλλαγές. Η δημιουργία της πόλης αποτελεί τομή ανάμεσα στην παλιά και στη νέα κοινωνία. Στην πόλη δημιουργούνται νέοι θεσμοί, αναπτύσσονται νέες σχέσεις, δημιουργούνται νέα έργα. Η πόλη παράγει πολιτισμό.

Ειδικότερα, η αρχαιοελληνική πόλη-κράτος είναι ο χώρος της πολιτικής, της οικονομίας, του πολιτισμού, ο χώρος του πολίτη. Υπάρχουν οι ιδιωτικές και οι δημόσιες υποθέσεις. Υπάρχει ο οίκος, ο ιδιωτικός χώρος, και ο δημόσιος χώρος και μεταξύ τους υπάρχει μια αρμονική σχέση. Το κατώφλι του σπιτιού αποτελεί τη διάκριση ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Ειδικότερα, στον ιδιωτικό χώρο οι πολίτες φρόντιζαν για τον οίκο τους. Οι ίδιοι έχτιζαν τις κατοικίες τους, με τρόπο που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Οι χώροι, τα έπιπλα, τα σκεύη κτλ. ήταν μόνο αυτά που χρησίμευαν για τις ανάγκες τους. Όσον αφορά τον δημόσιο χώρο, αποτελεί αντικείμενο φροντίδας της πόλης και των πολιτών, γιατί σ' αυτόν εκτυλίσσονται οι δημόσιες υποθέσεις, τα κοινά. Η πόλη φρόντιζε να ικανοποιεί τις πραγματικές ανάγκες του πολίτη (βιοτικές, συναισθηματικές, κοινωνικές κτλ.), αλλά και ο πολίτης φρόντιζε για την πρόοδο της πόλης. Με αυτές τις συνθήκες, η πόλη δημιουργεί πολιτισμό. Η πόλη και ο πολιτισμός δημιουργούνται και αναπαράγονται στις πλατείες, στα πάρκα, στους δρόμους, στα δημόσια κτήρια, δηλαδή στον δημόσιο χώρο, όπου δημοκρατικά και ισότιμα, έχουν δικαίωμα πρόσβασης και χρήσης όλοι οι πολίτες.

Η ανταλλαγή πραγμάτων, δηλαδή ο αντιπραγματισμός, υπάρχει και στις «πολιτισμένες» κοινωνίες, στις κοινωνίες που κυριαρχεί το χρήμα. Ακόμα και σήμερα

στις αρχές του 21ου αιώνα, όχι μόνο στις αναπτυσσόμενες χώρες αλλά και στις ανεπτυγμένες, έστω σε περιορισμένη κλίμακα, γίνονται κάποιες ανταλλαγές πραγμάτων.

Αργυρό τετράδραχμο Λυσιμάχου
(Εμπροσθότυπος: κεφαλή Μ. Αλεξάνδρου κερασφόρου. Οπισθότυπος: Αθηνά Νικηφόρος)

Στις αρχές του 18ου αιώνα, αναφέρεται για τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: «Αντί για χρήμα που πηγαινοέρχεται αδιάκοπα στα ίδια χέρια, λένε με θαυμασμό, εδώ στα χωριά προσφέρει ο ένας υπηρεσίες στον άλλον, με άμεσες ανταλλαγές. Ο ράφτης, ο τσαγκάρης προσφέρουν την τέχνη τους στον γεωργό που την έχει ανάγκη, και που, τις περισσότερες φορές, προμηθεύει την πρώτη ύλη και πληρώνει την εργασία σε είδος. Οι ανταλλαγές αυτές επεκτείνονται σε ένα σωρό είδη.» (F. Braudel, Υλικός πολιτισμός, οικονομία και καπιταλισμός, τ. Α΄ εκδ. Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα 1995)

«Για να παραμερίσουν τους ανταγωνιστές τους, οι Άγγλοι έμποροι εγκαινιάζουν τα πρώτα χρόνια του 18ου αιώνα ένα ασυναγώνιστο τιμολόγιο: καθόρισαν

τον αιχμάλωτο-ινδικό νόμισμα-στις τέσσερις ουγγιές χρυσό ή τριάντα ασημένια πιάστρα ή τρία τέταρτα της λίβρας κοράλι, ή επτά κομμάτια σκωτσέζικης στόφας.» (F. Braudel, Υλικός πολιτισμός, οικονομία και καπιταλισμός, τ. Α΄)

Τετράδραχμο της Θάσου

Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν διάφορα πράγματα, ακόμα και άνθρωποι, χρησιμοποιούνταν ως χρήμα.

Παράδειγμα:

Σε κάποιες χώρες της Αφρικής χρησιμοποιούσαν τα άλογα, το αλάτι, τα χάλκινα βραχιόλια, τα όστρακα ή και νέγρους σκλάβους (Ινδικό νόμισμα).

Στην Αλάσκα και στη Ρωσία του Μεγάλου Πέτρου χρησιμοποιούσαν τα γουναρικά.

Στις Αμερικανικές αποικίες χρησιμοποιούσαν τον καπνό, τη ζάχαρη, το κακάο.

Χωριό στη Βιρτζίνια την εποχή της άφιξης στην Αμερική των Ισπανών κατακτητών. Οι κάτοικοι του χωριού αντάλλασαν είδη και δεν είχαν χρήματα. (Γκραβούρα του Theodor de Bry)

11.2 Το χρήμα

11.2.1 Ιδιότητες και λειτουργίες του χρήματος

Χρήμα είναι ο,τιδήποτε γίνεται αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής αγαθών και μέσο μέτρησης της ανταλλακτικής αξίας των άλλων αγαθών. Μετά την εφεύρεση του χρήματος οι ανταλλαγές από άμεσες έγιναν έμμεσες. Το πράγμα αντί πράγματος αντικαταστάθηκε από το πράγμα αντί χρήματος. Η οικονομία από εμπράγματα έγινε εγχρήματη.

Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν χρήμα εξέδιδαν ιδιωτικές τράπεζες. Σήμερα, δικαίωμα έκδοσης χρήματος, ή όπως λέγεται το εκδοτικό προνόμιο, το έχουν μόνο οι εκδοτικές (κρατικές) τράπεζες, δηλαδή μόνο το κράτος.

Στη σημερινή εκχρηματισμένη οικονομία το χρήμα διαδραματίζει τρεις σημαντικές λειτουργίες. Το χρήμα είναι:

- μέτρο αξίας των αγαθών και υπηρεσιών
- μέσο πληρωμών
- μέσο αποταμίευσης

Το χρήμα για να επιτελεί τις παραπάνω λειτουργίες, πρέπει να έχει ορισμένες ιδιότητες, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι εξής:

α) Υποχρεωτικά αποδεκτό μέσο πληρωμών. Τα χρήμα είναι κοινώς αποδεκτό μέσο πληρωμών και μάλιστα υποχρεωτικό με νόμο. Και αυτό σημαίνει ότι κάποιος δεν μπορεί να αρνηθεί να πάρει ή να δώσει το χρήμα στις συναλλαγές του.

β) Ύπαρξη πολλαπλάσιων και υποπολλαπλάσιων της μονάδας του χρήματος. Σήμερα στη δική μας οικονομία βασική μονάδα χρήματος είναι το ένα (1) ευρώ.

Αν υπήρχαν μόνο χρήματα του ενός ευρώ, τότε πολύ δύσκολα, αγοραστής και πωλητής, θα μετρούσαν δέκα χιλιάδες (10.000) ευρώ για την αγορά ενός αυτοκινήτου. Για να διευκολύνονται οι συναλλαγές υπάρχουν πολλαπλάσια και υποπολλαπλάσια του ευρώ.

γ) Μη γρήγορη φυσική φθορά. Αν το χρήμα υφίσταται γρήγορη αλλοίωση ή φθορά, τότε δυσχεραίνει τις συναλλαγές. Γι' αυτό, σήμερα, εκτός από το χάρτινο χρήμα που υφίσταται κάποια φθορά, υπάρχει και το μεταλλικό χρήμα που φθείρεται δυσκολότερα.

Μετοχή των Εταιρείας Μεταλλουργεία Λαυρίου, 1909. Τα μεταλλεία Λαυρίου προμήθευαν την αρχαία Αθήνα με άργυρο, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για την

κοπή ενός από τα πρώτα αργυρά νομίσματα στον κόσμο: της αθηναϊκής δραχμής.

Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν χρήμα εξέδιδαν ιδιωτικές τράπεζες. Τα χαρτονομίσματα των τραπεζών μπορούσαν να εξαργυρωθούν σε χρυσό από την τράπεζα που τα εξέδιδε. Γι' αυτό κάθε εκδοτική τράπεζα είχε την υποχρέωση να κυκλοφορεί τόση αξία χαρτονομισμάτων, όση είναι η αξία τους σε χρυσό (κανόνας χρυσού). Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εγκαταλείφθηκε ο κανόνας χρυσού.

11.2.2 Σύγχρονες μορφές χρήματος

Στις σημερινές κοινωνίες κυκλοφορούν τα εξής είδη χρήματος:

α) Μεταλλικό χρήμα. Στην αρχαία Ελλάδα χρησιμοποιούσαν διάφορα είδη μετάλλων, όπως σίδηρο, χαλκό, άργυρο, χρυσό. Σήμερα, τα μεταλλικά νομίσματα σπάνια περιέχουν πολύτιμα μέταλλα. Συνήθως, η αξία του μετάλλου που εμπεριέχουν τα νομίσματα είναι μικρότερη από τα προϊόντα που μπορούν να αγοραστούν. Αν η αξία του μετάλλου που εμπεριέχει το νόμισμα είναι μεγαλύτερη από την αξία του ίδιου του νομίσματος, τότε το μεταλλικό νόμισμα δεν χρησιμοποιείται ως μέσον ανταλλαγής αλλά πωλείται ως μέταλλο.

β) Χαρτονόμισμα. Τα χαρτονομίσματα ή τραπεζογραμμάτια εκδίδονται από την εκδοτική (κρατική) τράπεζα. Κατασκευάζονται από ειδικό χαρτί και διαθέτουν ταινίες ασφαλείας, ώστε να αποφεύγεται η κατασκευή πλαστών χαρτονομισμάτων.

γ) Συναλλαγματική. Είναι ένα έγγραφο, το οποίο για να είναι έγκυρο πρέπει υποχρεωτικά από τον νόμο να έχει τα εξής στοιχεία:

- Τη λέξη «Συναλλαγματική» μέσα στο κείμενο του τίτλου.
- Εντολή πληρωμής ορισμένου χρηματικού ποσού.
- Το όνομα του πληρωτή, το όνομα του λήπτη.
- Τον χρόνο λήξης, τον τόπο πληρωμής.
- Τον τόπο και τον χρόνο έκδοσης.
- Την υπογραφή του εκδότη.

δ) Επιταγή. Είναι έγγραφο, με το οποίο, αυτός που έχει χρήματα στην τράπεζα, δίνει εντολή στην τράπεζα να πληρώσει το ποσό που αναγράφεται στον κομιστή της επιταγής. Η επιταγή είναι πληρωτέα εν όψει, δηλαδή με την εμφάνισή της στο γκισέ της τράπεζας. Έτσι, οποιοσδήποτε κατέχει μια επιταγή, μπορεί να εμφανιστεί στην τράπεζα και να την εξαργυρώσει, αρκεί βέβαια αυτός που εξέδωσε την επιταγή να έχει χρήματα στην τράπεζα.

Η επιταγή χρησιμοποιείται ως μέσο πληρωμής, χωρίς να δίνονται άμεσα χρήματα. Και αυτό διευκολύνει τις συναλλαγές, κυρίως μεταξύ εμπόρων. Έτσι, αντί να «κουβαλάει» κάποιος μαζί του πολλά χρήματα, με τον κίνδυνο κλοπής, δίνει μια επιταγή.

Η επιταγή πρέπει να έχει τα εξής υποχρεωτικά στοιχεία, που αν λείπει κάποιο μπορεί να επέλθει ακυρότητα της επιταγής:

- Τη λέξη «Επιταγή» μέσα στο κείμενο του τίτλου.
- Την εντολή πληρωμής ορισμένου χρηματικού ποσού.
- Το όνομα του πληρωτή. Πληρωτής είναι η τράπεζα.

- Τον τόπο πληρωμής (το κατάστημα της συγκεκριμένης τράπεζας).
- Τον τόπο και τον χρόνο έκδοσης.
- Την υπογραφή του εκδότη.

ε) Πιστωτικές κάρτες. Είναι το λεγόμενο πλαστικό χρήμα, που εκδίδουν οι εμπορικές τράπεζες. Επιτρέπει στον αγοραστή να μην πληρώσει στο κατάστημα, κατά την αγορά των προϊόντων, αλλά αργότερα στην τράπεζα. Επίσης, ο αγοραστής μπορεί να πληρώσει με δόσεις, οπότε επιβαρύνεται με τόκους. Βέβαια, αν δεν καταβάλλει τις δόσεις στον καθορισμένο χρόνο, πληρώνει υψηλότερους τόκους.

Κάποιοι καταναλωτές παρασύρονται, μερικές φορές, από τις διαφημίσεις και χρησιμοποιούν αλόγιστα τις πιστωτικές κάρτες. Αυτό στο μέλλον τους δημιουργεί σοβαρό πρόβλημα, καθώς δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους.

Χαρτονόμισμα των εκατό δισεκατομμυρίων δραχμών που είχε κυκλοφορήσει στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941–1944). Είναι το μεγαλύτερο σε ονομαστική αξία ελληνικό χαρτονόμισμα. Το χρήμα είχε χάσει εντελώς την αξία του και ήταν «πληθωριστικό».

Η αξία του χρήματος εξαρτάται από τις τιμές των αγαθών και υπηρεσιών στην αγορά. Και είναι γνωστό ότι οι τιμές άλλοτε αυξάνονται και άλλοτε μειώνονται. Έτσι, αν οι τιμές αυξάνονται, η αξία του χρήματος μειώνεται, ενώ αν οι τιμές μειώνονται, η αξία του χρήματος αυξάνεται.

Όταν αυξάνονται οι τιμές, λέμε ότι υπάρχει πληθωρισμός. Πληθωρισμός είναι η τάση για συνεχή αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών. Ο πληθωρισμός έχει σημαντικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Πλήττει, κυρίως, αυτούς που έχουν σταθερά εισοδήματα (π.χ. μισθωτούς, συνταξιούχους), γιατί μειώνεται το πραγματικό τους εισόδημα, αφού με τα ίδια χρήματα αγοράζουν λιγότερα προϊόντα.

11.3 Οι Τράπεζες

11.3.1 Εμπορικές Τράπεζες, Κεντρική Τράπεζα

Η λέξη «τράπεζα» αρχικά δήλωνε κάθε έπιπλο με οριζόντια επιφάνεια με τέσσερα πόδια (τραπέζι). Αργότερα σήμαινε το τραπέζι που έκαναν τις συναλλαγές τους οι αργυραμοιβοί (κυρίως ανταλλαγές νομισμάτων). Από αυτό προήλθε το «τράπεζα», ως πιστωτικό ίδρυμα.

Οι εμπορικές τράπεζες είναι επιχειρήσεις που δέχονται καταθέσεις από φυσικά και νομικά πρόσωπα (επιχειρήσεις, σωματεία κτλ.) με επιτόκιο «Α» και χορηγούν δάνεια σε φυσικά πρόσωπα και νομικά πρόσωπα και στο κράτος με επιτόκια «Α+». Δηλαδή, κερδίζουν από τη διαφορά επιτοκίου.

Μετά την βιομηχανική επανάσταση και την επικράτηση του καπιταλιστικού συστήματος, άρχισε και η ανάπτυξη των τραπεζών. Από τις αρχές του 20ού αιώνα υπάρχει διασύνδεση τραπεζικού και χρηματιστηριακού κεφαλαίου, το οποίο αποκτά μεγάλη οικονομική και πολιτική δύναμη.

Αρχικά, οι εμπορικές τράπεζες εξέδιδαν τα χαρτονομίσματα, τα ονομαζόμενα τραπεζογραμμάτια. Από τις αρχές του 20ού αιώνα το δικαίωμα έκδοσης τραπεζογραμματίων το έχει μόνο η κεντρική τράπεζα, η οποία είναι κρατική ή τελεί υπό τον έλεγχο του κράτους.

Η κεντρική τράπεζα αποτελεί την τράπεζα του κράτους (καταθέσεις και δάνεια του κράτους). Ασκεί σημαντικό ρόλο στην νομισματική και πιστωτική πολιτική του κράτους. Μετά την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (Ε.Κ.Τ.) έχει μειωθεί ο ρόλος της Κεντρικής Τράπεζας των κρατών-μελών. Όμως, ο ρόλος της

Κεντρικής τράπεζας συνεχίζει να είναι σημαντικός:

- Ελέγχεται από το κράτος.
- Εποπτεύει τα πιστωτικά ιδρύματα καθώς και ορισμένες κατηγορίες επιχειρήσεων του χρηματοπιστωτικού τομέα της οικονομίας.
- Συλλέγει στατιστικά στοιχεία από νομισματικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (δηλαδή, τις τράπεζες και τα αμοιβαία κεφάλαια διαχείρισης διαθεσίμων).
- Είναι αρμόδια για την παρακολούθηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.
- Διαχειρίζεται για λογαριασμό της Ε.Κ.Τ. μέρος των σε συνάλλαγμα και χρυσό διαθεσίμων της τελευταίας, σύμφωνα με τις οδηγίες της Ε.Κ.Τ.

Το τραπεζικό σύστημα αποτελείται από την κεντρική τράπεζα και το σύνολο των εμπορικών τραπεζών.

Επίσκεψη στην Ε.Κ.Τ.:

Ανεξαρτησία—διαφάνεια—λογοδοσία της Ε.Κ.Τ.:

Ανεξαρτησία. Η ανεξαρτησία συντελεί στη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από την εκτενή θεωρητική ανάλυση και τα εμπειρικά στοιχεία σχετικά με την ανεξαρτησία των κεντρικών τραπεζών.

Διαφάνεια. Σημαίνει ότι η Ε.Κ.Τ. παρέχει, εγκαίρως, στο ευρύ κοινό και στις αγορές όλες τις πληροφορίες που αφορούν τη στρατηγική, τις αξιολογήσεις και τις αποφάσεις πολιτικής της, καθώς και τις διαδικασίες της, με τρόπο ειλικρινή και σαφή.

Λογοδοσία. Θεμελιακή αρχή των δημοκρατικών

κοινωνιών είναι ότι κάθε ανεξάρτητο ίδρυμα που επιτελεί δημόσια λειτουργία οφείλει να λογοδοτεί στους πολίτες και τους εκλεγμένους αντιπροσώπους τους για την άσκηση των πολιτικών του. Συνεπώς, η λογοδοσία συνιστά σημαντικό συμπλήρωμα της ανεξαρτησίας των κεντρικών τραπεζών.

Εμείς στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχουμε δεσμευθεί να εκτελούμε αποτελεσματικά όλα τα καθήκοντα κεντρικής τράπεζας που μας έχουν ανατεθεί, τα οποία ασκούμε επιδιώκοντας το ύψιστο επίπεδο ακεραιότητας, ικανοτήτων, αποδοτικότητας και διαφάνειας (Ε.Κ.Τ.).

Με χαρά θα συνεχίσουμε να σας παρουσιάζουμε τις εργασίες της τράπεζας από τις νέες μας εγκαταστάσεις, στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο επισκεπτών όπου θα παρέχονται εργαλεία και θα λαμβάνουν χώρα δραστηριότητες εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Από το δεύτερο εξάμηνο του 2014 θα έχετε τη δυνατότητα να κάνετε την κράτησή σας ηλεκτρονικά (από την Ε.Κ.Τ.).

(<https://www.ecb.europa.eu>)

11.3.2 Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Από την 1η Ιανουαρίου 1999 η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) είναι υπεύθυνη για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ. Η ζώνη του ευρώ περιλαμβάνει τις χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ. Σήμερα είναι δεκαοκτώ χώρες της Ε.Ε. και συνεχώς αυξάνονται. Η δημιουργία του κοινού νομίσματος και η ίδρυση της Ε.Κ.Τ., αποτέλεσε βασικό στάδιο στη

μακρόχρονη πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Για να ενταχθεί μια χώρα στη ζώνη του ευρώ πρέπει να πληροί ορισμένα κριτήρια σύγκλισης, ώστε να υπάρχουν οι προϋποθέσεις για την επιτυχημένη συμμετοχή στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μαζί με τις Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες των χωρών που έχουν υιοθετήσει το ευρώ αποτελούν το ευρωσύστημα. Η Ε.Κ.Τ. είναι η κεντρική τράπεζα για το ενιαίο νόμισμα της Ευρώπης, το ευρώ. Είναι ανεξάρτητη από τα άλλα όργανα της Ε.Ε. και από τα κράτη - μέλη. Η ανεξαρτησία της Ε.Κ.Τ. καθορίζεται στο θεσμικό πλαίσιο για την ενιαία νομισματική πολιτική (στη συνθήκη για την Ε.Ε. και στο καταστατικό της τράπεζας). Το βασικό καθήκον της Ε.Κ.Τ. είναι η διαφύλαξη της αξίας του ευρώ, δηλαδή να διατηρεί την αγοραστική δύναμη του ευρώ και, συνεπώς, τη σταθερότητα των τιμών στη ζώνη του ευρώ. Τον ίδιο στόχο έχει και το ευρωσύστημα.

Η λειτουργία του ευρωσυστήματος διέπεται από τις εξής οργανωτικές αρχές:

α) Συμμετοχή και συνεργασία. Όλα τα μέλη με πνεύμα συνεργασίας και συλλογικότητας συμβάλλουν στην επίτευξη των σκοπών του ευρωσυστήματος.

β) Διαφάνεια και λογοδοσία. Όλα τα μέλη ενεργούν με διαφάνεια και είναι πλήρως υπεύθυνα και υπόλογα για τη λειτουργία του ευρωσυστήματος.

γ) Συνοχή και ενότητα. Με σεβασμό προς το νομικό καθεστώς των μελών του, το Ευρωσύστημα, διακρίνεται από συνοχή και ενότητα, εκφράζεται με ενιαία φωνή και βρίσκεται κοντά στους πολίτες της Ευρώπης.

δ) Αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα κατά τη λήψη αποφάσεων. Όλες οι διαδικασίες διαβούλευσης

και λήψης αποφάσεων πρέπει να στοχεύουν στην αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα. Η λήψη αποφάσεων εστιάζεται στην ανάλυση και στην ανάπτυξη επιχειρημάτων, καθώς και στην έκφραση όλων των διαφορετικών απόψεων.

Το **Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.)** είναι το βασικό όργανο λήψης αποφάσεων της Ε.Κ.Τ. και απαρτίζεται από:

- τα έξι μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής,
- τους διοικητές των εθνικών κεντρικών τραπεζών των χωρών της ζώνης του ευρώ (ευρωζώνη).

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Αρμοδιότητες:

- Να καθορίζει τις κατευθυντήριες γραμμές και να λαμβάνει τις αναγκαίες αποφάσεις για την εκπλήρωση των καθηκόντων που έχουν ανατεθεί στο Ευρωσύστημα.

- Να χαράσσει τη νομισματική πολιτική για τη ζώνη του ευρώ (τα βασικά επιτόκια, την προσφορά διαθέσιμων στο Ευρωσύστημα κτλ.).

Η αποστολή του Ευρωσυστήματος

Το Ευρωσύστημα, το οποίο αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών που έχουν υιοθετήσει το ευρώ, είναι η νομισματική αρχή της ζώνης του ευρώ. Πρωταρχικός μας στόχος στο Ευρωσύστημα είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών για το κοινό καλό. Ενεργώντας επίσης ως κύρια χρηματοπιστωτική αρχή, στοχεύουμε στη διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και την προώθηση της χρηματοπιστωτικής ενοποίησης στην Ευρώπη.

Κατά την επιδίωξη των σκοπών μας αποδίδουμε υψηλή σημασία στην αξιοπιστία, την εμπιστοσύνη, τη διαφάνεια και τη λογοδοσία. Στοχεύουμε στην αποτελεσματική επικοινωνία με τους πολίτες της Ευρώπης και τα μέσα ενημέρωσης. Στις σχέσεις μας με τις ευρωπαϊκές και τις εθνικές αρχές έχουμε αναλάβει τη δέσμευση να ενεργούμε απολύτως σύμφωνα με τις διατάξεις της Συνθήκης, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη την αρχή της ανεξαρτησίας.
(<https://www.ecb.europa.eu>)

11.4 Αποταμίευση – Καταθέσεις – Δανεισμός

Τα φυσικά πρόσωπα (οι άνθρωποι) και τα νομικά πρόσωπα (επιχειρήσεις, σωματεία, οργανισμοί κτλ.) έχουν έσοδα από διάφορες πηγές, όπως από εργασία, ενοίκια, καταθέσεις, πωλήσεις προϊόντων κτλ.

Τόσο οι ιδιώτες όσο και οι επιχειρήσεις, συνήθως, δεν ξοδεύουν όλα τα έσοδά τους. Ένα μέρος των εσόδων το αποταμιεύουν για να καλύψουν μελλοντικές τους ανάγκες. Αυτή τη λογική ακολουθεί κάθε σώφρων άνθρωπος.

Ειδικότερα, οι άνθρωποι έχουν τουλάχιστον δύο βασικές επιλογές για να καλύψουν τις ανάγκες τους: είτε να καταναλώνουν ολόκληρο το μηνιαίο ή ετήσιο εισόδημά τους, για να καλύψουν τωρινές ανάγκες, είτε να καταναλώνουν μέρος του εισοδήματός τους και το υπόλοιπο να το αποταμιεύουν για να το χρησιμοποιήσουν για μελλοντικές ανάγκες (αγορά κατοικίας, σπουδές παιδιών, δαπάνες υγείας κτλ.).

Χρειάζεται λοιπόν μεγάλη προσοχή στον δανεισμό. Ο δανεισμός είναι απαραίτητος, για μεν τις επιχειρήσεις για να κάνουν π.χ. τις αναγκαίες επενδύσεις. Για δε τα νοικοκυριά για να κάνουν μια αγορά (π.χ. ενός ακινήτου) ή για να αντιμετωπίσουν έκτακτες ανάγκες. Δεν χρειάζεται δανεισμός για τρέχουσες καταναλωτικές δαπάνες (αγορά αυτοκινήτου, διακοπές κτλ.). Βέβαια, καθένας επιλέγει αυτό που κρίνει πιο ορθό. Αλλά ό,τι και αν επιλέξει, έχει την ευθύνη της επιλογής του.

Τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι επιχειρήσεις ένα μέρος των εσόδων τους το αποταμιεύουν για να καλύψουν μελλοντικές τους ανάγκες. Η αποταμίευση σε παλιότερες εποχές γινόταν στο σεντούκι. Σήμερα, συνήθως,

γίνεται στις τράπεζες, αφενός για να παίρνουμε τόκο και αφετέρου για λόγους ασφάλειας (απώλεια, φθορά, κλοπή κτλ.). Από τη μεριά τους οι εμπορικές τράπεζες δέχονται καταθέσεις που διακρίνονται ως εξής:

α) Καταθέσεις ταμιευτηρίου. Ο καταθέτης μπορεί να κάνει καταθέσεις ή αναλήψεις χρημάτων, όποτε θέλει αυτός. Γι' αυτό και είναι η συνηθέστερη μορφή κατάθεσης.

β) Καταθέσεις προθεσμίας. Ο καταθέτης καταθέτει τα χρήματά του για ορισμένη προθεσμία, (6 μήνες, 1 χρόνο κτλ.). Μόνο μετά την παρέλευση αυτού του χρονικού διαστήματος μπορεί να κάνει ανάληψη. Αν κάνει νωρίτερα ανάληψη, χάνει ένα μέρος του τόκου που θα έπαιρνε. Οι καταθέσεις προθεσμίας έχουν, συνήθως, μεγαλύτερο επιτόκιο από τις καταθέσεις ταμιευτηρίου.

γ) Καταθέσεις όψεως. Ο καταθέτης, συνήθως, κάνει καταθέσεις και αναλήψεις με επιταγές. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω (κεφ. 11.2.2, τόμ. 3) οι επιταγές διευκολύνουν τις συναλλαγές, όταν οι συναλλασσόμενοι χρειάζονται μεγάλα χρηματικά ποσά.

Για τις καταθέσεις που δέχονται οι εμπορικές τράπεζες πληρώνουν στους καταθέτες τόκο. Ο τόκος είναι ανάλογος με το επιτόκιο που επικρατεί στην αγορά, ανάλογος με τη συμφωνία που έχει γίνει μεταξύ καταθέτη και τράπεζας. Οι τράπεζες, συνήθως, όσο μεγαλύτερη είναι η κατάθεση, τόσο μεγαλύτερο επιτόκιο προσφέρουν. Και βέβαια υπάρχουν διαφορές στα επιτόκια που δίνουν οι διάφορες τράπεζες.

Τόκος είναι το ποσό που αποφέρουν ως κέρδος τα χρήματα που είναι κατατεθειμένα στην τράπεζα για ορισμένη χρονική περίοδο, συνήθως ένα έτος, ανάλογα με το επιτόκιο.

Επιτόκιο είναι ο τόκος που αποφέρουν τα χρήματα

των εκατό ευρώ που είναι κατατεθειμένα στην τράπεζα για ένα έτος.

Παράδειγμα: Ο κ. Οικονόμος καταθέτει στην τράπεζα κεφάλαιο 1000 ευρώ με επιτόκιο 5% τον χρόνο. Άρα, ο κ. Οικονόμος μετά από έναν χρόνο δικαιούται: κεφάλαιο 1000 ευρώ + 50 ευρώ τόκο.

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, οι εμπορικές τράπεζες είναι επιχειρήσεις, που ως κύριο έργο έχουν να δέχονται καταθέσεις και να χορηγούν δάνεια. Με άλλα λόγια, αγοράζουν και πωλούν χρήμα. Όπως κάθε επιχείρηση, έτσι και οι τράπεζες έχουν έξοδα (ενοίκια, μισθοί προσωπικού κτλ.). Επιπλέον, πληρώνουν τόκους στους καταθέτες. Για να είναι κερδοφόρες επιχειρήσεις και να συνεχίζουν να υπάρχουν, δίνουν στους καταθέτες επιτόκιο μικρότερο από το επιτόκιο που δίνουν στους δανειζόμενους. Δηλαδή, κερδίζουν από τη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου καταθέσεων και του επιτοκίου δανεισμού.

Οι εμπορικές τράπεζες χορηγούν δάνεια προς τα νοικοκυριά, τις επιχειρήσεις και στο κράτος. Ειδικότερα, τα δάνεια προς τα νοικοκυριά διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες: **στεγαστικά**, τα οποία δίνονται για αγορά οικοπέδου, σπιτιού κτλ. και τα **καταναλωτικά**, που δίνονται για αγορά καταναλωτικών αγαθών (αυτοκίνητο, οικιακή κτλ.). Τα δάνεια προς τις επιχειρήσεις, ανάλογα με τις ανάγκες τους, διακρίνονται, σε δάνεια για επενδύσεις, για εμπορική κίνηση κτλ. Κάποιες τράπεζες εξειδικεύονται στην παροχή δανείων σε ορισμένους κλάδους παραγωγής (π.χ. μια τράπεζα επενδύσεων χορηγεί δάνεια για επενδύσεις). Τα δάνεια προς το κράτος, κυρίως, δίνονται με την αγορά ομολόγων. Δηλαδή, το κράτος, για να καλύψει τις ανάγκες του, εκδίδει κρατικά ομόλογα, τα οποία αγοράζουν οι τράπεζες.

Μαρίνους βαν Ρεϊμέρσβελε, Ο αργυραμοιβός και η γυναίκα του, 1540.

Καμία εμπορική τράπεζα δεν κρατάει στα συρτάρια της όλες τις καταθέσεις, ούτε βέβαια διαθέτει όλες τις καταθέσεις σε δάνεια. Η εμπειρία των τραπεζών δείχνει ότι αν έχει καταθέσεις εκατό (100) ευρώ μπορεί να διαθέτει, χωρίς κίνδυνο, σε δάνεια περίπου τα εβδομήντα πέντε (75), και να κρατήσει τα είκοσι πέντε (25) ευρώ ως απόθεμα, ως διαθέσιμα στο ταμείο της.

Ακούγεται, συχνά, το ερώτημα του τι μπορεί να συμβεί αν όλοι οι καταθέτες μιας τράπεζας αποφασίσουν να κάνουν ταυτόχρονη ανάληψη των καταθέσεών τους. Αυτό που θα συμβεί είναι η κατάρρευση της τράπεζας, καθώς είναι αδύνατο να έχει ρευστό χρήμα προκειμένου να ικανοποιήσει όλες τις απαιτήσεις των καταθετών της.

Όταν υπάρχει η φημολογία χρεωκοπίας μιας τράπεζας, μεγάλης οικονομικής κρίσης ή πολέμου, οι καταθέτες σπεύδουν μαζικά να πάρουν τα χρήματά τους και αυτό επιτείνει το πρόβλημα. Στην πραγματικότητα, επιταχύνει την κρίση ή την χρεωκοπία.

Γι' αυτό σε τέτοιες κρίσιμες καταστάσεις χρειάζεται ψυχραιμία από τους πολίτες, υπευθυνότητα από την πολιτεία και προσοχή στην ανεύθυνη φημολογία.

Οι εμπορικές τράπεζες είναι επιχειρήσεις. Για να επιτύχουν τον στόχο τους, που είναι η μεγιστοποίηση των κερδών τους, θα πρέπει να χορηγούν, εφόσον έχουν καταθέσεις, όσο το δυνατόν περισσότερα δάνεια. Όμως, αυτό δεν συμβαίνει διότι υφίστανται δύο, κυρίως, περιορισμοί:

α) Οι περιορισμοί και ο έλεγχος από την κεντρική τράπεζα. Οι εμπορικές τράπεζες λειτουργούν υπό τον έλεγχο της κεντρικής τράπεζας, η οποία, μεταξύ άλλων, καθορίζει και το ποσοστό των διαθέσιμων χρημάτων που οφείλουν να κατέχουν οι εμπορικές τράπεζες, για να μπορούν να εξυπηρετούν χωρίς πρόβλημα τις αναλήψεις από τους καταθέτες.

β) Ο επιχειρηματικός κίνδυνος. Οι εμπορικές τράπεζες όταν δίνουν δάνεια σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις, οφείλουν να ερευνούν την οικονομική κατάσταση των δανειζόμενων, καθώς και τις δυνατότητές τους να επιστρέψουν τα δάνεια. Γι' αυτό άλλωστε ζητούν και εγγυήσεις από τους δανειζόμενους ή τρίτα πρόσωπα που μπορούν να εγγυηθούν γι' αυτούς.

Τράπεζα των Η.Π.Α., 19ος αιώνας.

11.5 Το Χρηματιστήριο – Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς

Όπως αναφέρθηκε (κεφ. 10.5.1, τόμ. 3) οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν τη νομική μορφή της Ανώνυμης Εταιρείας (Α.Ε.) και το κεφάλαιό τους διαιρείται σε μετοχές. Οι Α.Ε., εφόσον εκπληρώνουν ορισμένες προϋποθέσεις, μπορούν να εισάγουν τις μετοχές τους στο χρηματιστήριο. Όταν οι επιχειρήσεις αυτές έχουν ανάγκη από κεφάλαια, αντί να πάρουν δάνεια από τις τράπεζες (ακριβότερα, δυσκολότερα), εισάγουν τις μετοχές τους στο χρηματιστήριο και έτσι αντλούν τα απαραίτητα κεφάλαια.

Χρηματιστήριο είναι η «αγορά», (αγορά και πώληση) μετοχών και ομολόγων (δανειακοί τίτλοι δημοσίου και μεγάλων επιχειρήσεων).

Το **1876**, ιδρύθηκε το **Χρηματιστήριο Αθηνών – Αγορά Αξιών**, το οποίο το 2000 αναδιοργανώθηκε και λειτουργεί η εταιρία «Ελληνικά Χρηματιστήρια Α.Ε.». Σκοπός του Χρηματιστηρίου, σύμφωνα με το καταστατικό του, είναι η οργάνωση των χρηματιστηριακών συναλλαγών οι οποίες καταρτίζονται κατά αποκλειστικότητα σε χρηματιστήρια αξιών και παραγώγων.

Εκτός από το **χρηματιστήριο αξιών**, που λειτουργεί ως αγορά μετοχών και ομολόγων, υπάρχει το **χρηματιστήριο εμπορευμάτων**, που λειτουργεί ως αγορά για ορισμένα προϊόντα (αγροτικά προϊόντα, μεταλλεύματα κτλ.) και το **χρηματιστήριο ναύλων**, που λειτουργεί για τις ναυλώσεις πλοίων. Πάντως, όπως και οι τράπεζες, η ορθή λειτουργία του χρηματιστηρίου συμβάλλει στην ανάπτυξη της χώρας (π.χ. όσοι αγοράζουν μετοχές επενδύουν σε επιχειρήσεις).

Στη χώρα μας λειτουργούν το Χρηματιστήριο Αθηνών και το Χρηματιστηριακό Κέντρο Θεσσαλονίκης.

Μεγάλα χρηματιστήρια, που επηρεάζουν τις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις, αλλά δίνουν και τις «κατευθύνσεις» στα υπόλοιπα, είναι τα χρηματιστήρια της Νέας Υόρκης, της Φρανκφούρτης, του Τόκιο, του Λονδίνου κτλ.

Το χρηματιστήριο αποτελεί τη βασική αγορά για συναλλαγές, κυρίως, μετοχών και παραγώγων στην Ελλάδα για ιδιώτες και θεσμικούς επενδυτές. Έχει προσελκύσει σημαντικό αριθμό κεφαλαίων από το εξωτερικό. Σχεδόν το 50% της συνολικής κεφαλαιοποίησης της ελληνικής αγοράς βρίσκεται στα χέρια των διεθνών θεσμικών επενδυτών, οι οποίοι κατά μέσο όρο πραγματοποιούν περίπου το 50% της συναλλακτικής δραστηριότητας.

Όποιος θέλει να αγοράσει ή να πωλήσει μετοχές ή ομόλογα δεν μπορεί να πάει στο χρηματιστήριο μόνος του. Θα πρέπει να μεσολαβήσουν οι χρηματιστηριακές εταιρείες. Μόνο αυτές μπορούν να εκτελέσουν εντολές (αγορά, πώληση) των πελατών τους.

Γενικά, όσοι αγοράζουν και πωλούν μετοχές και ομόλογα στο χρηματιστήριο διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

Πρώτον, επενδυτές. Αγοράζουν μετοχές, διότι προσδοκούν μεγαλύτερο κέρδος (μέρισμα) π.χ. από τον τόκο που θα έπαιρναν από την τράπεζα για το ίδιο ποσό. Βέβαια, όποιος έχει μετοχές μιας εταιρείας, είναι μέτοχος (ιδιοκτήτης) της εταιρείας, κατά το ποσοστό των μετοχών του. Γι' αυτό υπάρχουν και επενδυτές που αγοράζουν μεγάλο αριθμό μετοχών για να μπορούν να έχουν λόγο στην πορεία της εταιρείας.

Δεύτερον, κερδοσκόποι. Αγοράζουν μετοχές σε χαμηλή τιμή και προσδοκούν να την πωλήσουν σε υψηλή τιμή και εάν είναι δυνατόν σε σύντομο χρονικό διάστημα. Υπόψη ότι υπάρχουν και διεθνείς εταιρείες (funds) με τεράστια κεφάλαια, που μπορούν να κερδοσκοπούν και να επηρεάζουν την πορεία των χρηματιστηρίων.

Τα Χρηματιστήρια διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομία, όπως:

- Οι επιχειρήσεις μπορούν να βρουν τα κεφάλαια που έχουν ανάγκη με καλύτερους όρους από αυτούς που δανείζουν οι τράπεζες.
- Οι επενδυτές μπορούν να επενδύσουν σε μετοχές και ομόλογα με την προσδοκία του κέρδους, δηλαδή μιας αποδοτικής επένδυσης.
- Οι συναλλαγές διευκολύνονται, γιατί είναι χώρος συνάντησης, ζήτησης και προσφοράς μετοχών, ομολόγων κτλ.

Το χρηματιστήριο άρχισε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Ταυτόχρονα, η οικονομική ανάπτυξη της χώρας και η ένταξή της στην Νομισματική και Οικονομική Ενοποίηση (Ο.Ν.Ε.) συντέλεσαν στην ανάπτυξη του χρηματιστηρίου. Επισημαίνεται ότι την εποχή εκείνη οι Έλληνες έπαιζαν στο χρηματιστήριο με φρενήρη ρυθμό. Το αποτέλεσμα ήταν με το χρηματιστηριακό κραχ του 1999 πολλοί Έλληνες να χάσουν μεγάλες περιουσίες.

* * *

Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς είναι αρμόδια για την εποπτεία της εφαρμογής της νομοθεσίας για την κεφαλαιαγορά. Στόχος της είναι η διασφάλιση της λειτουργίας

της αγοράς, ο περιορισμός του συστημικού κινδύνου, και η προστασία του επενδυτικού κοινού με την προώθηση της διαφάνειας.

Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με ίδιους πόρους, λειτουργεί αποκλειστικά χάριν του δημοσίου συμφέροντος και απολαύει λειτουργικής ανεξαρτησίας και διοικητικής αυτοτέλειας. Η λειτουργία της δεν βαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό, οι δε πόροι της προέρχονται από τέλη και εισφορές που βαρύνουν τους εποπτευόμενους φορείς. Ο προϋπολογισμός της Επιτροπής συντάσσεται από το Διοικητικό Συμβούλιο και εγκρίνεται από τον υπουργό οικονομίας και οικονομικών.

Από το 1870, στη διασταύρωση των οδών Ερμού και Αιόλου, πάνω από το ιστορικό καφενείο «Η Ωραία Ελλάς», βρισκόταν η «**Λέσχη των Εμπόρων Αθηνών**», που χρησίμευε ως τόπος συναντήσεως των επαγγελματιών, αλλά συχνά και ως πρακτορείο ειδήσεων. Στον χώρο αυτό κάθε απόγευμα γινόταν διαπραγματεύσεις επί των ομολογιών των εθνικών δανείων που εκδίδονταν τότε. Σταδιακά και με τη διάδοση των μετοχικών τίτλων, δημιουργήθηκε η διάθεση για σημαντικότερες συναλλαγές. Με την πάροδο του χρόνου, η λέσχη μετατράπηκε σε «**Μετοχοπρατήριο**». Έτσι άρχισε να λειτουργεί ένα «ανεπίσημο» Χρηματιστήριο στην Αθήνα.

Το χρηματιστήριο στην οδό Σοφοκλέους, Αθήνα.

Η αίθουσα του χρηματιστηρίου στην οδό Σοφοκλέους, Αθήνα.

Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν οι συνεδριάσεις του χρηματιστηρίου (οδός Σοφοκλέους, στην Αθήνα) ήταν άμεσες. Οι χρηματιστές συγκεντρώνονταν στην αίθουσα, γύρω από ένα κυκλικό κιγκλίδωμα και φώναζαν τις προσφορές τους στον αρμόδιο υπάλληλο. Σήμερα, οι συναλλαγές γίνονται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Το νέο χρηματιστήριο Αθηνών, στη Λ. Καβάλας.

Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς διερευνά ενυπόγραφες καταγγελίες επενδυτών, οι οποίες ενδέχεται να αφορούν παραβάσεις νομοθεσίας για την κεφαλαιαγορά και επιβάλλει κυρώσεις στις περιπτώσεις που διαπιστώνονται παραβάσεις.

«Την αναστολή διαπραγμάτευσης των μετοχών των εταιρειών... αποφάσισε το Χρηματιστήριο Αθηνών, μετά από σχετικό αίτημα της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς.» (Από τον ημερήσιο Τύπο)

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

Α' ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

___ Αγора είναι ο τόπος που αγοράζουν και πουλάνε προϊόντα.

___ Η πόλη παράγει πολιτισμό.

___ Οι εμπορικές τράπεζες δανείζουν χρήμα.

___ Η κεντρική τράπεζα είναι η τράπεζα του κέντρου.

___ Η συναλλαγματική είναι πληρωτέα εν όψει.

1β. Η κεντρική τράπεζα (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

α. Δέχεται καταθέσεις προθεσμίας.

β. Δέχεται τις αποταμιεύσεις.

γ. Παρέχει δάνεια.

δ. Συμμετέχει στο ευρωσύστημα.

ε. Είναι τράπεζα του κέντρου.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

Β΄ στήλη

1. χρήμα	_____ είναι πλαστικό χρήμα
2. χαρτονόμισμα	_____ εκδίδεται από την εκδοτική τράπεζα
3. συναλλαγματική	_____ έχει χρόνο λήξεως
4. επιταγή	_____ είναι πληρωτέα εν όψει
5. πιστωτική κάρτα	_____ είναι μέσο πληρωμής

2α. Εξηγήστε την έννοια του χρήματος και αναφέρατε διάφορα πράγματα που χρησιμοποιούνταν ως χρήμα.

2β. Ποιος είναι ο ρόλος της κεντρικής τράπεζας;

B΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Ποιες λειτουργίες επιτελεί το χρήμα;

2β. Αναπτύξτε τρεις μορφές σύγχρονου χρήματος.

2α. Ποια η διαφορά συναλλαγματικής και επιταγής;

2β. Ποιες συνέπειες είχε η χρησιμοποίηση του μεταλλικού νομίσματος στην οικονομική ζωή των ανθρώπων;

Επιπλέον:

- Ποιες είναι οι κυριότερες ιδιότητες του χρήματος;**
- Ποιες οι διαφορές κεντρικής τράπεζας και εμπορικών τραπεζών;**
- Ποιες είναι οι βασικές αρχές που διέπουν τη λειτουργία του ευρωσυστήματος;**
- Να γίνει συζήτηση για τον δανεισμό και τον υπερδανεισμό.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ - ώρες: 6

- 12.1 Η μετανάστευση
  - 12.1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης
  - 12.1.2 Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες
- 12.2 Οι πρόσφυγες και η συμφωνία Σένγκεν
- 12.3 Έλληνες και αλλοδαποί
  - 12.3.1 Η Ελληνική Ιθαγένεια
  - 12.3.2 Απόκτηση και απώλεια Ελληνικής Ιθαγένειας
- 12.4 Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση
  - 12.4.1 Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη
  - 12.4.2 Σεβασμός του «Άλλου» και ανεκτικότητα
  - 12.4.3 Πνεύμα διαλόγου και συνεργασίας
  - 12.4.4 Ειρηνική επίλυση διαφορών (προσώπων, ομάδων, κρατών)
- 12.5 Ο ελληνισμός της διασποράς
- 12.6 Έλληνες ευεργέτες και μεγάλες προσωπικότητες του Ελληνισμού

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να εξηγούν τα αίτια των μεταναστεύσεων και να διερευνούν τις συνέπειες που προκύπτουν για το άτομο, τη χώρα προέλευσης και τη χώρα προορισμού.

- Να διακρίνουν τις έννοιες του μετανάστη και του πρόσφυγα.
- Να διακρίνουν τις έννοιες του ημεδαπού και αλλοδαπού και να γνωρίζουν τις προϋποθέσεις κτήσης και απώλειας της Ελληνικής Ιθαγένειας.
- Να αποκτήσουν αυτογνωσία διερευνώντας τις στάσεις και τη συμπεριφορά τους απέναντι στους διαφορετικούς και να αναπτύξουν συναισθήματα αλληλεγγύης.
- Να διερευνούν τη μετανάστευση των Ελλήνων διαχρονικά.
- Να ερμηνεύουν την ύπαρξη του Ελληνισμού της διασποράς στις πέντε ηπείρους.
- Να ερμηνεύουν την έννοια της ευεργεσίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Βασική ορολογία

- μετανάστευση
- μετανάστης
- εσωτερική μετανάστευση
- εξωτερική μετανάστευση
- χώρα προέλευσης
- χώρα υποδοχής
- πρόσφυγας
- ντάμπινγκ
- ιθαγένεια
- εθνικότητα

- υπηκοότητα
- κράτος δικαίου
- διασπορά
- παροικίες
- ευεργεσία
- πολιτικό άσυλο
- χώρα προέλευσης
- χώρα υποδοχής
- χορηγεία
- ηπειρωτική μετανάστευση
- υπερπόντια μετανάστευση
- άδεια παραμονής

12.1 Η μετανάστευση

12.1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης

Η μετανάστευση, η μετακίνηση ανθρώπων είτε μεμονωμένα είτε κατά ομάδες είναι πανάρχαιο φαινόμενο. Δεν υπάρχει ιστορική περίοδος που να μην υπάρχει το φαινόμενο της μετανάστευσης για διάφορους λόγους. Οι άνθρωποι μετακινούνταν και μετακινούνται για λόγους οικονομικούς (εργασία, εμπόριο), για λόγους εκπαιδευτικούς (σπουδές), για λόγους κοινωνικούς (περισσότερες ευκαιρίες για καλύτερη ζωή). Το μοντέλο ενός κόσμου όπου κανένας δεν μετακινείται από τον τόπο που γεννήθηκε ανήκει στην σφαίρα της φαντασίας. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να υπάρξει ένας κόσμος χωρίς μετανάστευση.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν είναι ενιαίο. Υπάρχουν είδη μετανάστευσης. Πιο αναλυτικά:

α) Εξωτερική μετανάστευση είναι η μετακίνηση ατόμων ή ομάδων σε άλλη χώρα. Παράδειγμα, κάποιος από την Αλβανία να μεταναστεύσει στην Ελλάδα ή κάποιος από την Ελλάδα να μεταναστεύσει σε άλλη χώρα. Η χώρα από την οποία μεταναστεύει κάποιος λέγεται **χώρα προέλευσης**. Η χώρα προς την οποία μεταναστεύει λέγεται **χώρα υποδοχής**. Αν η εξωτερική μετανάστευση γίνεται προς χώρες της ίδιας ηπείρου (π.χ. από την Ελλάδα προς τη Γερμανία) ονομάζεται **ηπειρωτική**. Αν η εξωτερική μετανάστευση γίνεται προς χώρες άλλης ηπείρου (π.χ. από την Ελλάδα προς τις Η.Π.Α.) ονομάζεται **υπερπόντια**.

β) Εσωτερική μετανάστευση είναι η μετανάστευση από μια περιοχή της χώρας σε άλλη. Η Αθήνα είναι προϊόν εσωτερικής μετανάστευσης κυρίως τη δεκαετία

του 1960 και τη δεκαετία του 1970. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι άφησαν τα χωριά τους και ήρθαν στην πρωτεύουσα για μια καλύτερη ζωή.

Υπάρχουν και άλλες κατηγορίες μετανάστευσης όπως η εκούσια (το άτομο μεταναστεύει με τη θέλησή του), η ακούσια (χωρίς τη θέλησή του, σε αυτήν την κατηγορία υπάγονται οι πρόσφυγες), η οικολογική (οφείλεται σε περιβαλλοντικούς λόγους, όπως η ξηρασία ή η έλλειψη νερού) κτλ.

Ναός της Ήρας στην Ποσειδωνία της Κάτω Ιταλίας (περιοχή της Καμπανίας). Η αποικία ιδρύθηκε τον 7ο αιώνα π.Χ. Ο ναός κτίστηκε τον 6ο αιώνα π.Χ. Οι αρχαίοι αποικισμοί ήταν μεταναστεύσεις των κατοίκων του ελλαδικού χώρου, οι οποίες οφείλονταν:

- στην αύξηση του πληθυσμού, τον οποίο δεν μπορούσαν να ζήσουν οι φυσικοί πόροι της πατρίδας του,
- στην ανάπτυξη του εμπορίου,
- στις πολιτικές διώξεις.

Πόσο μοιάζουν οι αιτίες των αρχαίων μεταναστεύσεων με τις αιτίες των σύγχρονων μεταναστεύσεων;

Το πλοίο Μεϋφλάουερ που μεταφέρει αποίκους στον Νέο Κόσμο το 1620. Πίνακας του Γουλιέλμου Χάλσαλ, 1882, Pilgrim Hall Museum, Η.Π.Α.

2.1.2 Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες

Η μετανάστευση από μια χώρα σε άλλη συντελείται «αρμονικά», εφόσον «επιλύει» προβλήματα στο εσωτερικό των χωρών αυτών. Η υψηλή ανεργία σε μια χώρα οδηγεί πολλούς ανέργους να σκεφθούν ως λύση τη μετανάστευση. Επίσης, τα χαμηλά ημερομίσθια σε μια χώρα μπορεί να οδηγήσουν τμήμα του εργατικού δυναμικού στη μετανάστευση με σκοπό την καλύτερη αμοιβή. Αν μια άλλη χώρα ζητάει εργατικό δυναμικό, προσφέροντας και καλύτερες αποδοχές, τότε η μετανάστευση πραγματοποιείται με σχετικά ελάχιστα προβλήματα. Για παράδειγμα, η «σχεδιασμένη μετανάστευση» που είχε εφαρμόσει η Δυτική Γερμανία, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, λειτούργησε για πολλούς μετανάστες από χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Ιταλία) που μετανάστευσαν για να εργασθούν στα εργοστάσια. Όμως, το γεγονός ότι η Δυτική Γερμανία καλούσε συγκεκριμένο αριθμό εργατών για εργασία σε συγκεκριμένες θέσεις εργασίας ελαχιστοποίησε τις

τριβές μεταναστών και ημεδαπού πληθυσμού και περι-
ορίζει το φαινόμενο ο μετανάστης να χρησιμοποιηθεί ως
φθηνότερη εργατική δύναμη.

Αυτές οι συνθήκες δεν υπάρχουν σήμερα. Η μετα-
νάστευση δεν γίνεται σχεδιασμένα. Μεγάλα μετανα-
στευτικά κύματα, κυρίως από την Ασία και την Αφρική,
προκαλούνται εξαιτίας της καταστροφής του περιβάλ-
λοντος, των πολέμων, της φτώχειας και της αναζήτη-
σης καλύτερης ζωής. Η μαζικότητα και ο μη σχεδιασμέ-
νος χαρακτήρας της μετανάστευσης έχει οικονομικές
και κοινωνικές συνέπειες για τους μετανάστες και για
τον ημεδαπό πληθυσμό, οι οποίες γίνονται οξύτερες σε
συνθήκες οικονομικής κρίσης, συρρίκνωσης του κρά-
τους πρόνοιας και υψηλής ανεργίας. Πιο αναλυτικά:

**α) Αναπτύσσονται απόψεις ότι για την ανεργία ευ-
θύνονται αποκλειστικά οι μετανάστες. Η ανεργία οφεί-
λεται στην οικονομική κρίση, την έλλειψη επενδύσεων,
την αποδιάρθρωση του παραγωγικού ιστού της χώρας
(βιοτεχνίες και βιομηχανίες που κλείνουν) και όχι στην
παρουσία αλλοδαπών εργαζομένων. Άλλωστε, οι αλλο-
δαποί εργαζόμενοι εργάζονται, κυρίως, σε θέσεις εργα-
σίας που δεν τις θέλει ο ημεδαπός πληθυσμός (φροντί-
δα γερόντων, αρρώστων, αποκλειστική νοσηλεία στο
νοσοκομείο, βαριές αγροτικές εργασίες, οικοδομή, κτη-
νοτροφικές εργασίες κτλ.).**

**β) Η μετανάστευση μπορεί να οδηγήσει σε κοι-
νωνικό ντάμπινγκ, δηλαδή μετανάστες να δέχονται να
εργασθούν με χαμηλότερες αποδοχές από τους ημε-
δαπούς εργαζομένους και χωρίς ασφαλιστική κάλυψη.
Όμως, αυτό σε συνθήκες κρίσης και υψηλής ανεργίας**

ισχύει και για το ημεδαπό εργατικό δυναμικό του οποίου οι απολαβές μειώνονται.

γ) Τα δικαιώματα των μεταναστών είναι ένα τεράστιο ζήτημα που σχετίζεται με τη δημοκρατική λειτουργία της πολιτείας. Οι μετανάστες πρέπει να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης κτλ. Διαφορετικά, οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της μετανάστευσης θα οξύνονται.

Γ. Σικελιώτης, Ασία, Εθνική Πινακοθήκη.

«Στις συζητήσεις τους, οι μετανάστες που φτάνουν στον Καναδά από τον Τρίτο κόσμο, λένε ότι τα πεζοδρόμια της χώρας είναι στρωμένα με χρυσές πλάκες. Μόλις φτάσουν διαπιστώνουν ότι οι πλάκες των πεζοδρομίων δεν είναι χρυσές και ότι τους έχουν φέρει εδώ για να τις στρώνουν.» (Πήτερ Μακ Λάρεν, Καναδός πανεπιστημιακός)

Η φτώχεια, η έλλειψη νερού και τροφής οι πόλεμοι στην Ασία και την Αφρική και η αναζήτηση καλύτερης ζωής οδηγούν εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους να μεταναστεύσουν στις ανεπτυγμένες χώρες. Ένας από τους λόγους που τους παρακινεί να διασχίσουν, με κάθε μέσο και κάθε κίνδυνο, τεράστιες αποστάσεις είναι οι εικόνες που έχουν για τις ανεπτυγμένες κοινωνίες, από την τηλεόραση. Δυστυχώς, η πραγματικότητα που συναντούν στις ανεπτυγμένες χώρες είναι διαφορετική. Σύντομα διαπιστώνουν ότι οι εικόνες της τηλεόρασης δεν είναι πραγματικές. Τα προϊόντα και τα μέρη που έβλεπαν στην τηλεοπτική οθόνη υπάρχουν, αλλά δεν έχουν πρόσβαση όλοι σε αυτά. Ο πλούτος των ανεπτυγμένων κοινωνιών είναι άνισα κατανομημένος. Οι νεοφερμένοι μετανάστες αισθάνονται ανεπιθύμητοι και αναγκάζονται να κάνουν τις πιο βαριές και τις πιο κακοπληρωμένες εργασίες.

12.2 Οι πρόσφυγες και η συμφωνία Σένγκεν

Ο πρόσφυγας συγχέεται, συχνά, με τον μετανάστη. Η διαφορά τους βρίσκεται στο ότι:

α) Ο πρόσφυγας εγκαταλείπει τη χώρα του, χωρίς τη θέλησή του, για να αποφύγει δίωξη για πολιτικούς, εθνικούς, θρησκευτικούς κτλ. λόγους. Αντίθετα, ο μετανάστης φεύγει από τη χώρα του με τη θέλησή του.

β) Στον πρόσφυγα μπορεί να χορηγηθεί πολιτικό άσυλο, μια μορφή προστασίας που παρέχει η χώρα που τον φιλοξενεί. Αντίθετα, ο μετανάστης μπορεί να λάβει άδεια παραμονής.

Ο όρος «πρόσφυγας» χρησιμοποιήθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο προκειμένου να χαρακτηρίσει τα άτομα που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν ή εκδιώχθηκαν από τα εδάφη τους λόγω πολέμων, αλλαγής συνόρων και συγκρούσεων. Η έννοια του πρόσφυγα σχηματίστηκε πληρέστερα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, για να περιλάβει όσους εγκαταλείπουν τη χώρα τους, επειδή διώκονται ή απειλούνται με δίωξη για πολιτικούς, εθνικούς, θρησκευτικούς λόγους κτλ.

Η ελληνική ιστορία έχει γνωρίσει την προσφυγιά. Χιλιάδες Έλληνες έγιναν πρόσφυγες λόγω της μικρασιατικής καταστροφής (1922). Αργότερα, αρκετοί Έλληνες έγιναν πολιτικοί πρόσφυγες, κυρίως στις Λαϊκές Δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης, εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου (1946-1949). Επίσης, χιλιάδες Κύπριοι εγκατέλειψαν τα χωριά και τις πόλεις τους λόγω της τουρκικής εισβολής (1974).

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο αριθμός των προσφύγων έφτανε τα δεκάδες εκατομμύρια στην Ευρώπη

και την Ασία. Το ζήτημα των προσφύγων απασχόλησε τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.). Το 1951 ψηφίστηκε η Συνθήκη της Γενεύης για τους Πρόσφυγες και δημιουργήθηκε η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες. Στη Συνθήκη της Γενεύης, που έχει επικυρωθεί και από την Ελλάδα, δίνεται ο εξής ορισμός του πολιτικού πρόσφυγα: «Πρόσφυγας είναι κάθε πρόσωπο που, λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας είναι υπήκοος και δεν μπορεί ή, λόγω φόβου, δεν επιθυμεί να απολαμβάνει της προστασίας της χώρας αυτής».

Για το αν κάποιος είναι πρόσφυγας καθορίζεται από τα κράτη ή από διεθνείς οργανισμούς, όπως συμβαίνει με τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το άσυλο. Υπάρχουν κράτη που το άσυλο και η διαδικασία απόδοσής του προβλέπεται από το Σύνταγμά τους. Στο ελληνικό Σύνταγμα προβλέπεται η αναγνώριση δικαιώματος ασύλου: «Απαγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού που διώκεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας».

Στην Ελλάδα υπάρχει Υπηρεσία Ασύλου, η οποία ασχολείται με την εξέταση των αιτημάτων ασύλου. Αποστολή της Υπηρεσίας, είναι η εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας για την παροχή πολιτικού ασύλου και άλλων μορφών διεθνούς προστασίας σε αλλοδαπούς που έχουν εγκαταλείψει τη χώρα τους, λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης, για λόγους:

- φυλετικούς
- θρησκευτικούς
- εθνικής καταγωγής

- **πολιτικών πεπιοθήσεων**
- **συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα.**

Η ανάγκη ελέγχου και ρύθμισης της μετακίνησης των προσφύγων στη Δυτική Ευρώπη οδήγησε στη **Συμφωνία του Σένγκεν**, η οποία υπεγράφη το 1985 στην κωμόπολη Σένγκεν του Λουξεμβούργου ανάμεσα σε πέντε κράτη (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία). Στόχος της ήταν η προοδευτική κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα, η προοδευτική καθιέρωση της ελεύθερης κυκλοφορίας για τους πολίτες των κρατών που υπέγραψαν την συμφωνία, η αστυνομική και δικαστική συνεργασία. Σταδιακά, στη συμφωνία Σένγκεν προσχώρησαν και άλλες χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα.

Οι κύριοι κανόνες που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο Σένγκεν περιλαμβάνουν:

- **άρση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα,**
- **κοινή σειρά κανόνων που εφαρμόζονται σε άτομα που διασχίζουν τα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της Ε.Ε.,**
- **εναρμόνιση των κανόνων σχετικά με τους όρους εισόδου και θεώρησης διαβατηρίου για σύντομες διαμονές,**
- **ενισχυμένη αστυνομική συνεργασία (συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων διασυνοριακής παρακολούθησης και συνεχούς καταδίωξης),**
- **ενισχυμένη δικαστική συνεργασία μέσω ενός ταχύτερου συστήματος έκδοσης και καλύτερης μεταβίβασης της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων,**

- **θέσπιση και ανάπτυξη του συστήματος πληροφόρησης Σένγκεν, το οποίο καθιστά δυνατό τον έλεγχο των εθνικών συνόρων και την παροχή πληροφοριών σχετικά με πρόσωπα ή αντικείμενα.**

Επίσης, η Συνθήκη του Σένγκεν περιλαμβάνει ρυθμίσεις σχετικά με την αίτηση ασύλου σε μια χώρα και τις διαδικασίες απόδοσης του ασύλου.

Στην αρχαία Ελλάδα άσυλο (προστασία) μπορούσε να ζητήσει κάποιος σε ναούς. Στο Μεσαίωνα, καταφύγιο για κάποιον διωκόμενο ήταν οι εκκλησίες.

Στις Ικέτιδες του Αισχύλου, οι 50 κόρες του Δαναού ζήτησαν άσυλο στο Άργος. Ο Πελασγός, βασιλιάς του Άργους, επιφυλάχθηκε να απαντήσει λέγοντάς τους ότι θα ρωτήσει τον λαό του. Οι Αργίτες αποφάνθηκαν υπέρ του ασύλου με ανάταση των χεριών. Είναι η πρώτη αποτύπωση της έννοιας του ασύλου στην ιστορία.

Έλληνες προσπαθούν να σωθούν στην καταστροφή της Σμύρνης. Η σύγχρονη ελληνική ιστορία είναι δεμένη με την προσφυγιά. Οι πρόσφυγες από την Μικρά Ασία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ελληνική

οικονομία και κοινωνία. Αξιοποίησαν ακαλλιέργητες εκτάσεις που τους δόθηκαν από το κράτος, έφεραν καινοτομίες στο εμπόριο και τη βιομηχανία. Οι γυναίκες πρόσφυγες, επειδή αναγκάστηκαν να εργαστούν για να επιβιώσουν, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για να ξεπεραστεί το στερεότυπο της γυναίκας που μένει στο σπίτι και ασχολείται με τα οικιακά.

Τάσσος (Αλεβίζος Αναστάσιος), Κύπρος 1974, Εθνική Πινακοθήκη.

Οι πρόσφυγες της Κύπρου (1974)

Η δικτατορία της Ελλάδας προκάλεσε πραξικόπημα στην Κύπρο, ανατρέποντας τον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Τότε η Τουρκία, με το πρόσχημα ότι ήταν μια από τις εγγυητριες δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας (σύμφωνα με τις συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου του 1959), αποβίβασε στρατό στο νησί (επιχείρηση Αττίλας) και κατέλαβε το 37% του εδάφους του. Περίπου

200.000 Κύπριοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους εξαιτίας της εισβολής και έγιναν πρόσφυγες. Οι αγνοούμενοι ξεπερνούν τους 2.000

Κώστας Ηλιάδης, Ωδή στην Κύπρο, 1985, Εθνική Πινακοθήκη.

12.3 Έλληνες και αλλοδαποί

12.3.1 Η Ελληνική Ιθαγένεια

Ιθαγένεια ή υπηκοότητα είναι ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος και ο οποίος συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Η ιθαγένεια διαφέρει από την εθνικότητα. Η ιθαγένεια δηλώνει τον δεσμό του ατόμου με ορισμένο κράτος, ενώ η εθνικότητα δηλώνει τον δεσμό του ατόμου με ορισμένο έθνος. Για παράδειγμα, οι Έλληνες της Αλβανίας είναι πολίτες της Αλβανίας αλλά ανήκουν στο Ελληνικό έθνος, έχουν Ελληνική συνείδηση.

Η ιθαγένεια έχει μεγάλη σημασία για το άτομο και για το κράτος. Έχει σημασία για το κράτος του οποίου φέρει την ιθαγένεια και ως προς αυτό καλείται πολίτης ή ιθαγενής, ή ημεδαπός, αλλά και για τα άλλα κράτη, των οποίων δεν έχει την ιθαγένεια, και ως προς αυτά καλείται αλλοδαπός. Η αντιμετώπιση ημεδαπών και αλλοδαπών διαφέρει στα επιμέρους κράτη. Στην Ελλάδα, η κύρια διαφορά είναι ότι οι αλλοδαποί δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα (π.χ. δικαίωμα εκλέγειν), ούτε κάποιες υποχρεώσεις που έχουν οι Έλληνες (π.χ. υποχρέωση στράτευσης).

Έλληνες είναι όσοι έχουν την Ελληνική ιθαγένεια, ενώ αλλοδαποί όσοι δεν έχουν την Ελληνική ιθαγένεια. Η απόκτηση της Ελληνικής ιθαγένειας είναι πρόβλημα πρωτίστως για τους αλλοδαπούς–μετανάστες, αλλά και για την Ελλάδα, λόγω του μεγάλου αριθμού αλλοδαπών που θέλουν να την αποκτήσουν.

Η χώρα μας, όπως και σε άλλα θέματα, έτσι και στο θέμα των μεταναστευτικών ρευμάτων, που άρχισαν

από τη δεκαετία του 1990, βρέθηκε απροετοίμαστη, γι' αυτό και τα προβλήματα είναι μεγαλύτερα. Γι' αυτό και υπάρχουν ακραίες απόψεις για την επίλυση των σχετικών προβλημάτων. Ίσως είναι ευκαιρία να μάθουμε ότι το προλαμβάνειν είναι προτιμότερο του θεραπεύειν.

Η ιθαγένεια αποκτάται τη στιγμή της γέννησης. Γενικά, κάθε άνθρωπος με τη γέννησή του αποκτά ιθαγένεια με δύο τρόπους:

α) Είτε με βάση τη συγγένεια εξ αίματος (*ius sanguinis*, δίκαιο του αίματος), δηλαδή τη συγγένεια που έχει με έναν από τους γονείς του, ανεξάρτητα από τον τόπο γέννησής του.

β) Είτε με βάση τον τόπο γέννησης (*ius soli*, δίκαιο του τόπου), δηλαδή αποκτά την ιθαγένεια του τόπου γέννησής του.

Ο τρόπος απόκτησης της ιθαγένειας διαφέρει, ανάλογα με το νομικό καθεστώς που ισχύει σε κάθε χώρα. Η Ελλάδα χρησιμοποιεί και τους δύο τρόπους.

12.3.2 Απόκτηση και απώλεια Ελληνικής Ιθαγένειας

Σύμφωνα με τον «Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας» η κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας γίνεται με τους εξής τρόπους:

α) Με τη γέννηση. Το τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας αποκτά από τη γέννηση του την Ελληνική Ιθαγένεια. Την Ελληνική Ιθαγένεια αποκτά από τη γέννηση του και όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, εφόσον ένας από τους γονείς του έχει γεννηθεί και κατοικεί μόνιμα στην Ελλάδα και δεν αποκτά με τη γέννηση του αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι άγνωστης ιθαγένειας.

β) Με αναγνώριση. Αλλοδαπός που γεννήθηκε χωρίς γάμο των γονέων του και αναγνωρίστηκε νόμιμα ως τέκνο Έλληνα.

γ) Με υιοθεσία. Αλλοδαπός, που υιοθετήθηκε πριν από την ενηλικίωση του ως τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας, γίνεται Έλληνας από τον χρόνο της υιοθεσίας.

δ) Με κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις. Ειδικότερα:

Ομογενείς αλλοδαποί εισαγόμενοι στις στρατιωτικές σχολές των ενόπλων δυνάμεων ή κατατασσόμενοι στις ένοπλες δυνάμεις ως εθελοντές, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, αποκτούν αυτοδίκαια την Ελληνική Ιθαγένεια από την εισαγωγή τους στις σχολές ή από την κατάταξη τους.

Ομογενείς αλλοδαποί κατατασσόμενοι ως εθελοντές σε καιρό επιστράτευσης ή πολέμου σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία μπορούν να αποκτήσουν την Ελληνική ιθαγένεια με αίτησή τους χωρίς άλλη διατύπωση.

Όσοι από τους αναφερόμενους στην προηγούμενη παράγραφο αποκτούν βαθμό αξιωματικού, μονίμου ή εφέδρου, αποκτούν αυτοδίκαια την Ελληνική Ιθαγένεια.

ε) Με πολιτογράφηση. Πολιτογράφηση είναι η εγγραφή αλλοδαπού στα μητρώα πολιτών του κράτους, δηλαδή η παροχή ιθαγένειας.

στ) Με τιμητική πολιτογράφηση. Με Προεδρικό Διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από αιτιολογημένη πρόταση του Υπουργού Εσωτερικών, μπορεί να πολιτογραφηθεί Έλληνας αλλοδαπός που προσέφερε στην

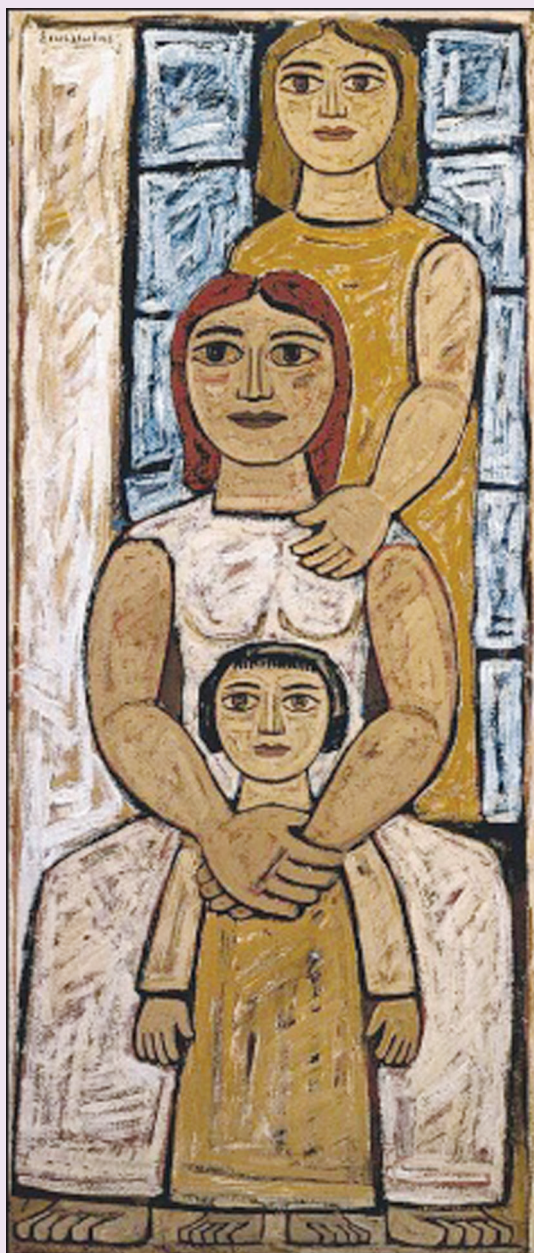
Ελλάδα εξαιρετικές υπηρεσίες ή του οποίου η πολιτογράφηση μπορεί να εξυπηρετήσει εξαιρετικό συμφέρον της χώρας.

Η απώλεια της Ελληνικής ιθαγένειας μπορεί να γίνει, κυρίως, με τους εξής τρόπους:

α) Με κτήση αλλοδαπής ιθαγένειας.

β) Με έκπτωση. Για παράδειγμα, μπορεί να κηρυχθεί έκπτωτος της ελληνικής ιθαγένειας, όποιος κατά τη διαμονή του στην αλλοδαπή ενήργησε προς όφελος αλλοδαπού κράτους πράξεις ασυμβίβαστες προς την ιδιότητα του Έλληνα και αντίθετες προς τα συμφέροντα της Ελλάδας.

γ) Με δήλωση αποποίησης. Επιτρέπεται η αποποίηση της ελληνικής ιθαγένειας, εφόσον ο ενδιαφερόμενος είναι ενήλικος, δηλώνει ότι έχει παύσει να υφίσταται πλέον γνήσιος δεσμός του με τη Χώρα και διαμένει στην αλλοδαπή.

Γ. Σικελιώτης, Μητρότητα, Δήμος Ροδίων, Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης.

Ο αλλοδαπός χρειάζεται να πληροί τις εξής προϋποθέσεις πολιτογράφησης:

- 1) Να είναι ενήλικος κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης πολιτογράφησης.**
- 2) Να μην έχει καταδικασθεί τελεσίδικα, κατά την τελευταία δεκαετία σε ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον ενός έτους ή για εγκλήματα προσβολών**

του πολιτεύματος, προδοσίας της χώρας και άλλα βαριά εγκλήματα.

3) Να μην εκκρεμεί σε βάρος του απόφαση απέλασης.

4) Να διαμένει στην Ελλάδα νόμιμα για επτά συνεχή έτη.

5) Να έχει επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής ιστορίας και γενικά του ελληνικού πολιτισμού.

6) Να έχει ενταχθεί ομαλά στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας.

7) Να έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει ενεργά και ουσιαστικά στην πολιτική ζωή της Χώρας, σεβόμενος τις θεμελιώδεις αρχές οι οποίες τη διέπουν.

Η πολιτογράφηση γίνεται με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, και δημοσιεύεται στο ΦΕΚ.

Η Ελληνική Ιθαγένεια αποκτάται με την ορκωμοσία του αλλοδαπού, ο οποίος οφείλει να δώσει τον εξής όρκο: «Ορκίζομαι να φυλάττω πίστη στην Πατρίδα, υπακοή στο Σύνταγμα και τους νόμους του κράτους και να εκπληρώνω ευσυνείδητα τα καθήκοντά μου ως Έλληνας πολίτης».

Το Συμβούλιο Ιθαγένειας γνωμοδοτεί για θέματα ιθαγένειας και αποτελείται από:

α) Τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, ως Πρόεδρο.

β) Έναν Νομικό Σύμβουλο του Κράτους.

γ) Έναν καθηγητή ή αναπληρωτή καθηγητή του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, καθώς και έναν καθηγητή ή αναπληρωτή καθηγητή του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, ημεδαπού πανεπιστημίου.

δ) Τον αρμόδιο Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

ε) Τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Αστικής και Δημοτικής Κατάστασης του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

Στο Συμβούλιο μετέχει χωρίς ψήφο και ο Προϊστάμενος του αρμόδιου Τμήματος της Διεύθυνσης Αστικής και Δημοτικής Κατάστασης, που εισηγείται τα προς συζήτηση θέματα, τον οποίο αναπληρώνει ο νόμιμος αναπληρωτής του. (Ν. 3284/2004, Άρθρο 28).

Το άτομο που δεν έχει ιθαγένεια, λόγω πολιτικών διώξεων, μετακινήσεων πληθυσμού κτλ.) καλείται ανιθαγενής. Όμως, σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη του ΟΗΕ, «κάθε άτομο έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας».

12.4 Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση

12.4.1 Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη

Η αλληλεγγύη και η δικαιοσύνη αποτελούν βάσεις για την ομαλή κοινωνική συμβίωση. Η αλληλεγγύη τονώνει τους κοινωνικούς δεσμούς και αποτελεί ανάχωμα στον ατομικισμό που κατακλύζει τις σύγχρονες κοινωνίες. Όμως, η αλληλεγγύη χωρίς δημοκρατία και δίκαιο καταντάει κενό γράμμα. Διότι εύκολο είναι να κηρύσσεται η ρήση «αγαπάτε αλλήλους», δύσκολο όμως να εφαρμοσθεί χωρίς οργανωμένο πλαίσιο νόμων. Αναμφίβολα, υπάρχουν και ατομικές πράξεις αλληλεγγύης που δικαιώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη. Όμως, η αλληλεγγύη αποκτά ουσιαστική και καθολική υπόσταση στο κράτος δικαίου και το δημοκρατικό πολίτευμα που προϋποθέτει την ελευθερία και την ισότητα.

Το κράτος δικαίου δεν είναι το «δίκαιο κράτος». Είναι το κράτος στο οποίο οι σχέσεις των πολιτών στηρίζονται και ρυθμίζονται από το Σύνταγμα και τους νόμους. Το κράτος δικαίου είναι γέννημα της Γαλλικής Επανάστασης. Πριν από τη συγκρότηση του κράτους δικαίου, οι άνθρωποι ήταν έρμαια των βασιλιάδων και των ευγενών, οι οποίοι νομοθετούσαν και δίκαζαν ανάλογα με τα συμφέροντα και τη βούλησή τους. Το κράτος δικαίου προστατεύει πρωταρχικά τον αδύναμο. Όσο και όπου υποχωρεί το κράτος δικαίου, τόσο θίγονται τα πιο φτωχά και αδύναμα κοινωνικά στρώματα. Το κράτος δικαίου, στις σύγχρονες κοινωνίες, στο ζήτημα της αλληλεγγύης και της δικαιοσύνης εκπληρώνει τον ρόλο τον οποίο είχε περιγράψει ο Γερμανός φιλόσοφος Χέγκελ. Δηλαδή, είναι ένας μηχανισμός που περιορίζει τον

εγλωσισμό και την ιδιοτέλεια των ανθρώπων κατά τη διεκδίκηση των συμφερόντων τους προς όφελος του κοινού καλού.

Ιωάννης Αβραμίδης, Τρία κεφάλια, 1990, Εθνική Πινακοθήκη.

Συνταγματικός Πατριωτισμός

Ο Γερμανός φιλόσοφος Γιούγκεν Χάμπερμας (1919-) διατύπωσε την έννοια του «**συνταγματικού πατριωτισμού**» ως πολιτική πρόταση για την οικοδόμηση μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Η αίσθηση της κοινότητας προϋποθέτει κοινά πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και υποχρεώσεις. Στις σύγχρονες κοινωνίες, άνθρωποι από διαφορετικές χώρες και ηπείρους, με διαφορετικούς πολιτισμούς (αξίες, θρησκείες) μπορούν να συμβιώσουν αποδεχόμενοι κοινές, συνταγματικά κατοχυρωμένες αξίες. Το Σύνταγμα, οι κανόνες του δικαίου που προσδιορίζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις είναι ο συνδετικός κρίκος ανθρώπων με διαφορετικές κουλτούρες, αξίες, αντιλήψεις κτλ. Το Σύνταγμα, στις σύγχρονες κοινωνίες, είναι «πατρίδα» που ενώνει τους ανθρώπους και το οποίο πρέπει να υποστηρίξουν. Η έννοια του συνταγματικού πατριωτισμού μπορεί να αποτελέσει τη βάση συμβίωσης και ανεκτικότητας στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Ευγένιος Λέεμανς, Μετανάστες, 1894, Βασιλικό Μουσείο Καλών Τεχνών των Βρυξελλών.

12.4.2 Σεβασμός του «Άλλου» και ανεκτικότητα

Στις σύγχρονες κοινωνίες συμβιώνουν άνθρωποι με διαφορετικές αξίες, κουλτούρες, αντιλήψεις και πεποιθήσεις. Συνυπάρχουν σε μεγαλουπόλεις εκατομμυρίων κατοίκων, οι οποίες είναι ανοικτές στην άφιξη καινούριων κατοίκων είτε από άλλες περιοχές της χώρας είτε από άλλες χώρες του πλανήτη. Η ομαλή και αρμονική συμβίωση όλων αυτών των ανθρώπων δεν μπορεί να καταστεί δυνατή, χωρίς τον σεβασμό στον «Άλλο» και χωρίς την ανεκτικότητα στη διαφορετικότητα. Ο «Άλλος» είναι ο διαφορετικός συνάνθρωπός μας στην κοινωνία, ο οποίος μπορεί να ασπάζεται διαφορετικό θρησκευτικό δόγμα, διαφορετικές αντιλήψεις για τη ζωή, διαφορετική ιδεολογία. Η συνύπαρξη και η συνεργασία είναι προϋπόθεση για τη δική μας πρόοδο και την ανάπτυξη της κοινωνίας ως σύνολο. Οι διαιρετικές λογικές μέσα σε μια κοινωνία έχουν φέρει, στο παρελθόν, ολέθρια αποτελέσματα. Η ναζιστική θηριωδία οδήγησε την ανθρωπότητα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αρχικά, δεν υπήρξε αντίδραση για τους διωγμούς των Εβραίων από τους ναζιστές. Στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες τα

διάφορα γκέτο, στα οποία είχαν εκτοπισθεί οι Εβραίοι ήταν είδηση στις εφημερίδες. Δεν αφορούσε όσους δεν ήταν Εβραίοι. Όταν ξέσπασε ο πόλεμος οι Ευρωπαίοι συνειδητοποίησαν ότι οι διωγμοί των Εβραίων ήταν ο προπομπός των δικών τους δεινών.

Ο σεβασμός στον «Άλλο», που είναι διαφορετικός, κατοχυρώνεται έμπρακτα μέσα από την ισότιμη συμμετοχή του στα κοινά, την ισότιμη πρόσβασή του στην εκπαίδευση και την υγεία, την δυνατότητά του να ασκήσει κάθε δικαίωμά του, όπως προκύπτει από το Σύνταγμα και τους νόμους.

12.4.3 Πνεύμα διαλόγου και συνεργασίας

Ο διάλογος και η συνεργασία είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ομαλή κοινωνική συμβίωση. Ο διάλογος και η συνεργασία αποτελούν συστατικά στοιχεία της δημοκρατικής πολιτείας. Η ανυπαρξία διαλόγου και συνεργασίας οδηγεί στον ολοκληρωτισμό. Τα μέλη μιας κοινωνίας ανεξαρτήτως θρησκεύματος, εθνικότητας κτλ. πρέπει να συνδιαλέγονται και να συνεργάζονται. Διαφορετικά, η δημοκρατία θα χάσει την ουσία της.

12.4.4 Ειρηνική επίλυση διαφορών (προσώπων, ομάδων, κρατών)

Η ειρηνική επίλυση των διαφορών αφορά όλους, πρόσωπα, ομάδες και κράτη. Έτσι, στις προσωπικές μας διαφορές, αντί για σύγκρουση και αυτοδικία είναι προτιμότερος ο διάλογος και η ειρηνική διευθέτηση. Το ίδιο ισχύει και για τις διαφορές μεταξύ ομάδων (οικογενειών, ομάδων συνομηλίκων, εργαζομένων και εργοδοτών κτλ.). Ο διάλογος, ο συμβιβασμός, η διαιτησία ή ακόμη και η προσφυγή στα δικαστήρια οφείλουν να εξοβελίζουν τις όποιες διαθέσεις βίας.

Όσον αφορά τις διαφορές μεταξύ κρατών, ο Κλαούζεβιτς όρισε τον πόλεμο ως «συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα». Στην πραγματικότητα, ο πόλεμος είναι η αποτυχία της πολιτικής. Πόλεμος σημαίνει ότι τα κράτη δεν μπορούν να επιλύσουν τα προβλήματα και τις διαφορές τους, στο πλαίσιο αμοιβαίας συνεννόησης και υποχώρησης. Όμως, ο πόλεμος είναι συνώνυμο της καταστροφής. Ο πόλεμος, ιδιαίτερα με τα σύγχρονα υπερόπλα που έχουν στη διάθεσή τους ορισμένα κράτη, μπορεί να σημαίνει το τέλος της ανθρωπότητας.

Ο πόλεμος δημιουργεί πολύ περισσότερα προβλήματα από όσα υποτίθεται ότι λύνει. Γι, αυτό και πρέπει να εξαντλούνται όλες οι προσπάθειες για «ειρηνική επίλυση των διαφορών» στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Γκέτο: Αστική περιοχή όπου ζει απομονωμένη μια μειονότητα. Ο όρος προέρχεται από την εβραϊκή λέξη γκετ που σημαίνει πράξη διαχωρισμού.

Γιάννης Γαΐτης Μαζική μεταφορά ή Γενικές μεταφορές, 1984, Εθνική Πινακοθήκη.

Όταν ήρθαν να πάρουν τους τσιγγάνους
δεν αντέδρασα.
Δεν ήμουν τσιγγάνος.
Όταν ήρθαν να πάρουν τους κομμουνιστές
δεν αντέδρασα.
Δεν ήμουν κομμουνιστής.
Όταν ήρθαν να πάρουν τους Εβραίους
δεν αντέδρασα.
Δεν ήμουν Εβραίος.
Όταν ήρθαν να πάρουν εμένα,
δεν είχε απομείνει κανείς για να αντιδράσει...
(Πάστορας Martin Niemöller)

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) ιδρύθηκε
μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1945).

12.5 Ο ελληνισμός της διασποράς

Σήμερα, Έλληνες ζουν έξω από τα σύνορα της χώρας μας σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη. Πρόκειται για τον «ελληνισμό της διασποράς», ο οποίος για διάφορους και διαφορετικούς λόγους σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και υπό διαφορετικές συνθήκες αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα. Όμως, όπου ζουν Έλληνες και έχουν οργανωθεί σε κοινότητες υπάρχουν κάποια κοινά στοιχεία που τους ενώνουν και τους βοηθούν να διατηρήσουν την εθνική τους ταυτότητα, την αντίληψη της κοινής καταγωγής τους και την αγάπη τους προς την πατρίδα. Αυτά είναι:

α) Η τήρηση των δεσμών τους με την Ελλάδα. Οι δεσμοί αυτοί δεν εξαντλούνται σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και τουριστικές επισκέψεις. Υπάρχουν δυναμικά κομμάτια του ελληνισμού της διασποράς που προσπαθούν να επενδύσουν στην Ελλάδα, να δημιουργήσουν επιχειρήσεις, να ανοίξουν θέσεις εργασίας και προοπτικές για την ελληνική οικονομία. Ταυτόχρονα, στις χώρες που ζουν προσπαθούν να επηρεάσουν την πολιτική ζωή και τους πολιτικούς προς όφελος της Ελλάδας. Από μια άποψη είναι ανεπίσημοι «πρεσβευτές» της χώρας μας στο εξωτερικό με, πολλές φορές, μεγαλύτερη επιρροή από τους διπλωμάτες.

β) Η ορθόδοξη Εκκλησία. Συνιστά οργανωμένο κοινωνικό θεσμό, ο οποίος παίζει καθοριστικό ρόλο στη συνοχή του ελληνισμού της διασποράς. Ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του καθενός, η ορθόδοξη εκκλησία διαθέτει την οργάνωση και τα μέσα για να φτιάξει σχολεία, νοσοκομεία και να αποτελέσει

σημείο συνάντησης και αναφοράς των Ελλήνων της διασποράς. Γι' αυτό και η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία είναι μεγάλη. Το ίδιο μεγάλη είναι και η συνεισφορά του στην οργάνωση των Ελλήνων εκεί και στη διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας.

Οι κοινότητες των Ελλήνων στο εξωτερικό ονομάζονται παροικίες. Η λέξη παροικία σημαίνει το σύνολο και την οργάνωση ομοεθνών που κατοικούν σε ξένη χώρα. Οι Έλληνες δημιούργησαν παροικίες σε πολλά μέρη (Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία, Αγγλία, Πολωνία, Κορσική, Αιθιοπία, Η.Π.Α. κτλ.). Οι παροικίες / κοινότητες των Ελλήνων στην **Αυστραλία**, τη **Βόρεια Αμερική** και τη **Γερμανία** είναι προϊόν της μετανάστευσης του 20ού αιώνα. Κοινότητες υπάρχουν και στην **Νότια Αμερική** (Αργεντινή, Βραζιλία), όχι όμως τόσο μεγάλες σε μέγεθος όπως στη **Βόρεια Αμερική**. Ειδικότερα:

- Στην **Αμερική** (Η.Π.Α.) οι Έλληνες άρχισαν να μεταναστεύουν από τα τέλη του 19ου αιώνα. Περίπου 600.000 χιλιάδες Έλληνες έφτασαν στις Η.Π.Α. αναζητώντας μια καλύτερη ζωή. Η κρίση του 1929 ανάγκασε πολλούς από αυτούς να επιστρέψουν στην πατρίδα και ανέκοψε το μεταναστευτικό κύμα προς τις Η.Π.Α. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανεργία και η φτώχεια αναζωπύρωσαν τη μετανάστευση, αυτή τη φορά κυρίως προς τον Καναδά. Σήμερα, μετά από έναν αιώνα μεταναστευτικών ρευμάτων προς την Αμερική, μεικτών γάμων κτλ. είναι δύσκολο να υπολογισθεί ο αριθμός των Ελλήνων ομογενών. Υπολογίζεται γύρω στο 1.500.000 Έλληνες.

- Στην **Αυστραλία** υπάρχουν, επίσης, σημαντικές κοινότητες Ελλήνων με οικονομική και πολιτική δύναμη. Ένα

μεγάλο μεταναστευτικό κύμα Ελλήνων (270.000) μετανάστευσε στην Αυστραλία τη δεκαετία του 1950 από το οποίο προέρχεται ο σημερινός ελληνισμός της Αυστραλίας.

- Στη Γερμανία, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μετανάστευσαν περίπου 650.000 Έλληνες, οι οποίοι πήγαν να εργαστούν, κυρίως, ως βιομηχανικοί εργάτες. Σήμερα υπάρχουν σημαντικές κοινότητες Ελλήνων στις μεγάλες πόλεις της Γερμανίας.

- Στην Αίγυπτο υπάρχουν ακόμη στοιχεία των μεγάλων ελληνικών παροικιών του 19ου αιώνα. Σημείο αναφοράς των Ελλήνων σε ολόκληρη την Αφρική είναι το ελληνορθόδοξο πατριαρχείο Αλεξάνδρειας. Στην Αλεξάνδρεια και το Κάιρο ζουν περίπου 1.000 Έλληνες ενώ σε όλη την υπόλοιπη Αφρική περίπου 40.000.

- Ο Παρευξείνιος Ελληνισμός είναι ο ελληνισμός που ζει σε περιοχές γύρω από τον Εύξεινο Πόντο ή κοντά σε αυτόν. Ο ελληνισμός στον Πόντο συρρικνώθηκε, λόγω της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου την περίοδο 1916-1923 από το παντουρκικό κίνημα, το οποίο είχε σκοπό τη δημιουργία μιας Τουρκίας στην οποία δεν θα υπήρχε κανένα άλλο έθνος εκτός από το τουρκικό. Ελληνισμός υπάρχει ακόμη σε περιοχές της Ουκρανίας (Μαριούπολη κτλ.).

- Ο ελληνισμός της Αλβανίας είναι και αυτός ενεργός και οργανωμένος σε κοινότητες αν και έχει συρρικνωθεί λόγω της μετανάστευσης πολλών ομογενών στην Ελλάδα για σπουδές και εργασία. Την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πολλοί Έλληνες που κατοικούσαν στις περιοχές, που περιλαμβάνονται σήμερα

στην επικράτεια της Αλβανίας, αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν. Ορισμένοι από αυτούς, όπως θα αναλύσουμε στην επόμενη ενότητα, προσέφεραν πολλά στο ελληνικό κράτος (Σίνας, Αρσάκης, Ζάππας κ.ά.). Πολλές διώξεις υπέστη ο ελληνισμός της Αλβανίας όταν η χώρα ήταν Λαϊκή Δημοκρατία.

Ο ελληνισμός της διασποράς μπορεί, με πολιτική βούληση και σχεδιασμό, αφενός να προσφέρει ακόμη περισσότερα στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας και αφετέρου να διαδώσει τον ελληνικό πολιτισμό στα πέρατα της οικουμένης.

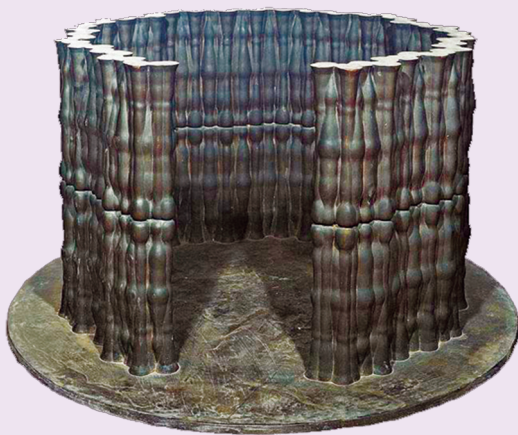

Γιάννης Γαΐτης, Στο Παρίσι, Εθνική Πινακοθήκη.

Ο Ελληνισμός της διασποράς είναι το σύνολο των ατόμων που:

- α) βρίσκεται σήμερα εκτός των ορίων της ελληνικής επικράτειας για διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους,
- β) διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με το εθνικό κέντρο (Ελλάδα, Κύπρο),
- γ) διατηρεί την ελληνική εθνική, πολιτισμική του ταυτότητα.

Το Σύνταγμα και τα επίσημα κρατικά κείμενα χρησιμοποιούν τον όρο **απόδημος ελληνισμός**. Ο όρος «απόδημος» είναι ιδεολογικά φορτισμένος, παραπέμπει στον αποχωρισμό από τον «δήμο», την εστία της ελληνικής πολιτείας. Ο όρος όμως «ελληνισμός της διασποράς» έχει **ευρύτερη έννοια** και **εμπεριέχει τις έννοιες, απόδημος ελληνισμός, Έλληνες ομογενείς και ελληνική ιστορική μειονότητα**.
Βλέπε: Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού.
(<http://www.sae.gr/>)

Ιωάννης Αβραμίδης, Ναός - Ολυμπείο, Εθνική Πινακοθήκη.

Ο ναός ως κτίσμα απεικονίζει την **κεντρικότητα** του σε σχέση με την υπόλοιπη κοινότητα, τις λειτουργίες και τα κτίσματά της που χτίζονται γύρω του. Την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι Έλληνες που μετανάστευαν είχαν ως πρώτο τους μέλημα, στην νέα πατρίδα, την **ανέγερση ναού** για να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και τη **σύνταξη καταστατικού της κοινότητας**.

«Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού, τη θάλασσα και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται [...] Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά, κανόνας της είναι η δικαιοσύνη.»
(Γεώργιος Σεφέρης, απόσπασμα από τον λόγο του κατά την απονομή του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας, Στοκχόλμη 1963)

12.6 Έλληνες ευεργέτες και μεγάλες προσωπικότητες του Ελληνισμού

Η έννοια της ευεργεσίας συνδέεται με τον θεσμό της χορηγίας στην Αρχαία Ελλάδα. Τον 5ο αιώνα π.Χ., η ευεργεσία σήμαινε ότι «η ευημερία του πολίτη εξαρτάται από την ευημερία της πόλης και το αντίστροφο». Γι' αυτό και πλούσιοι πολίτες χρηματοδοτούσαν διάφορες λειτουργίες της πόλης (χορηγία, γυμνασιαρχία, τριηραρχία, εστίαση). Στην πορεία του χρόνου η έννοια της χορηγίας διευρύνθηκε και συμπεριέλαβε κάθε οικονομική ενίσχυση για κοινωνικούς σκοπούς. Από την ελληνιστική περίοδο αν κάποιος προσέφερε πολλά στην πόλη, ανακηρυσσόταν **ευεργέτης**.

Στην προηγούμενη ενότητα έγινε λόγος για το παροικιακό φαινόμενο. Εδώ επισημαίνεται ο ρόλος των Ελλήνων ευεργετών, που πολλοί προέρχονταν από τις παροικίες, στη διαμόρφωση του ελληνικού κράτους. Όχι μόνο προετοίμασαν την επανάσταση του 1821, αλλά ήταν αυτοί που συνέδραμαν, σε μεγάλο βαθμό, ώστε να σταθεί στα πόδια του και να αναπτυχθεί το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Η προσφορά πλουσίων Ελλήνων κατευθύνθηκε, κυρίως, προς τρεις τόπους:

- Τον τόπο κατοικίας, δηλαδή την παροικία που ζούσαν οι ευεργέτες.
- Τον τόπο καταγωγής τους, των ιδίων ή των προγόνων τους.
- Την Αθήνα, που από τις 13 Δεκεμβρίου 1833, έγινε πρωτεύουσα του κράτους.

Οι ευεργέτες της πατρίδας είναι πολλοί. Κάποιοι διέθεσαν μέρος ή ολόκληρη την περιουσία τους στην

πατρίδα. Ορισμένοι, όπως ο Καπλάνης και οι Ζωσιμάδες, προτίμησαν να μείνουν άγαμοι για να μην ελαττωθεί ο πλούτος που θα κληροδοτούσαν στον τόπο. Προσέφεραν χρήματα για σχολεία, εκκλησίες, δημόσια κτίρια, βιβλιοθήκες, νοσοκομεία, στάδια, εξοπλισμό, χρήματα στο κράτος κτλ. Χωρίς πρόθεση να αδικήσουμε την προσφορά τους αναφέρουμε ενδεικτικά:

Αβέρωφ Γεώργιος (1818-1899). Ανάμεσα στα κληροδοτήματα και στις δωρεές του είναι: Παναθηναϊκό στάδιο (στρώσιμο με μάρμαρο), Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (αποπεράτωση κτηρίων), Σχολή Ευελπίδων (νυν Δικαστήρια, ανέγερση κτηρίων), Αγορά θωρηκτού Αβέρωφ, κ.ά.

Αρσάκης Απόστολος (1792-1874). Ανάμεσα στις δωρεές του είναι: το Αρσάκειο Μέγαρο, στο οποίο σήμερα στεγάζεται το Συμβούλιο της Επικρατείας (Στοά Βιβλίου), ίδρυση Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (Αρσάκεια σχολεία).

Βαρβάκης Ιωάννης (1750-1825). Χρηματοδότησε την επανάσταση του 1821, διέθεσε μεγάλα ποσά για εξαγορά χριστιανών αιχμαλώτων και έδωσε την περιουσία του στην Ελλάδα για να ανεγερθεί Λύκειο, στο οποίο θα φοιτούν Ελληνοπαίδες (Βαρβάκειο).

Ζάππας Ευάγγελος (1800-1865). Συμμετείχε στον ξεσηκωμό του γένους ως αξιωματικός στα στρατιωτικά σώματα του Μάρκου Μπότσαρη. Το Ζάππειο Μέγαρο είναι δική του δωρεά.

Ζωσιμάδες Αδελφοί. Πρόκειται για έξι αδέρφια από τα Γιάννενα. Υποστήριξαν σημαντικά την επανάσταση του 1821. Ίδρυσαν την Ζωσιμαία Σχολή στα Ιωάννινα.

Μαρασλής Γρηγόριος (1841-1907). Διετέλεσε για

πολλά χρόνια δήμαρχος της Οδησσοῦ. Σε αυτόν οφείλεται η ανέγερση Μαράσλειου διδασκαλείου, η ίδρυση Μαράσλειου βιβλιοθήκης κτλ.

Μπενάκης Εμμανουήλ (1843-1929). Εξελέγη βουλευτής, έγινε υπουργός και αργότερα δήμαρχος Αθηναίων. Ήταν πατέρας της Πηνελόπης Δέλτα. Ανάμεσα σε αυτά που πρόσφερε για την πατρίδα συγκαταλέγονται μεγάλα ποσά για την οργάνωση της αεροπορικής άμυνας, την αποκατάσταση προσφύγων της Μικράς Ασίας κ.ά.

Σίνας Γεώργιος (1783-1856). Ανέλαβε τη δαπάνη της ανέγερσης της Μητρόπολης Αθηνών, του Αστεροσκοπείου Αθηνών και της Ακαδημίας Αθηνών κ.ά.

Συγγρός Ανδρέας (1830-1899). Ίδρυσε τα μουσεία Ολυμπίας και Δελφών, το νοσοκομείο Συγγρού και ανέλαβε την δαπάνη της ανέγερσης του δημοτικού θεάτρου Αθηνών κ.ά.

Τοσίτσας Μιχαήλ (1787-1856). Γεννήθηκε στο Μέτσοβο και πέθανε στην Αθήνα. Μαζί με τα αδέρφια του, η οικογένεια Τοσίτσα, ανέπτυξε πλούσια εμπορική δραστηριότητα στην Αίγυπτο και απέκτησε μεγάλες γαιοκτησίες. Ο Μιχαήλ αναδείχθηκε και σε έναν από τους πιο σημαντικούς κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες της Αιγύπτου. Ανάμεσα σ' αυτά που προσέφερε στην πατρίδα είναι:

- Μεγάλα ποσά για την εξαγορά αιχμαλώτων και για πρόοδο της ιδιαίτερης πατρίδας του, το Μέτσοβο.

- Δωρεά στο εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Τα χρήματα των τριών Ηπειρωτών από το Μέτσοβο (Αβέρωφ, Τοσίτσας, Στουρνάρης) ήταν αρκετά για την ανέγερση του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Οι Έλληνες ευεργέτες ήταν επιχειρηματίες που δαπάνησαν χρήματα για να βοηθήσουν την πατρίδα τους.

Ακόμη και σήμερα, υπάρχουν επιχειρηματίες που συνεχίζουν αυτή την πρακτική. Παραδειγματικά αναφέρονται: Μποδοσάκης, Ευγενίδης, Πατέρας, Ωνάσης, Λάτσης, Αγγελόπουλος, Νιάρχος κ.ά.

Η Τεργέστη σε χαλκογραφία των αρχών του 19ου αιώνα, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μεγάλο τμήμα του ελληνισμού ζούσε στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, την Αυστροουγγαρία, την Ιταλία, τη Ρωσία, την Αίγυπτο κτλ. Οι λόγοι που ώθησαν τους Έλληνες εκεί διαφοροποιούνται στον χρόνο. Από την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) μέχρι και τον 16ο αιώνα, πολλοί Έλληνες αναγκάζονται να μεταβούν εκεί για λόγους ασφαλείας, μετά από αποτυχημένες εξεγέρσεις κατά των Οθωμανών. Από τον 17ο αιώνα και μετά, οι λόγοι είναι κυρίως οικονομικοί, καθώς οι περιοχές αυτές δίνουν δυνατότητες ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στις περιοχές αυτές, οι Έλληνες δημιούργησαν παροικίες, δηλαδή ελληνικές κοινότητες σε ξένα κράτη. Οι κυριότερες παροικίες που δημιουργήθηκαν ήταν στις παραδουνάβιες ηγεμονίες (Μολδαβία και Βλαχία που βρίσκονται στη σημερινή Ρουμανία), στη Ρωσία (Οδησσός,

Μαριούπολη), στην Αυστροουγγαρία (Βιέννη, Βουδαπέστη), στην Αίγυπτο (Αλεξάνδρεια, Κάιρο). Οι Έλληνες των παροικιών έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του 1821.

(Νίκος Ψυρούκης, Το Νεοελληνικό Παροικιακό Φαινόμενο, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1993)

Πληροφορίες για τον Παροικιακό Ελληνισμό μπορεί να αναζητήσει κανείς στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού <http://www.ime.gr>

Η Βιέννη στα τέλη του 18ου αιώνα, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, φωτογραφία του 1900.

Ακαδημία Αθηνών Χτίστηκε με δαπάνη που ανέλαβε ο Γεώργιος Σίνας.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

Α' ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

___ Πρόσφυγας είναι αυτός που φεύγει από τη χώρα του οικειοθελώς.

___ Η μετανάστευση ως φαινόμενο υπάρχει από την αρχαιότητα.

___ Οι Έλληνες των παροικιών έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του 1821.

___ Οι έννοιες ιθαγένεια και εθνικότητα ταυτίζονται.

___ Η μετανάστευση ενός ατόμου από την Πάτρα στην Αθήνα είναι εσωτερική μετανάστευση.

1β. Άσυλο χορηγείται όταν κάποιος αλλοδαπός εγκαταλείψει τη χώρα του διωκόμενος για λόγους (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

α. Φυλετικούς.

β. Θρησκευτικούς.

γ. Εθνικής καταγωγής.

δ. Πολιτικούς.

ε. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

Β΄ στήλη

1. μετανάστης	_____ εξωτερική μετανάστευση
2. ιθαγένεια	_____ χρειάζεται άδεια παραμονής
3. πρόσφυγας	_____ η πολιτογράφηση
4. μετανάστευση σε άλλη χώρα	_____ ζητάει άσυλο
5. μετανάστευση εντός της χώρας	_____ εσωτερική μετανάστευση

2α. Ποιες είναι οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της μετανάστευσης;

2β. Ποιες είναι οι κατηγορίες της μετανάστευσης;

Β΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Να αναλύσετε τα στοιχεία που ενώνουν τους Έλληνες που ζουν στο εξωτερικό.

1β. Να εξηγήσετε την έννοια του κράτους δικαίου.

2α. Γιατί η ανεκτικότητα και ο σεβασμός του Άλλου είναι απαραίτητα στοιχεία για την ομαλή κοινωνική συμβίωση στις σύγχρονες κοινωνίες;

2β. Ποια είναι η διαφορά πρόσφυγα και μετανάστη;

Επιπλέον:

- Μπορεί να υπάρξει ένας κόσμος χωρίς μετανάστευση;
Να συζητήσετε την ερώτηση στην τάξη.**
- Να συζητήσετε στην τάξη αν ευθύνονται οι μετανάστες
για την ανεργία.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ - ώρες: 6

- 13.1 Κοινωνικά προβλήματα
  - 13.1.1 Προσδιορισμός και αίτια
  - 13.1.2 Συνέπειες και αντιμετώπιση
- 13.2 Φτώχεια, ανεργία
- 13.3 Το πρόβλημα της βίας
  - 13.3.1 Είδη βίας: ενδοσχολική, ενδοοικογενειακή, αθλητική κτλ.
  - 13.3.2 Αιτίες, επιπτώσεις και αντιμετώπιση της βίας
- 13.4 Υπερδανεισμός ιδιωτών και δημοσίου
- 13.5 Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού
- 13.6 Αστικοποίηση: Από το χωριό στην πόλη και στην μεγαλούπολη

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να καταγράψουν τα κοινωνικά προβλήματα καθώς και τα αίτιά τους.
- Να εξηγούν τις συνέπειες και τους τρόπους αντιμετώπισής τους.
- Να ερμηνεύουν το πρόβλημα της φτώχειας και της ανεργίας και να συμπαρίστανται στους πάσχοντες.
- Να ερμηνεύουν την κάθε είδους βία, τις επιπτώσεις της και για τρόπους αντιμετώπισής της.
- Να αντιδρούν και να καταγγέλλουν τα φαινόμενα σχολικής βίας.

- Να εξηγούν τους λόγους υπερδανεισμού των νοικοκυριών και του κράτους.
- Να εξηγούν με στοιχεία το πρόβλημα της υπογεννητικότητας και της γήρανσης του πληθυσμού.
- Να ερμηνεύουν τα αίτια της αστικοποίησης και τις συνέπειές της στην πόλη και στην υπαίθρο.

Βασική ορολογία

- κοινωνικό πρόβλημα
- φτώχεια
- ανεργία
- βία
- κοινωνική αλλαγή
- σχολικός εκφοβισμός
- ενδοοικογενειακή βία
- ενδοσχολική βία
- βία στα γήπεδα
- έλλειμα
- πλεόνασμα
- τράπεζες
- χρέος
- ανισότητα
- πληθυσμιακή πυραμίδα
- γήρανση του πληθυσμού
- υπογεννητικότητα
- αστικοποίηση
- πόλη
- χωριό
- αντιπαροχή

13.1 Κοινωνικά προβλήματα

13.1.1 Προσδιορισμός και αίτια

Με το όρο **κοινωνικό πρόβλημα** εννοούμε μια κατάσταση που υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής ορισμένων ή όλων των μελών μιας κοινωνίας και συνήθως αποτελεί θέμα δημόσιας συζήτησης. Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό, ο όρος «κατάσταση» αναφέρεται σε κάθε περίπτωση που αρκετοί άνθρωποι τη θεωρούν προβληματική. Τέτοιες καταστάσεις είναι το να μην έχει κάποιος εργασία παρότι αναζητά (υψηλή ανεργία), το να μην έχει χρήματα για να καλύψει τις ανάγκες του παρότι εργάζεται ή ψάχνει για δουλειά, να αισθάνεται ανασφαλής επειδή ζει σε μια γειτονιά με μεγάλη εγκληματικότητα, να ζει σε ένα μολυσμένο περιβάλλον κτλ.

Τα κοινωνικά προβλήματα δεν αγγίζουν όλο τον πληθυσμό με τον ίδιο τρόπο. Η πλειονότητα του πληθυσμού μπορεί να υποφέρει, αλλά μια μειοψηφία μπορεί να κερδίζει από τα κοινωνικά προβλήματα. Ο πόλεμος είναι ολέθριος για τις κοινωνίες και τους ανθρώπους που μπορεί να χάσουν τη ζωή και την περιουσία τους. Όμως, δεν είναι καθόλου επιβλαβής για τις βιομηχανίες και τους εμπόρους όπλων. Το αντίθετο μάλιστα. Κερδίζουν τεράστια ποσά από αυτόν.

Τα κοινωνικά προβλήματα αλλάζουν από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Δεν έχουν όλες οι κοινωνίες τα ίδια προβλήματα. Ούτε σε όλες τις εποχές τα προβλήματα είναι ίδια. Τα τελευταία χρόνια, ορισμένα προβλήματα έχουν γίνει «παγκόσμια», όπως η παγκόσμια φτώχεια και το οικολογικό πρόβλημα που επηρεάζει πλέον τις ζωές των κατοίκων ολόκληρου του πλανήτη και απειλεί την ύπαρξη της ανθρωπότητας. Ο

επόμενος πίνακας δείχνει τη διαφοροποίηση των κοινωνικών προβλημάτων στις Η.Π.Α. μέσα στον χρόνο:

Σοβαρά κοινωνικά προβλήματα στις Η.Π.Α. το 1935 και το 2008	
1935	2008
1. Ανεργία και φτώχεια	1. Καταστροφή του περιβάλλοντος
2. Ανεπαρκείς κυβερνήσεις	2. Ανεργία
3. Κίνδυνος πολέμου	3. Αδυναμία αποπλήρωσης δανείων

Πηγή: John Macionis, *Social Problems*, Prentice Hall, 2010.

Οι άνθρωποι δεν συμφωνούν στο ποια είναι τα κύρια και ποια τα δευτερεύοντα αίτια των κοινωνικών προβλημάτων. Πάντως οι διαφορετικές προσεγγίσεις καταλήγουν στα εξής:

α) Τα κοινωνικά προβλήματα οφείλονται στη γρήγορη κοινωνική αλλαγή. Η κοινωνία αλλάζει με γοργό ρυθμό, οι άνθρωποι και οι θεσμοί δεν μπορούν να προσαρμοστούν εύκολα σε αυτόν και προκαλούνται προβλήματα στην εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας. Για παράδειγμα, η αλλαγή της οικονομίας προκαλεί ανεργία καθώς το εργατικό δυναμικό δεν μπορεί να μεταφερθεί εύκολα από τομέα σε τομέα και από δραστηριότητα σε δραστηριότητα.

β) Τα κοινωνικά προβλήματα οφείλονται στην ανισότητα. Ο σύγχρονος κόσμος χαρακτηρίζεται από

κοινωνικές ανισότητες (πλούσιοι – φτωχοί) και από ανισότητες ανάμεσα σε χώρες (ανεπτυγμένες χώρες – υπανάπτυκτες χώρες). Σε αυτές τις ανισότητες οφείλονται τα περισσότερα κοινωνικά προβλήματα.

γ) Οι κοινωνικές αντιλήψεις και νοοτροπίες. Ορισμένα κοινωνικά προβλήματα έχουν τις ρίζες τους σε νοοτροπίες παλαιότερων εποχών, οι οποίες επιβιώνουν στις μέρες μας. Π.χ. η αντίληψη μερικών γονιών ότι τα κορίτσια δεν πρέπει να σπουδάζουν οδηγεί στην εγκατάλειψη του σχολείου από τα κορίτσια.

Έντβαρντ Μουνχ, Η κραυγή, Εθνική Πινακοθήκη της Νορβηγίας, Όσλο.

«Όταν ένας φιλελεύθερος βλέπει έναν ζητιάνο πιστεύει πως το σύστημα δεν δουλεύει, ενώ ένας μαρξιστής πιστεύει το ακριβώς αντίθετο.» (Μπιλ Λεβάντ)

Το τι είναι και τι δεν είναι κοινωνικό πρόβλημα αποτελεί, πολλές φορές, σημείο τριβής ανάμεσα στους κοινωνικούς επιστήμονες. Ο λόγος είναι ότι δεν χαρακτηρίζουν όλοι ως κοινωνικά προβλήματα τα ίδια φαινόμενα. Π.χ. η χρήση των ναρκωτικών για πολλούς θεωρείται σημαντικό πρόβλημα, το οποίο η κοινωνία πρέπει να αντιμετωπίσει.

Υπάρχει, όμως, και η άποψη ότι η χρήση ναρκωτικών γίνεται κοινωνικό πρόβλημα όταν αυτά είναι απαγορευμένα με αποτέλεσμα οι χρήστες να κινούνται σε παράνομα δίκτυα προκειμένου να τα προμηθευτούν σε υψηλή τιμή, κάτι που τους οδηγεί και σε εγκληματική συμπεριφορά. Διαφορετικά, σύμφωνα με την άποψη αυτή, η αποποινικοποίηση της χρήσης ορισμένων ελαφρών ναρκωτικών ουσιών μπορεί να βλάπτει το άτομο που τα χρησιμοποιεί, δεν συνιστά όμως πρόβλημα για το κοινωνικό σύνολο.

13.1.2 Συνέπειες και αντιμετώπιση

Βασική συνέπεια των κοινωνικών προβλημάτων είναι να περιορίζονται σημαντικά οι ευκαιρίες και οι επιλογές μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού. Για παράδειγμα, η φτώχεια δεν σημαίνει μόνο αδυναμία αγοράς κάποιων καταναλωτικών αγαθών (αυτοκίνητο, τηλεόραση κτλ.). Σημαίνει περιορισμένες ευκαιρίες για εκπαίδευση, περιορισμένη δυνατότητα επιλογής γιατρού και νοσοκομείου, μεγαλύτερη προσπάθεια για να κάνει κάποιος καριέρα, αδυναμία επηρεασμού στη λήψη αποφάσεων, καθώς οι φτωχοί έχουν μικρή κοινωνική και πολιτική δύναμη.

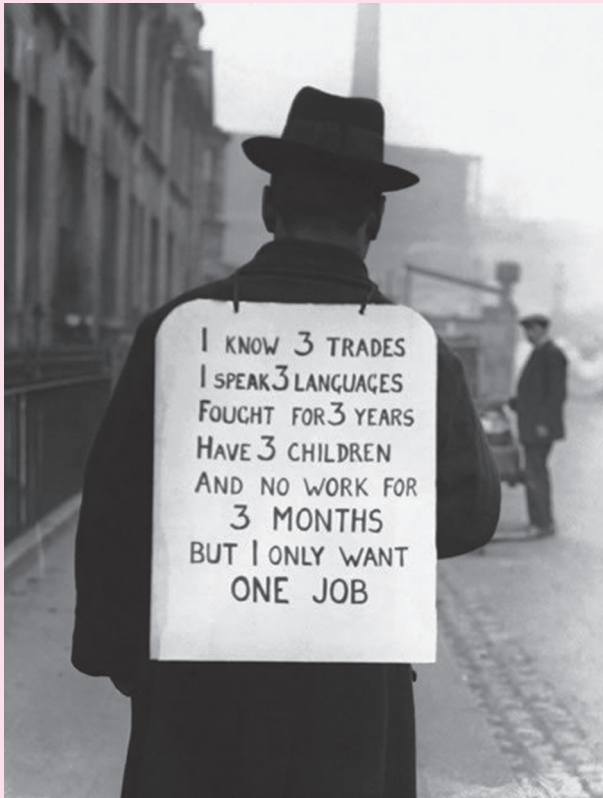
Οι συνέπειες των κοινωνικών προβλημάτων μοιάζουν με τους κρίκους σε μια αλυσίδα. Το ένα κοινωνικό πρόβλημα προκαλεί το άλλο. Για παράδειγμα, η φτώχεια μπορεί να οδηγήσει σε υψηλή εγκληματικότητα, πολιτική απάθεια, περιθωριοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού.

Η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων δεν είναι εύκολη. Σε σχέση με τα αίτια, οι προσπάθειες αντιμετώπισης των κοινωνικών προβλημάτων επικεντρώνονται στα εξής:

α) Μέτρα ρύθμισης των αλλαγών που προκαλούν οι αλλαγές στην οικονομία και την κοινωνία. Πρόκειται για μέτρα οικονομικά (επιδόματα στους άνεργους, επιδοτήσεις για επιχειρηματική δραστηριότητα στα νέα δεδομένα), εκπαιδευτικά (εκπαίδευση του πληθυσμού ώστε να ανταποκριθούν στις αλλαγές) κτλ.

β) Μέτρα για την καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας. Πρόκειται για μέτρα σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, τα οποία αποσκοπούν στη διεύρυνση των ευκαιριών του πληθυσμού για συμμετοχή στην εργασία, την εκπαίδευση κτλ.

γ) Μέτρα προληπτικά και κατασταλτικά. Προληπτικά είναι τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής, ενώ κατασταλτικά τα αστυνομικά και δικαστικά μέτρα.

Φωτογραφία διαμαρτυρόμενου ανέργου στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 1929.

«Ξέρω 3 δουλειές, μιλάω 3 γλώσσες, πολέμησα 3 χρόνια, έχω 3 παιδιά, δεν έχω δουλειά 3 μήνες και θέλω μόνο 1 θέση εργασίας.»

Τέτοιες εικόνες έχουν αναβιώσει σε όλο τον κόσμο, τα τελευταία χρόνια, λόγω της οικονομικής κρίσης και της υψηλής ανεργίας που έχει προκαλέσει.

«Το σημαντικό για τις κυβερνήσεις δεν είναι να κάνουν πράγματα που τα άτομα κάνουν ήδη και να τα κάνουν λίγο καλύτερα ή λίγο χειρότερα. Αλλά να κάνουν αυτά που μέχρι τώρα δεν έχουν γίνει καθόλου.» (John Maynard Keynes, Το τέλος του laissez - faire, 1926)

Εφημερίδα που αναγγέλλει την αρχή της κρίσης του 1929.

13.2 Φτώχεια, ανεργία

Η φτώχεια είναι ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα. Φτώχεια είναι η οικονομική κατάσταση στην οποία οι άνθρωποι δεν έχουν επαρκείς οικονομικούς πόρους για να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες. Το όριο της φτώχειας αλλάζει από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Κάποιος με το ίδιο εισόδημα μπορεί να είναι φτωχός σε μια χώρα και να μην είναι φτωχός σε κάποια άλλη. Για παράδειγμα, τα 400 ευρώ μηνιαίο εισόδημα στην Ελλάδα σημαίνουν φτώχεια. Τα 400 ευρώ μηνιαίο εισόδημα στο Μπαγκλαντές σημαίνουν ότι κάποιος ανήκει στα μεσαία εισοδηματικά στρώματα και ενδεχομένως να μπορεί να ζήσει μια σχετικά άνετη ζωή.

Η φτώχεια διακρίνεται σε **απόλυτη** και **σχετική**.

α) Απόλυτη φτώχεια. Είναι η αδυναμία κάλυψης των βασικών αναγκών (σίτιση, στέγαση, ένδυση κτλ.).

β) Σχετική φτώχεια. Είναι η κατάσταση όπου ένα νοικοκυριό έχει εισόδημα με το οποίο μπορεί να καλύψει τις βασικές του ανάγκες, αλλά δεν μπορεί να συμμετάσχει στο καταναλωτικό πρότυπο της κοινωνίας. Για παράδειγμα, η κατοχή τηλεόρασης είναι σήμερα απαραίτητη για κάθε νοικοκυριό με βάση το πρότυπο καταναλώσεως.

Τα αίτια της φτώχειας είναι κυρίως:

α) Το χαμηλό εισόδημα (μικρή αμοιβή για την εργασία).

β) Η ανεργία.

γ) Η έλλειψη εκπαίδευσης που οδηγεί σε αναζήτηση ενός «καλού» επαγγέλματος και κατ' επέκταση στην αδυναμία ξεπεράσματος της φτώχειας.

Τα αίτια παράγουν τον φαύλο κύκλο της φτώχειας. Μια οικογένεια με ελάχιστα εισοδήματα αδυνατεί να μορφώσει τα παιδιά της ή να τα υποστηρίξει για να κάνουν κάτι καλύτερο στη ζωή τους, με αποτέλεσμα αυτά να παραμένουν καθηλωμένα στη φτώχεια.

Η αντιμετώπιση της φτώχειας απαιτεί ισχυρό κράτος πρόνοιας και φορολογικό σύστημα που θα ανακατανέμει τα εισοδήματα προς όφελος των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων.

Η μαζική φτώχεια οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς οι φτωχοί αδυνατούν να συμμετάσχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Ακραία συνέπεια της φτώχειας είναι οι άστεγοι. Η κοινή γνώμη πιστεύει ότι οι άστεγοι είναι κυρίως πρώην τρόφιμοι των ψυχιατρείων, αλκοολικοί και ναρκομανείς. Όμως, έρευνες δείχνουν ότι αυτή η αντίληψη βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα. Οι περισσότεροι άστεγοι δεν ανήκουν σε καμία από τις προαναφερθείσες κατηγορίες. Είναι άνθρωποι που βρέθηκαν να ζουν στους δρόμους εξαιτίας κάποιας προσωπικής συμφοράς. Κάποιος για παράδειγμα χάνει την εργασία του, δεν μπορεί να ανταποκριθεί στο στεγαστικό του δάνειο, μένει για μεγάλο χρονικό διάστημα άνεργος και τελικά χάνει και το σπίτι του. Οι απανωτές συμφορές οδηγούν πολλούς ανθρώπους στην ψυχολογική κατάρρευση και την παραίτηση, αν δεν έχουν κάποιο κύκλο συγγενών και φίλων να κρατηθούν από αυτούς.

Μεγάλο πρόβλημα στις σύγχρονες κοινωνίες είναι και η ανεργία. Άνεργοι θεωρούνται οι άνθρωποι οι οποίοι είναι ικανοί να εργαστούν και αναζητούν εργασία αλλά δε βρίσκουν.

Η ανεργία έχει διάφορες μορφές:

- **Δομική ανεργία.** Οφείλεται στις δομές της οικονομίας (υπανάπτυξη της οικονομίας, φυγή επιχειρήσεων σε άλλες χώρες, κλείσιμο επιχειρήσεων, εγκατάλειψη του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα της οικονομίας, οικονομικές ανισότητες ανάμεσα στις χώρες).
- **Τεχνολογική ανεργία.** Οφείλεται στην είσοδο της τεχνολογίας στην παραγωγική διαδικασία. Οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν λιγότερες θέσεις εργασίες από αυτές που χάνονται λόγω της εισαγωγής τους.
- **Συγκυριακή ανεργία.** Οφείλεται στο γεγονός ότι κάποιες απασχολήσεις έχουν εποχικό χαρακτήρα (π.χ. τουρισμός, συγκομιδή καρπών μια συγκεκριμένη εποχή κτλ.).

Οι συνέπειες της ανεργίας είναι τεράστιες. Ειδικότερα:

α) Είναι μια από τις βασικές αιτίες της φτώχειας.

β) Πιέζει προς τα κάτω τους μισθούς των εργαζομένων, οι οποίοι δέχονται να εργαστούν με μικρότερη αμοιβή αρκεί να μην μείνουν άνεργοι.

γ) Δημιουργεί προβλήματα στα ασφαλιστικά ταμεία που δίνουν συντάξεις και έξοδα περίθαλψης. Όσο λιγότεροι είναι οι εργαζόμενοι τόσο λιγότερες είναι οι εισφορές προς τα ταμεία.

δ) Καταστρέφει το εργατικό δυναμικό της χώρας. Νέοι άνθρωποι, με σπουδές και ικανότητες, αντί να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο και να αυξήσουν τον πλούτο της χώρας τους αναγκάζονται να ζουν στο περιθώριο της κοινωνίας.

Η αντιμετώπιση της ανεργίας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Κλειδί για την αντιμετώπιση της ανεργίας είναι η οικονομική ανάπτυξη, η οποία θα δημιουργήσει θέσεις εργασίας και θα παράξει περισσότερο πλούτο.

Η εκπαίδευση είναι σημαντικός παράγοντας στην καταπολέμηση της ανεργίας, ιδιαίτερα της ανεργίας που οφείλεται στις αλλαγές στην τεχνολογία. Γι' αυτό χρειάζεται να υπάρξουν ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα επανεκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού σε νέους τομείς, γνώσεις και δεξιότητες.

Σημαντική είναι και η ανασυγκρότηση παραγωγικών τομέων της οικονομίας, όπως ο πρωτογενής τομέας (γεωργία, κτηνοτροφία) και ο δευτερογενής (βιοτεχνία, βιομηχανία). Η Ελλάδα πρέπει να παράξει ποιοτικά ανταγωνιστικά προϊόντα, να αυξήσει τις εξαγωγές και να μειώσει τις εισαγωγές.

Λεπτομέρεια από τοιχογραφία του Ντομένικο Μπαρτόλο, που εικονίζει κληρικούς να μοιράζουν ψωμί σε φτωχούς. Νοσοκομείο Σάντα Μαρία ντε λα Σκάλα, Σιένα, Ιταλία.

Σύμφωνα με την Eurostat (2013) στερούνται βασικών αγαθών και υπηρεσιών όσοι δεν έχουν τη δυνατότητα για τουλάχιστον 4 από τα 9 παρακάτω:

- 1. να πληρώνουν νοίκι/ στεγαστικό/ λογαριασμούς εγκαίρως**
- 2. να θερμαίνουν επαρκώς την κατοικία τους**
- 3. να μπορούν να καλύψουν έκτακτα έξοδα**
- 4. να καταναλώνουν κρέας/ψάρι/ αντίστοιχη πρωτεϊνούχο τροφή ανά δεύτερη ημέρα**
- 5. να κάνουν διακοπές μακριά από το σπίτι 1 εβδομάδα το χρόνο**
- 6. να διαθέτουν Ι.Χ.**
- 7. να διαθέτουν πλυντήριο**
- 8. να διαθέτουν έγχρωμη τηλεόραση**
- 9. να διαθέτουν τηλέφωνο**

Ευγένιος Λέεμανς, Ο χειμώνας, Βασιλικό Μουσείο Καλών Τεχνών των Βρυξελλών.

Σπύρος Βασιλείου, Εσωτερικό καφενεΐου, 1959, Εθνική Πινακοθήκη.

Η ανεργία εξελίσσεται στο μεγαλύτερο κοινωνικό πρόβλημα των σύγχρονων κοινωνιών. Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Εργασίας, ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι το ένα τρίτο, δηλαδή, του ενεργού παγκόσμιου πληθυσμού είναι είτε άνεργοι (160 εκατομμύρια) είτε υποαπασχολούμενοι (900 εκατομμύρια).

Στην Ελλάδα, η ανεργία έχει εξελιχθεί στο υπ' αριθμόν ένα κοινωνικό πρόβλημα. Νέοι με αξιόλογες σπουδές αναγκάζονται να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες προκειμένου να βρουν εργασία πάνω στο

αντικείμενο που σπούδασαν. Η ανεργία είναι εθνική αιμορραγία για τη χώρα, καθώς χάνει το πιο δυναμικό και αξιόλογο τμήμα του πληθυσμού της.

Στοιχεία για τα μεγέθη της ελληνικής οικονομίας και τις επιπτώσεις που έχουν στη ζωή των εργαζομένων είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εργασίας της Γ.Σ.Ε.Ε. (<http://www.inegsee.gr>)

Στοιχεία για το εκπαιδευτικό σύστημα και εκπαιδευτικές δράσεις είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του Κέντρου Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής της Γ.Σ.Ε.Ε. (<http://www.kanep-gsee.gr>)

13.3 Το πρόβλημα της βίας

13.3.1 Είδη βίας: ενδοσχολική, ενδοοικογενειακή, αθλητική κτλ.

Η βία είναι πράξη, η οποία έχει ψυχικές ή υλικές επιπτώσεις στο άτομο που τη δέχεται. Βία σημαίνει κάποιος να σκοτώσει, να βλάψει, να καταστρέψει, να ληστέψει, να αποκλείσει. Αυτές οι πράξεις συνιστούν και τις πέντε βασικές μορφές βίας. Τα είδη βίας είναι εκφράσεις αυτών των βασικών μορφών σε διάφορους χώρους.

Σύμφωνα με την παραπάνω προηγούμενη διάκριση, οι πέντε μορφές βίας μπορούν να εμφανιστούν σε διάφορους χώρους.

Στο σχολείο υπάρχει η ενδοσχολική βία, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει αναγνωρισθεί ως σοβαρό πρόβλημα της σχολικής ζωής. Πολλοί μαθητές προβαίνουν σε πράξεις βίας εις βάρος συμμαθητών τους (σχολικός εκφοβισμός, *bullying*). Τους απειλούν ότι θα τους χτυπήσουν ή τους χτυπούν προκειμένου να τους πάρουν το χαρτζιλίκι ή κάποιο άλλο είδος (μπουφάν, κινητό κτλ.). Τους διαπομπεύουν δημόσια με κοροϊδευτικούς χαρακτηρισμούς (σπασίκλα, φυτό κτλ.) προκειμένου να καταστρέψουν τη δημόσια εικόνα τους, να τους προσβάλουν, να τους κάνουν να αισθανθούν άσχημα, να τους αποκλείσουν από παρέες και δραστηριότητες. Τους κλέβουν πράγματα ή τους καταστρέφουν πράγματα. Αλήθεια, γιατί κάποιοι μαθητές προβαίνουν σε αυτές τις πράξεις;

Ο σχολικός εκφοβισμός φαίνεται ότι έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις. Το 25% των μαθητών έχει υποστεί κάποια μορφή εκφοβισμού μέσα στο σχολείο με συχνότητα 2 έως 3 φορές τον μήνα. Δυστυχώς, μορφές βίας

ασκούν πολλές φορές και οι εκπαιδευτικοί στους μαθητές αλλά και μαθητές στους εκπαιδευτικούς. Όλο και πιο συχνά βλέπουν το φως της δημοσιότητας περιστατικά άσκησης βίας από εκπαιδευτικούς σε μαθητές (λεκτικές προσβολές, ειρωνεία, χτύπημα), αλλά και περιστατικά όπου μαθητές επιτίθενται λεκτικά ή χειροδικούν σε εκπαιδευτικούς.

Στην οικογένεια υπάρχει η ενδοοικογενειακή βία. Η βία μπορεί να ασκηθεί ανάμεσα στους συζύγους και από τους συζύγους προς τα παιδιά. Ο ακριβής αριθμός των κρουσμάτων ενδοοικογενειακής βίας δεν είναι γνωστός. Είναι πάρα πολλά τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, τα οποία δεν καταγγέλλονται στην αστυνομία. Στην ελληνική οικογένεια υπάρχει η νοοτροπία «τα εν οίκω μη εν δήμω» και γι' αυτόν τον λόγο, σε πολλές περιπτώσεις, τα περιστατικά βίας παραμένουν κρυφά. Τα θύματα κακοποίησης, που είναι οι γυναίκες, είτε ντρέπονται να καταγγείλουν το περιστατικό είτε δέχονται συμβουλές από συγγενείς και φίλους: «κάνε υπομονή για τα παιδιά», «μην διαλύσεις το σπίτι σου, τα πράγματα θα φτιάξουν». Φυσικά, τα πράγματα δεν φτιάχνουν και τα παιδιά μεγαλώνουν σε ένα νοσηρό οικογενειακό περιβάλλον.

Στα γήπεδα υπάρχει η αθλητική βία, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις έχει οδηγήσει σε μαζικούς θανάτους νέων ανθρώπων. Εκατοντάδες είναι τα τραγικά περιστατικά βίας στα γήπεδα που έχουν συγκλονίσει την κοινή γνώμη. Αναφέρουμε το πιο πολύνεκρο: στις 29 Μαΐου 1985, στο στάδιο Χέιζελ των Βρυξελλών 39 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και 600 τραυματίστηκαν. Η βία στα γήπεδα έχει οδηγήσει τελικά τους φιλάθλους να μην πηγαίνουν στα γήπεδα. Δυστυχώς, δεν είναι λίγες

οι περιπτώσεις όπου οι αψιμαχίες του γηπέδου μεταφέρονται στους δρόμους της πόλης με αποτέλεσμα να διακόπτεται η κυκλοφορία, να γίνονται καταστροφές καταστημάτων, να κινδυνεύει η σωματική ακεραιότητα ανύποπτων ανθρώπων που τυχαίνει να περνούν από εκεί κτλ.

«Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο διενήργησε μια μεγάλη έρευνα, με σκοπό να μελετήσει τα φαινόμενα βίας και επιθετικότητας μεταξύ παιδιών στο χώρο του σχολείου, τα οποία παρουσιάζουν τα τελευταία χρόνια διεθνώς σημαντική αύξηση. Στην έρευνα πήραν μέρος 3.000 μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου από 450 σχολεία όλης της χώρας. [...] Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που μας επιτρέπουν να προβλέψουμε εάν σε ένα σχολείο διαπράττονται περισσότερες ή λιγότερες επιθετικές πράξεις από μαθητές. Έτσι, σημαντικό ρόλο φαίνεται ότι παίζουν, μεταξύ άλλων: το μέγεθος του σχολείου και ο αριθμός των συστεγαζόμενων σχολείων. Όσο πιο πολλοί είναι οι μαθητές στο σχολείο κι όσο πιο πολλά είναι τα συστεγαζόμενα σχολεία, τόσο υψηλότερη είναι η συχνότητα

εμφάνισης επιθετικών πράξεων που εκδηλώνονται από τους μαθητές.» (Φ. Μόττη-Στεφανίδη, Ν. Τσέργας, Όταν τα πράγματα στο σχολείο αγριεύουν, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Π.Ι., 2000:7-9)

13.3.2 Αιτίες, επιπτώσεις και αντιμετώπιση της βίας

Οι σημαντικότερες αιτίες της βίας είναι:

α) Η προβολή βίαιων προτύπων. Όταν το παιδί μεγαλώνει έχοντας πρότυπα βίαιης συμπεριφοράς γύρω του είναι πολύ πιθανό να υιοθετήσει αυτές τις ενέργειες.

β) Οι κακές επιδράσεις από τις ομάδες συνομηλίκων. Οι παρέες του εφήβου είναι ένας από τους πιο σημαντικούς φορείς κοινωνικοποίησης. Πολλές φορές οι έφηβοι ακολουθούν τις παρέες τους σε βίαιες ενέργειες για να μην υστερήσουν, να μην αποκοπούν από αυτές, να μην τους χαρακτηρίσουν δειλούς.

γ) Η χαμηλή αυτοεκτίμηση των προσώπων που ασκούν βία. Τα άτομα που ασκούν βία στο σχολείο, την οικογένεια ή το γήπεδο προσπαθούν να δείξουν ότι κάτι αξίζουν μέσα από αυτές τις ενέργειες.

δ) Έλλειψη παιδείας. Το αν κάποιο άτομο λύνει τα προβλήματά του με τη βία ή ξεσπάει στους άλλους για να επιβεβαιωθεί είναι ζήτημα παιδείας. Η καλλιέργεια του χαρακτήρα είναι αυτή που αποτελεί ανάσχεση σε τέτοια φαινόμενα και συμπεριφορές.

Η βία έχει τραγικές, πολλές φορές, επιπτώσεις στο θύμα. Μειώνει την αυτοεκτίμησή του και, πολλές φορές, μπορεί και το ίδιο να αντιδράσει με μεγαλύτερη βία. Η

βία δημιουργεί ένα νοσηρό κοινωνικό περιβάλλον με αποτέλεσμα η βία να αναπαράγει τη βία.

Η αντιμετώπιση της βίας κινείται σε δύο άξονες:

α) Εκπαίδευση. Είναι σημαντικό να κοινωνικοποιηθούν και να εκπαιδευθούν οι νέοι άνθρωποι στη λογική του ότι η βία είναι αποτρόπαια και δεν λύνει κανένα προσωπικό ή κοινωνικό πρόβλημα.

β) Ξεκάθαρο πλαίσιο των επιπτώσεων. Οι βίαιες συμπεριφορές εκδηλώνονται διαρκώς, όταν δεν αναφέρονται στις διωκτικές αρχές και δεν τιμωρούνται. Πρέπει να γίνει ξεκάθαρο το πλαίσιο των επιπτώσεων μιας βίαιης πράξης.

SOS 1056
ΕΘΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ
ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Βασικός σκοπός της γραμμής είναι η προστασία και η προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών (Το χαμόγελο του παιδιού).

24ΩΡΗ
ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΗ
SOS

15900

Η άσκηση κάθε είδους βίας ή κακοποίησης (ψυχολογικής, σωματικής, σεξουαλικής και συναισθηματικής), διώκεται από τον Νόμο. Αν γνωρίζετε κάποιον που είναι θύμα εκφοβισμού, μην φοβηθείτε να το πείτε σε ένα γονέα, φροντιστή, φίλο, δάσκαλο, αστυνομικό ή κάποιον άλλο που εμπιστεύεστε.

Αν είστε θύμα:

- Καλέστε το 100 σε περίπτωση άμεσης ανάγκης ή επικοινωνήστε με το τοπικό αστυνομικό τμήμα. Επίσης μπορείτε να καλέσετε στην τηλεφωνική γραμμή SOS 15900. Δηλώστε την κακοποίηση και ζητήστε προστασία.
- Έχετε το δικαίωμα να υποβάλετε μήνυση.
- Εάν πάτε στο νοσοκομείο για εξετάσεις, μη διστάσετε να πείτε την αλήθεια για το τι σας συνέβη.
- Απευθυνθείτε στις ειδικές υπηρεσίες για κακοποιημένες γυναίκες.

Γραμμή SOS για γυναίκες θύματα βίας: 15900

13.4 Υπερδανεισμός ιδιωτών και δημοσίου

Ο υπερδανεισμός ιδιωτών και δημοσίου συνιστά κοινωνικό πρόβλημα από την στιγμή που οι ιδιώτες και το δημόσιο δεν μπορούν να αποπληρώσουν τα χρέη τους.

Ο δανεισμός είναι ένα πανάρχαιο οικονομικό φαινόμενο και σε ορισμένες περιπτώσεις χρήσιμο για τη λειτουργία της οικονομίας. Παράδειγμα, τα ναυτιλιακά δάνεια στην αρχαία Ελλάδα ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να γίνουν μεγάλα εμπορικά ταξίδια.

Ο δανεισμός, ανάλογα με τις περιστάσεις, μπορεί να επιδράσει θετικά στην οικονομική ανάπτυξη. Κάποιοι άνθρωποι και κάποιες επιχειρήσεις δανείζονται χρήματα προκειμένου να αγοράσουν κάποια προϊόντα ή υπηρεσίες που τους είναι απαραίτητες. Αν δεν μπορούσαν να δανειστούν, τότε η οικονομική τους δραστηριότητα θα μειωνόταν ή θα σταματούσε.

Μια επιχείρηση μπορεί να δανειστεί για να προχωρήσει μια επένδυση που θα αυξήσει τα κέρδη της και ενδεχομένως να ανοίξει και θέσεις εργασίας. Αν δεν υπάρχει η δυνατότητα του δανεισμού, τότε ελάχιστες είναι οι επιχειρήσεις που μπορούν να προχωρήσουν σε επενδύσεις αποκλειστικά με δικά τους κεφάλαια.

Οι τράπεζες είναι οι επιχειρήσεις που έχουν ως κύρια δραστηριότητά τους τη μεσολάβηση στην αγορά χρήματος. Κάποιοι θέλουν να φυλάξουν τα χρήματά τους (καταθέσεις) και κάποιοι ζητούν χρήματα (δάνεια). Το κέρδος της τράπεζας είναι η διαφορά των τόκων που εισπράττει από αυτούς που δανείζει και που πληρώνει σε αυτούς που δανείζεται.

Τα τελευταία χρόνια, οι τράπεζες έχουν ισχυροποιηθεί.

Η δυνατότητα των κρατών να ελέγξουν τις τράπεζες έχει μειωθεί δραματικά. Παράλληλα, έχει αυξηθεί ο δανεισμός κρατών και ιδιωτών με αποτέλεσμα την ακόμη μεγαλύτερη ισχυροποίηση των τραπεζών. Αυτές οι εξελίξεις συνέβαλαν στην οικονομική κρίση. Η αδυναμία αποπληρωμής των δανείων είχε ως αποτέλεσμα αλυσιδωτές αρνητικές αντιδράσεις στην οικονομία. Πρόκειται για έναν φαύλο κύκλο που οδηγεί σε οικονομική κρίση.

Την κατάσταση αυτή έκανε ακόμη πιο προβληματική η πολιτική κάποιων τραπεζών που δάνειζαν σε άλλες τράπεζες «δάνεια». Αν μια τράπεζα ζητούσε χρήματα από κάποια άλλη, η δεύτερη αντί να δανείσει χρήματα, μετέφερε στην πρώτη την δανειακή υποχρέωση κάποιου φυσικού ή νομικού προσώπου. Για παράδειγμα, αν ο Χ είχε πάρει ένα στεγαστικό δάνειο από την Α τράπεζα, η Α τράπεζα μετέφερε στη Β το δάνειο και τον τόκο που προσδοκούσε να εισπράξει από τον Χ. Πρόκειται για μια διαδικασία παραγωγής πλασματικού χρήματος, η οποία ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για την σημερινή κρίση.

Τα κράτη όταν δεν μπορούν να αποπληρώσουν τα ποσά που έχουν δανειστεί έρχονται αντιμέτωπα με χρέη. **Δημόσιο χρέος** είναι τα ποσά που χρωστάει το κράτος. Το δημόσιο χρέος αυξάνεται ή μειώνεται ανάλογα με το ύψος του κρατικού δανεισμού και την ανάπτυξη της οικονομίας.

Έτσι, το δημόσιο χρέος μπορεί να αυξάνεται, κάθε χρόνο, κατά το ποσό που ο ετήσιος κρατικός προϋπολογισμός παρουσιάζει έλλειμμα. Αντίστροφα, το δημόσιο χρέος μειώνεται όταν ο ετήσιος προϋπολογισμός παρουσιάζει πλεόνασμα. Το δημόσιο έλλειμμα είναι το ποσό κατά το οποίο τα έξοδα του δημοσίου υπερβαίνουν

τα έσοδα κατά τη διάρκεια ενός έτους. Η υπέρβαση των εσόδων δημιουργεί ανάγκες για νέο δανεισμό, άρα αύξηση του χρέους. Το πλεόνασμα σταματάει την αύξηση του χρέους, καθώς το δημόσιο δεν δανείζεται νέα ποσά προκειμένου να ανταπεξέρθει στις υποχρεώσεις του.

Προκειμένου να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα του δημόσιου χρέους χρειάζεται:

α) Να αναπτυχθεί η οικονομία, να αυξήσει τις εξαγωγές της, να μειώσει τις εισαγωγές και να αναπτυχθεί χωρίς την ανάγκη δανεισμού ποσών, στα οποία δεν θα μπορεί να αντεπεξέλθει.

β) Να δημιουργηθεί πλεόνασμα. Αυτό προϋποθέτει καλή διαχείριση των δημόσιων οικονομικών και ανάπτυξη της οικονομίας.

Οι επιπτώσεις του υπερδανεισμού είναι τελικά ολέθριες για την οικονομία και την κοινωνία. Η οικονομία αναπτύσσεται σε πήλινα πόδια. Οι χώρες που δανείζονται διαρκώς, χωρίς να παράγουν, σύντομα έρχονται αντιμέτωπες με το χρέος που πρέπει να αποπληρώσουν. Επίσης, τα νοικοκυριά που έχουν δανειστεί και δεν μπορούν να αποπληρώσουν τα δάνειά τους, έρχονται αντιμέτωπα με συμφορές: χάνουν τα σπίτια τους και τα περιουσιακά τους στοιχεία, οδηγούνται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Η περίοδος του δανεισμού και της κατανάλωσης χρειάζεται να αντικατασταθεί από την αποπληρωμή των δανείων που συνεπάγεται μείωση της κατανάλωσης. Και αυτό σημαίνει πτώση του βιοτικού επιπέδου.

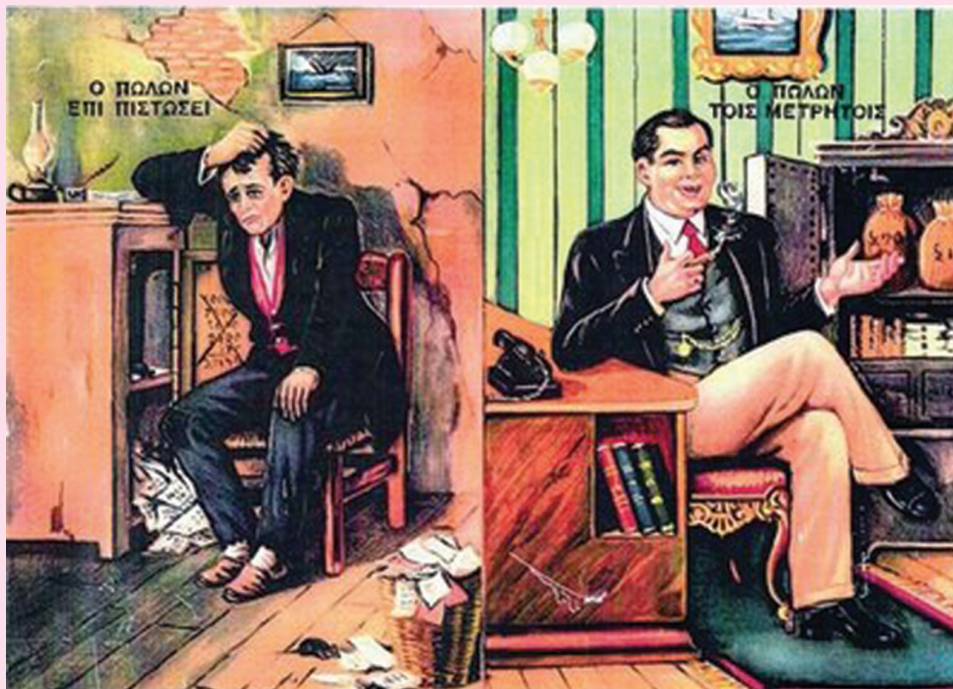
Ωγκύστ Ροντέν, Ο άσωτος υιός, π. 1884, Εθνική Πινακοθήκη.

Πωλ Σουήζυ (1910-2004)

Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στις Η.Π.Α. που ασχολήθηκε με την ανάλυση της σύγχρονης οικονομίας.

Η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται καταναλωτική. Αυτό σημαίνει ότι η οικονομία της στηρίζεται στην όλο και μεγαλύτερη κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών. Χωρίς κατανάλωση, η οικονομική δραστηριότητα θα καταρρεύσει, πολλές επιχειρήσεις θα κλείσουν και θέσεις εργασίας θα χαθούν. Ο Σουήζυ ανέλυσε σε βάθος τα αίτια των κρίσεων της καπιταλιστικής οικονομίας. Η διαφήμιση συντελεί στο να αυξάνονται οι καταναλωτικές ανάγκες των ανθρώπων.

Όμως, κάποια στιγμή οι ανάγκες και οι δυνατότητες των καταναλωτών να αγοράσουν συγκεκριμένα είδη καταναλωτικών προϊόντων φτάνουν στα όριά τους. Και τότε οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν πρόβλημα, καθώς δεν μπορούν να πουλήσουν άλλα προϊόντα σε μεγάλες ποσότητες. Κάποια κοινωνικά στρώματα καταναλώνουν με δανεικά περισσότερα από όσα επιτρέπουν τα εισοδήματά τους και κάποια άλλα καταδικάζονται στην υποκατανάλωση.

«Ο πωλών της μετρητοίς και ο πωλών επί πιστώσει.»

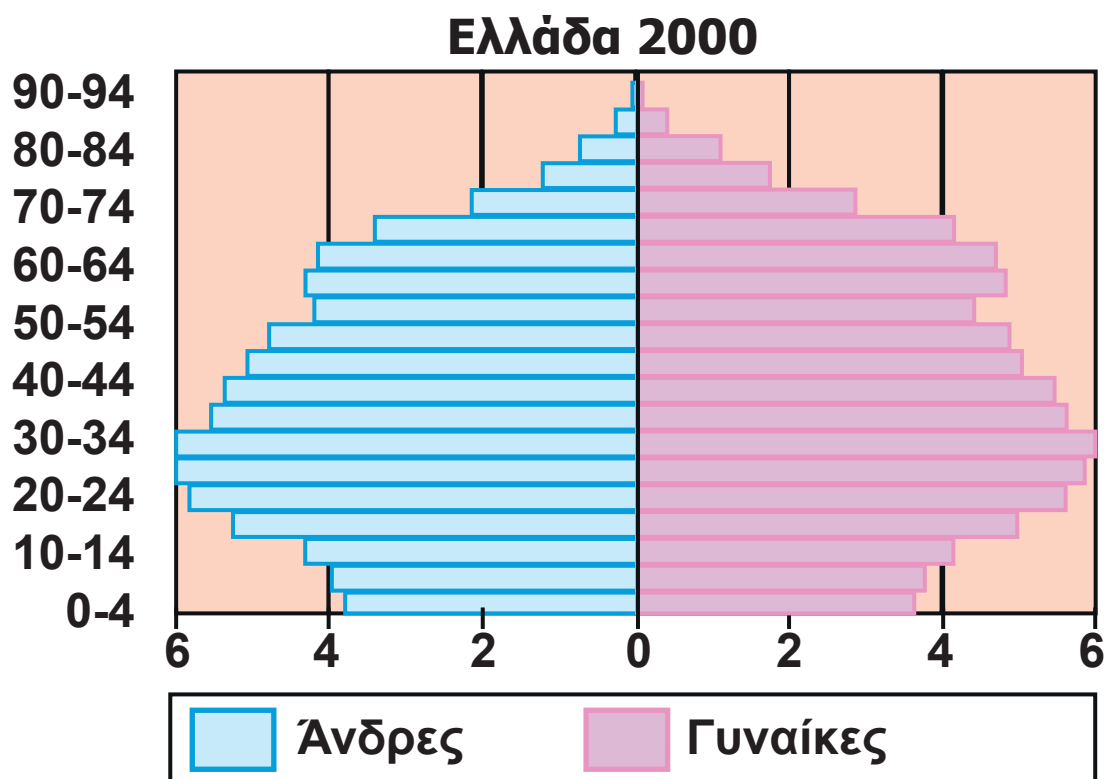
Παλιά γελοιογραφία που υπήρχε αναρτημένη μέχρι πριν μερικά χρόνια σε αρκετά εμπορικά καταστήματα. Το μήνυμα της γελοιογραφίας είναι ότι ο έμπορος που πουλάει με πίστωση σύντομα θα αντιμετωπίσει πρόβλημα, καθώς δεν θα μπορεί να εισπράξει τα όσα του χρωστούν και δεν θα έχει χρήματα για να αντεπεξεχθεί στις δικές του υποχρεώσεις

(πρόβλημα ρευστότητας χρήματος). Ο καλοζωισμένος και καλοντυμένος έμπορος της δεξιάς εικόνας έχει φροντίσει να εισπράττει τα όσα του χρωστούν και να μην πουλάει με πίστωση. Όμως, αυτές οι εικόνες ανήκουν στο παρελθόν της οικονομικής ζωής. Σήμερα, είναι σχεδόν αδύνατο να κινηθεί μια επιχείρηση αν δεν πουλήσει με πίστωση και αν η ίδια δεν δανειστεί. Οι τράπεζες μεσολαβούν για να βρεθούν αυτά τα ποσά που είτε με πίστωση είτε με δανεισμό κινούν την οικονομική δραστηριότητα. Το πρόβλημα είναι ότι ο κύκλος του δανεισμού και της πίστωσης είναι εύθραυστος. Μπορεί εύκολα να σπάσει αν ένα από τα μέρη του δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στις δανειακές του υποχρεώσεις.

13.5 Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού

Ο πληθυσμός των ανεπτυγμένων χωρών «γερνάει». Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι έχει μειωθεί ο αριθμός των γεννήσεων. Οι κάτοικοι των ανεπτυγμένων χωρών δεν επιθυμούν να κάνουν παιδιά στην ίδια αναλογία με το πρόσφατο παρελθόν.

Η πληθυσμιακή πυραμίδα των σύγχρονων κοινωνιών τείνει να μετατραπεί σε «μανιτάρι». Η βάση της πυραμίδας, που είναι οι μικρές ηλικίες, συρρικνώνεται και αυξάνεται η μέση και η κορφή της που είναι οι μεγαλύτερες ηλικίες. Η πληθυσμιακή πυραμίδα της Ελλάδας αποκτά μορφή «μανιταριού» με το πέρασμα του χρόνου, καθώς η υπογεννητικότητα μειώνει τη βάση της πυραμίδας.

Πηγή: Εργαστήριο Δημογραφικών Κοινωνικών Αναλύσεων (<http://www.demography-lab.prd.uth.gr>)

Η υπογεννητικότητα αποτελεί πρόβλημα και για τη χώρα μας. Όλο και λιγότερα παιδιά γεννιούνται κάθε χρόνο. Οι αιτίες του φαινομένου είναι οικονομικές και κοινωνικές. Ειδικότερα:

α) Αγορά εργασίας και ανάγκη για σπουδές. Τα νέα ζευγάρια πρέπει να σπουδάσουν, να κάνουν εξειδικεύσεις και επιμορφώσεις προκειμένου να σταθούν με αξιώσεις στην αγορά εργασίας. Όλα αυτά απαιτούν χρόνο με αποτέλεσμα η γέννηση και η ανατροφή ενός παιδιού να παραπέμπεται διαρκώς στο μέλλον.

β) Ανάγκη εκπαίδευσης του παιδιού. Η μόρφωση ενός παιδιού απαιτεί σήμερα χρόνο, κόπο και χρήματα από την πλευρά της οικογένειας. Η εκμάθηση ξένων γλωσσών, οι προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές είναι μια μεγάλη επένδυση. Γι' αυτό οι οικογένειες προτιμούν να κάνουν ένα ή δύο παιδιά, καθώς δεν μπορούν να επενδύσουν στην εκπαίδευση περισσότερων.

γ) Υψηλή ανεργία. Στους δύο παραπάνω παράγοντες έρχεται, τα τελευταία χρόνια, να προστεθεί και το πρόβλημα της ανεργίας. Οι άνεργοι νέοι δεν μπορούν αντικειμενικά να δημιουργήσουν οικογένεια. Έτσι, το πρόβλημα της υπογεννητικότητας γίνεται όλο και οξύτερο.

δ) Η μεγαλύτερη ηλικία γάμου και οι νέες αντιλήψεις για τη ζωή. Σήμερα, άντρες και γυναίκες, παντρεύονται σε μεγαλύτερη ηλικία. Επιπλέον, τα πολλά παιδιά θεωρούνται εμπόδιο σε μια ζωή ελεύθερη, με ταξίδια, υψηλές προσδοκίες και χωρίς δεσμεύσεις.

Η υπογεννητικότητα και η συνεπαγόμενη γήρανση του πληθυσμού έχει σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία και την κοινωνία.

Ειδικότερα:

α) Τα ασφαλιστικά ταμεία αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα καταβολής συντάξεων. Ο πληθυσμός που μπορεί να εργαστεί μειώνεται ενώ οι συνταξιούχοι αυξάνονται. Αυτό έχει ως συνέπεια, αν δεν υπάρξουν αλλαγές στην οργάνωση και την ανάπτυξη της οικονομίας, η πολιτεία να αναθεωρεί ως προς το αρνητικότερο για τους εργαζόμενους το συνταξιοδοτικό σύστημα (αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, περικοπές στις συντάξεις κτλ.).

β) Οι επιχειρήσεις αποθαρρύνονται να επενδύσουν. Η μείωση του νέου πληθυσμού επηρεάζει το μέγεθος της αγοράς, καθώς οι νέοι είναι περισσότερο καταναλωτικοί σε σχέση με τους ηλικιωμένους. Έτσι, πολλές επιχειρήσεις είναι διστακτικές στο να κάνουν επενδύσεις σε έναν πληθυσμό που σταδιακά γερνάει.

γ) Η μείωση της παραγωγικότητας. Ο νέος πληθυσμός που είναι πιο παραγωγικός μειώνεται.

δ) Η μείωση των επιλογών και των ευκαιριών για τους νέους. Σε περιοχές που ο ηλικιωμένος πληθυσμός υπερτερεί έναντι του νέου, κυριαρχούν οι επιλογές των μεγαλύτερων ηλικιών. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, σε μικρές απομονωμένες κοινότητες (αγροτικές, ορεινές κτλ.) όπου οι ελάχιστοι νέοι έχουν περιορισμένες επιλογές (αδυναμία εύρεσης φίλων, συντρόφου, ευκαιρίες εκπαίδευσης κτλ.).

Η υπογεννητικότητα, σε συνδυασμό με την οικονομική υπανάπτυξη της περιφέρειας, οδήγησε σε ερήμωση πολλά χωριά της Ελλάδας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι λιγότεροι νέοι κάτοικοί τους να τα εγκαταλείπουν μόλις τελειώσουν το σχολείο (Γυμνάσιο – Λύκειο) είτε για να σπουδάσουν σε κάποιο πανεπιστήμιο που

βρίσκεται σε κάποια πόλη είτε για να αναζητήσουν σε κάποια πόλη εργασία.

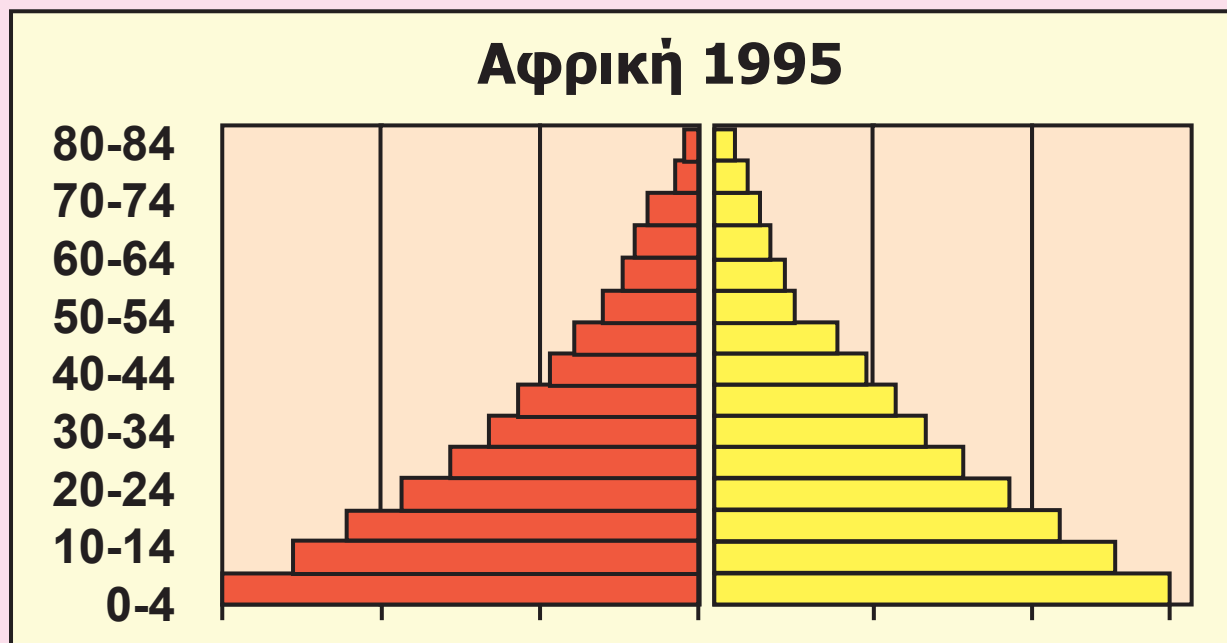
Τα στοιχεία των απογραφών της Ελλάδας είναι ανησυχητικά. Το 2001 οι άνθρωποι άνω των 65 ετών ήταν το 15% των κατοίκων της Ελλάδας. Πρόκειται για το 1/5 του συνολικού πληθυσμού. Η απογραφή του 2011 δεν άλλαξε προς το καλύτερο την κατάσταση, η οποία επιβαρύνεται με την μετανάστευση νέων προς αναζήτηση εργασίας, σε χώρες του εξωτερικού, λόγω της οικονομικής κρίσης.

Πάμπλο Πικάσο, Μητέρα και παιδί, 1921, The Art Institute of Chicago.

Το 1976, έγινε μια έρευνα από την Βρετανική Επι-σκόπηση της Σύνθεσης της Οικογένειας. Η έρευνα βρήκε ότι μόνο το 1% των παντρεμένων γυναικών δεν επιθυμούσαν να αποκτήσουν παιδί. Αντίθετα, η έκθεση του Γραφείου Απογραφής Πληθυσμού της Βρετανίας το 2000, κατέγραψε ότι το 20% των παντρεμένων γυναικών που γεννήθηκαν μεταξύ 1960 και 1990 δεν επιθυμούν να αποκτήσουν παιδί. (Πηγή: A. Giddens,

Κοινωνιολογία, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2002). Αυτή η μετατόπιση (από 1% σε 20%) εκφράζει την αλλαγή της προτεραιότητας που θέτουν οι γυναίκες και τα παντρεμένα ζευγάρια (σπουδές, καριέρα και όχι παιδιά). Όμως, αυτή η τάση εγκυμονεί κινδύνους για το δημογραφικό μέλλον των ανεπτυγμένων χωρών.

Πηγή: Εργαστήριο Δημογραφικών Κοινωνικών Αναλύσεων (<http://www.demography-lab.prd.uth.gr>)

Η πληθυσμιακή πυραμίδα της Αφρικής το 1995. Από την πυραμίδα φαίνεται ότι ο μεγάλος αριθμός γεννήσεων κάνει τη βάση πλατιά.

Να συγκρίνετε αυτή την πληθυσμιακή πυραμίδα με την αντίστοιχη της Ελλάδας του έτους 2000. Τι συμπεράσματα προκύπτουν;

Γεώργιος Ιακωβίδης, Το χτένισμα της εγγονής, Πανακοθήκη Τεργέστης, Ιταλία.

Παλιότερα, οι ηλικιωμένοι έμεναν μαζί με το ζευγάρι και το παιδί τους (εγγόνι). Η σύγχρονη πυρηνική οικογένεια δεν συγκατοικεί με τους γονείς του ζευγαριού. Ο παππούς και η γιαγιά δεν παίζουν τον ρόλο τους στην κοινωνικοποίηση του εγγονιού, όπως στο παρελθόν. Οι ηλικιωμένοι (τρίτη ηλικία) στερούνται τον παραδοσιακό τους ρόλο. Αυτό σε συνδυασμό με την συνταξιοδότηση από την εργασία οδηγεί τους ηλικιωμένους στο περιθώριο της ζωής. Δεν εργάζονται, δεν μεγαλώνουν τα εγγόνια τους και μαζί με τις οργανικές παθήσεις που εμφανίζονται απομονώνονται. Η απομόνωση δημιουργεί αισθήματα μοναξιάς, απογοήτευσης και θλίψης. Οδηγεί στην παραίτηση από τη ζωή.

13.6 Από το χωριό στην πόλη και στην μεγαλούπολη

Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή, ένας οικισμός, ανάλογα με τον πληθυσμό του, διακρίνεται σε:

Χωριό: πληθυσμός μέχρι 2.000 κάτοικοι.

Κωμόπολη: πληθυσμός από 2.000 έως 10.000.

Πόλη: πάνω από 10.000 κάτοικοι.

Πόλη είναι το σημείο συγκέντρωσης και μόνιμης εγκατάστασης του πληθυσμού, ο οποίος σε αναλογία με το σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας είναι αρκετά αυξημένος. Σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε., πόλεις θεωρούνται οι οικιστικές μονάδες που έχουν πάνω από 20.000 κατοίκους. Στην Ελλάδα, μια οικιστική μονάδα για να χαρακτηριστεί ως πόλη πρέπει να έχει τουλάχιστον 10.000 κατοίκους.

Η πόλη, όμως, δεν ορίζεται μόνο με πληθυσμιακά κριτήρια. Δεν είναι απλά ένας μεγάλος οικισμός στον οποίο κατοικούν πολλοί άνθρωποι. Η πόλη έχει μια σειρά από οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές λειτουργίες που την διαφοροποιούν από τις άλλες οικιστικές μονάδες. Η πόλη έχει αγορά, δικαστήρια, πανεπιστήμια, δημόσιες υπηρεσίες. Οι κάτοικοι της πόλης ζουν με διαφορετικό τρόπο από ότι οι κάτοικοι της υπαίθρου και των χωριών.

Οι πόλεις, σε παλαιότερες εποχές, ήταν πολύ μικρές σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα. Η Βαβυλώνα, μια από τις μεγαλύτερες πόλεις της αρχαιότητας στην Ανατολή, την εποχή της ακμής της δεν ξεπέρασε τις 20.000 κατοίκους. Η Ρώμη, την εποχή του μεγαλείου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, έφτασε τις 300.000 κατοίκους. Η αρχαία Αθήνα, την εποχή της μεγάλης της δόξας επί

Περικλή, έφτασε τις 400.000 κατοίκους (μαζί με μέτοικους και δούλους). Αυτά τα πληθυσμιακά μεγέθη των πόλεων της αρχαιότητας δεν έχουν καμία σχέση με τις σύγχρονες τεράστιες μεγαλουπόλεις των εκατομμυρίων κατοίκων.

Μετά την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οι πόλεις της Δυτικής Ευρώπης συρρικνώθηκαν και έχασαν τον οικονομικό και πολιτικό τους ρόλο. Μετά τον 11ο αιώνα, η ζωή στις πόλεις ανέκαμψε λόγω της σταδιακής ανάπτυξης του εμπορίου. Οι πόλεις άρχισαν να μετατρέπονται σε αυτοδύναμα πολιτικά, διοικητικά και εμπορικά κέντρα. Όμως, σε καμία περίπτωση ο αριθμός των κατοίκων τους δεν έφτασε το μέγεθος των πόλεων μετά την βιομηχανική επανάσταση.

Η σύγχρονη μεγαλούπολη, στις ανεπτυγμένες χώρες, είναι παιδί της βιομηχανικής επανάστασης. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι άρχισαν να μεταναστεύουν από την ύπαιθρο προς τις περιοχές που είχαν χτιστεί τα εργοστάσια προκειμένου να εργαστούν. Γύρω από τα εργοστάσια χτίστηκαν σταδιακά τεράστιες συνοικίες για να στεγάσουν όλους αυτούς τους ανθρώπους και έτσι προέκυψαν οι μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η κίνηση του πληθυσμού από την ύπαιθρο προς την πόλη ονομάζεται αστικοποίηση.

Στην Ελλάδα, οι πόλεις δεν ήταν προϊόν της βιομηχανικής επανάστασης. Βιομηχανική επανάσταση δεν έγινε στη χώρα μας. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους μετακινήθηκαν πληθυσμοί προς τα αστικά κέντρα, όχι όμως μαζικά, με αργούς ρυθμούς. Η ελληνική πόλη δεν ήταν αποτέλεσμα της ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα (βιομηχανία) όπως έγινε στη Δυτική Ευρώπη. Οι λόγοι μετανάστευσης του πληθυσμού προς

τις πόλεις στην Ελλάδα ήταν:

α) Η δημιουργία διοικητικών υπηρεσιών στις πόλεις. Το νέο κράτος είχε ανάγκη από υπαλλήλους για να στελεχώσουν τις διοικητικές υπηρεσίες του. Ένα μικρό τμήμα πληθυσμού της υπαίθρου συρρέει στις πόλεις για να εργασθεί σε αυτόν τον τομέα.

β) Ανάπτυξη του εμπορίου. Στις πόλεις αναπτύσσεται το εμπόριο και έχουν την έδρα τους οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα. Οι ανάγκες για υπαλλήλους καθώς και το γεγονός ότι η πόλη έχει μεγαλύτερο πληθυσμό προσελκύουν ανθρώπους από την ύπαιθρο προκειμένου να γίνουν ελεύθεροι επαγγελματίες και έμποροι.

γ) Ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών εκπαίδευσης, υγείας. Η συσσώρευση πληθυσμού στις πόλεις δημιούργησε την ανάγκη για σχολεία, νοσοκομεία κτλ., στα οποία δημιουργήθηκαν θέσεις εργασίας για εκπαιδευτικούς, γιατρούς, νοσοκόμους, βοηθητικό προσωπικό κτλ.

Μετά τη δεκαετία του 1950 εμφανίστηκε ένα νέο κύμα αστικοποίησης. Το κύμα αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και, σε μικρότερο βαθμό, άλλων πόλεων της επαρχίας (Πάτρα, Ιωάννινα, Λάρισα, Καλαμάτα κτλ.). Όμως και αυτό το κύμα αστικοποίησης δεν βασίστηκε στη διεύρυνση της παραγωγής αλλά στη διεύρυνση του εμπορίου και των υπηρεσιών. Η συσσώρευση του μισού, σχεδόν, πληθυσμού της χώρας στο λεκανοπέδιο της Αττικής είναι αποτέλεσμα αυτού του μοντέλου ανάπτυξης. Απουσία αποκεντρωμένης βιομηχανίας και ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα της παραγωγής.

Ο θεσμός της αντιπαροχής χρησιμοποιήθηκε αυτή την περίοδο προκειμένου να δώσει λύση στο στεγαστικό πρόβλημα των πληθυσμών που συνέρεαν στην Αθήνα. Ο ιδιοκτήτης ενός οικοπέδου το έδινε «αντιπαροχή» σε κάποιον εργολάβο προκειμένου πάνω στο οικόπεδο να χτιστεί πολυκατοικία. Από την πολυκατοικία, ο ιδιοκτήτης του οικοπέδου έπαιρνε ως αμοιβή για την παραχώρηση της γης το 30% περίπου των διαμερισμάτων. Η αντιπαροχή ευθύνεται για τον τρόπο που είναι χτισμένες σήμερα οι ελληνικές πόλεις και κυρίως η Αθήνα. Γεμάτη πολυκατοικίες και με ελάχιστους δημόσιους χώρους.

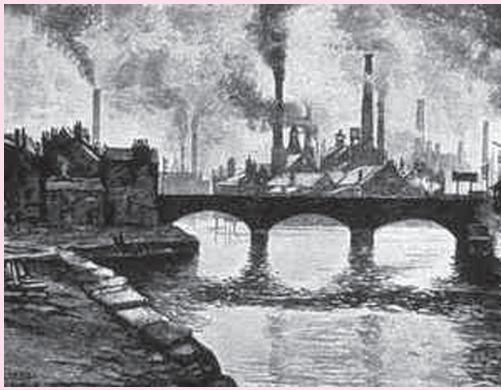
Η μετακίνηση του πληθυσμού στις πόλεις δημιουργεί νέες εργασίες και υπηρεσίες, οι οποίες συνεπάγονται νέες μετακινήσεις προς τις πόλεις, που δημιουργούν νέες εργασίες και υπηρεσίες κ.ο.κ.

Αμπράτζιο Λορεντσέτι, Μεσαιωνική πόλη της Σιένα, 14ος αι., Εθνική Πινακοθήκη της Σιένα.

Φλωρεντία, η γέφυρα του Πόντε Βέκιο.

Πόλη την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης.

**Κώστας Μπαλάφας, Η Αθήνα, Χριστούγεννα 1960,
Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη.**

Τον 11ο αιώνα, στη Γερμανία διαδόθηκε μια παροιμία: *Stadtluft macht frei* (ο αέρας της πόλης σε κάνει ελεύθερο). Οι αγρότες έβλεπαν την πόλη ως έναν χώρο, στον οποίο μπορούσαν να ζήσουν ελεύθεροι μακριά από τα δεσμά των γαιοκτημόνων της υπαίθρου. Αντίστοιχα σήμερα η πόλη, από κοινωνική άποψη, εξασφαλίζει μια ζωή μακριά από τον ασφυκτικό κοινωνικό έλεγχο που ασκούν οι μικρές κοινότητες στα χωριά.

Ιωάννης Αβραμίδης, Πόλις, 1965-1968, Εθνική Πινακοθήκη.

Ντέηβιντ Χάρβη (1935-)

Άγγλος γεωγράφος και ανθρωπολόγος. Ένας από τους πιο σημαντικούς αναλυτές των σύγχρονων πόλεων. Σύμφωνα με τον Χάρβη, ο χώρος της πόλης αναδομείται διαρκώς κάτω από τις επιλογές των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην πόλη. Οι επιχειρήσεις επενδύουν σε μια περιοχή (εργοστάσια, γραφεία, κατοικίες) και όταν τα περιθώρια κέρδους

σε αυτή την περιοχή κορεστούν, τότε οι επιχειρήσεις ξεκινούν την «ανάπλαση» μιας άλλης περιοχής. Οι πόλεις είναι τεχνητά περιβάλλοντα, κατασκευασμένα από τον άνθρωπο. Τα κινήματα των κατοίκων της πόλης, τον ρόλο των οποίων έχει αναλύσει ιδιαίτερα ο Χάρβη, προσπαθούν να δημιουργήσουν δημόσιους χώρους (πεζόδρομους, πάρκα, πλατείες, χώρους αναψυχής) ανάμεσα στις ιδιωτικές επενδύσεις των επιχειρήσεων (εργοστάσια, γραφεία, κατοικίες).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

Α' ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

_____ Ο θεσμός της αντιπαροχής προστάτευσε το φυσικό περιβάλλον της Αττικής.

_____ Η τάση αύξησης των ορίων συνταξιοδότησης μεγαλώνει όσο ο νέος πληθυσμός μειώνεται.

_____ Τα κοινωνικά προβλήματα αλλάζουν από κοινωνία σε κοινωνία.

_____ Πρόσωπα με χαμηλή αυτοεκτίμηση μπορεί να προβούν σε βίαιη συμπεριφορά.

_____ Το κέρδος της τράπεζας προέρχεται από τον τόκο.

1β. Τα κοινωνικά προβλήματα (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

α. Αλλάζουν από κοινωνία σε κοινωνία.

β. Οφείλονται στην κοινωνική αλλαγή.

γ. Οφείλονται στην κοινωνική ανισότητα.

δ. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

Β΄ στήλη

1. υπογεννητικότητα	_____	δημιουργεί χρέος
2. έλλειμμα	_____	δημιούργησε την πολυκατοικία
3. αντιπαροχή	_____	οδηγεί στη γήρανση του πληθυσμού
4. ανισότητα	_____	είναι η αδυναμία εξασφάλισης σίτισης
5. απόλυτη φτώχεια	_____	είναι κοινωνικό πρόβλημα

2α. Ποιες κατηγορίες ανεργίας γνωρίζετε;

2β. Πώς συγκροτήθηκαν οι πόλεις στην Ελλάδα;

B' ΟΜΑΔΑ

1α. Ποιες είναι οι επιπτώσεις της υπογεννητικότητας;

1β. Να εξηγήσετε τον όρο κοινωνικά προβλήματα.

2α. Ποιες είναι οι αιτίες της υπογεννητικότητας;

2β. Ποιες είναι οι κατηγορίες της φτώχειας;

Επιπλέον:

- Να σημειώσετε περιστατικά βίας που έχουν υποπέσει στην αντίληψή σας και να συζητήσετε τις αιτίες τους στην τάξη.

Βασική ορολογία

-άμεση δημοκρατία: το πολίτευμα το οποίο ίσχυσε στην αρχαία Ελλάδα, σύμφωνα με το οποίο όλοι οι πολίτες άρχουν και άρχονται κατά σειράν, όλοι συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας (νομοθετικής, εκτελεστικής, δικαστικής).

-αμυντικός εθνικισμός (πατριωτισμός): είναι η αγάπη και η αφοσίωση προς την πατρίδα, δεν έχει επεκτατικές βλέψεις, αλλά προασπίζεται το δικό του εθνικό έδαφος, τον πολιτισμό του, τις παραδόσεις του, την ταυτότητά του.

-ανταγωνιστική επιχείρηση / οικονομία: επιχείρηση / οικονομία, που παράγει αγαθά και υπηρεσίες, που μπορούν να ανταγωνιστούν αγαθά και υπηρεσίες από άλλες επιχειρήσεις/οικονομίες (άλλες χώρες).

-ανταγωνιστικό προϊόν: ποιοτικό και σε καλή τιμή προϊόν, για τον αγοραστή-πελάτη, ώστε να το προτιμά σε σχέση με άλλα ομοειδή προϊόντα. Και αυτό πρέπει να αποτελεί τον κύριο στόχο κάθε επιχείρησης.

-αντιπραγματισμός: ανταλλαγή πράγματος αντί πράγματος.

-αρχή επικουρικότητας: σύμφωνα με αυτήν, η Ε.Ε. δρά μόνο εάν και στον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη-μέλη, και συνεπώς δύνανται, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.

-άρχειν και άρχεσθαι: η ικανότητα του πολίτη να κυβερνά και να κυβερνάται.

-βιοποικιλότητα: η ύπαρξη πολλών ειδών ζώων και φυτών.

-Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας: αρμόδια υπηρεσία για την οργάνωση της πολιτικής άμυνας (εν καιρώ πολέμου) και της πολιτικής προστασίας (εν καιρώ ειρήνης) με στόχο την ασφάλεια των πολιτών.

-«Δια βίου Εκπαίδευση»: η εκπαίδευση που συντελείται σε ολόκληρη τη ζωή. Οι ταχύτερες αλλαγές σε όλους τους τομείς επιτάσσουν την διαρκή εκπαίδευση.

-δημόσιο έλλειμμα: το δημόσιο έλλειμμα υπάρχει όταν τα δημόσια έσοδα είναι μικρότερα από τα δημόσια έξοδα.

-εθελοντισμός: η οργανωμένη προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος.

-εθνικισμός: είναι η αποκλειστική προσήλωση προς την ιδέα του έθνους, στη διάκριση και στην υπεροχή του δικού μου έθνους. Όταν ο εθνικισμός έχει επεκτατικές βλέψεις και διάθεση επιβολής σε άλλα έθνη μετατρέπεται σε σωβινισμό.

-ελληνορθόδοξη παράδοση: περιλαμβάνει τη γλώσσα, τη νοοτροπία, τους θεσμούς, την ορθοδοξία. Περιλαμβάνει τον ελληνικό πολιτισμό, όπως διαμορφώθηκε από την αρχαία Ελλάδα μέχρι τις μέρες μας. Αρχαία Ελλάδα, Βυζάντιο και Ορθοδοξία αποτελούν το τρίπτυχο της Ελληνορθοδοξίας.

-εμπορικό ισοζύγιο της χώρας: περιλαμβάνει τις εισαγωγές και εξαγωγές προϊόντων, δηλαδή πόσα προϊόντα εισάγει και πόσα προϊόντα εξάγει η χώρα.

-εμπιστοσύνη: σημαίνει πίστη, αξιοπιστία, σεβασμός,

σε όλο το πλέγμα σχέσεων που αναπτύσσονται στις σχέσεις των ανθρώπων. Είναι από τις πιο απαραίτητες αξίες για τις σχέσεις κράτους–επιχείρησης–εργαζομένων και για την πρόοδο των εργαζομένων και της επιχείρησης.

-ένταξη: είναι η διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, κυρίως μέσω της προώθησής τους στην απασχόληση.

-εξωστρέφεια επιχειρήσεων: οι επιχειρήσεις που έχουν στραμμένο το ενδιαφέρον τους προς ξένες αγορές, που παράγουν προϊόντα ανταγωνιστικά σε σχέση με άλλες ομοειδείς επιχειρήσεις του εξωτερικού.

-επιθετικός εθνικισμός (ιμπεριαλισμός): δηλώνει την προσπάθεια επέκτασης και επιβολής ενός έθνους σε άλλα έθνη.

-επιταγή: είναι έγγραφο, με το οποίο, αυτός που έχει χρήματα στην τράπεζα δίνει εντολή στην τράπεζα να πληρώσει το ποσό που αναγράφεται στον κομιστή της επιταγής. Η επιταγή είναι πληρωτέα εν όψει, δηλαδή με την εμφάνισή της στο γκισέ της τράπεζας.

-επιχειρείν/επιχειρηματικότητα: σημαίνει τόλμη, φαντασία, δημιουργία. Σημαίνει επιστημονικές γνώσεις και έξυπνες ιδέες που γίνονται πράξεις. Σημαίνει μετουσίωση της αβεβαιότητας σε βεβαιότητα και δράση.

-επιχείρηση: παραγωγική μονάδα που συνδυάζει τους συντελεστές παραγωγής (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο), για να παράγει αγαθά και υπηρεσίες, με σκοπό το κέρδος.

-ευρωπαϊκή ιθαγένεια: η ιθαγένεια που έχουν οι ευρωπαϊοί πολίτες. Έτσι κάθε πολίτης της Ε.Ε. έχει δύο ιθαγένειες, του κράτους-μέλους και της Ε.Ε.

-Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: δηλώνει την ένωση των Ευρωπαϊκών κρατών-πολιτειών σε μια συμπολιτεία.

-εταιρική κοινωνική ευθύνη: συνίσταται στην ενσωμάτωση, σε εθελοντική βάση, θεμάτων κοινωνικής, περιβαλλοντικής και πολιτισμικής μέριμνας στις επιχειρηματικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων, καθώς και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη.

-ευρωσύστημα: αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μαζί με τις Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες των χωρών που έχουν υιοθετήσει το ευρώ.

-ηλεκτρονική δημοκρατία: εφαρμογή της δημοκρατίας, δηλαδή ψηφοφορία για διάφορα θέματα μέσω του Η/Υ ή από ειδικά μηχανήματα που θα είναι εγκατεστημένα σε κεντρικά σημεία της πόλης.

-θεμελιώδες πολιτικό πρόβλημα: το θεμελιώδες πρόβλημα της πολιτικής είναι το ερώτημα: περισσότερη ισότητα (δικαιοσύνη) ή περισσότερη αποτελεσματικότητα; Αλλιώς, η πολιτική υπηρετεί αξίες ή συμφέροντα;

-ιθαγένεια: ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος και ο οποίος συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αποκτάται είτε με βάση τη συγγένεια εξ αίματος (*ius sanguinis*) είτε με βάση τον τόπο γέννησης (*ius soli*).

-καταμερισμός εργασίας: κατανομή εργασίας σε περισσότερα πρόσωπα. Η κατανομή αρμοδιοτήτων για επιμέρους στάδια της παραγωγής σε διαφορετικά πρόσωπα

με αποτέλεσμα την περισσότερη και καλύτερη παραγωγή.

-κομματικοποίηση: η δράση υπέρ κόμματος σύμφωνα με τις κομματικές πεπιοθήσεις ή τις κομματικές εντολές.

-Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση: είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα.

-κοσμοπολίτης: ο πολίτης του κόσμου.

-κοσμοπολιτισμός: για ένα κράτος σημαίνει την ύπαρξη στοιχείων και χαρακτηριστικών από πολλά μέρη του κόσμου. Για έναν πολίτη σημαίνει ότι είναι συγχρόνως πολίτης του κόσμου και πολίτης ενός κράτους.

-κρατικός παρεμβατισμός: η παρέμβαση του κράτους στην οικονομία. Σκοπός του κρατικού παρεμβατισμού είναι ο περιορισμός των ανεπιθύμητων καταστάσεων που προξενεί η λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς, και κατ' επέκταση η επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων.

-κύριο οικονομικό πρόβλημα: πώς με περιορισμένους πόρους θα ικανοποιηθούν οι απεριόριστες ανάγκες; Από αυτό απορρέουν και τα άλλα οικονομικά προβλήματα.

-κοινοτικά προγράμματα: τα διάφορα προγράμματα της Ε.Ε. που έχουν στόχο την προώθηση κοινών πολιτικών (παιδεία, ανταγωνιστικότητα, περιβάλλον κτλ.).

-καινοτομία: ο πειραματισμός, η αναζήτηση, η υιοθέτηση του καινούργιου, η διαρκής προσαρμογή, η αποδοχή νέων μορφών οργάνωσης και παραγωγής είναι στοιχεία καινοτομίας, που αποτελούν παράγοντα επιτυχίας για την επιχείρηση και κινητήρια δύναμη για την οικονομία.

-κουλτούρα καινοτομίας: αναφέρεται στις βασικές αξίες και στους κανόνες σύμφωνα με τους οποίους αισθάνονται, σκέφτονται και δρουν οι εργαζόμενοι της επιχείρησης και πρωτίστως τα στελέχη της. Χωρίς κουλτούρα καινοτομίας, η επιχείρηση δεν μπορεί να αναπτύξει και να επιτύχει καινοτομίες.

- κράτος: η λέξη κράτος στην αρχαία ελληνική γλώσσα σήμαινε «δύναμη». Το κράτος είναι οργανωμένη πολιτική οντότητα, η οποία σε μια καθορισμένη γεωγραφική περιοχή παράγει νόμους που οργανώνουν την οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή.

-κώδικας δεοντολογίας και επιχειρηματικής ηθικής: σύνολο αρχών, ηθικής και κοινωνικής φύσεως, που δεσμεύουν την επιχείρηση να δραστηριοποιείται σύμφωνα με τις αρχές του.

-Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (Μ.Κ.Ο.): οργανώσεις κυρίως με ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Δρουν με βάση τις αρχές της συνεργασίας και της αλληλεγγύης και με βάση το δικαίωμα παρέμβασης υπέρ των αδυνάτων.

-νόμος της ζήτησης: όταν αυξάνεται η τιμή ενός αγαθού, η ζητούμενη ποσότητα μειώνεται. Και αντίθετα, όταν μειώνεται η τιμή ενός αγαθού, η ζητούμενη ποσότητα αυξάνεται. Δηλαδή, η σχέση μεταξύ τιμής και ζητούμενης ποσότητας είναι αντιστρόφως ανάλογη.

-νόμος της προσφοράς: όταν αυξάνεται η τιμή ενός αγαθού, η προσφερόμενη ποσότητα αυξάνεται, και όταν μειώνεται η τιμή ενός αγαθού, η προσφερόμενη ποσότητα μειώνεται.

-ο ρυπαίνων πληρώνει: βασική αρχή στην οικολογία με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος.

-οδική ασφάλεια: η ασφάλεια όταν κυκλοφορούμε στους δρόμους. Οι κύριοι παράγοντες οδικής ασφάλειας είναι ο οδηγός, το όχημα, ο δρόμος, η σήμανση και ο έλεγχος.

-συντελεστές παραγωγής: το έδαφος (φυσικοί πόροι), το κεφάλαιο (μηχανήματα, κτήρια κτλ.) και η εργατική δύναμη.

-παγκοσμιοποίηση: η κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και ανθρώπων γίνεται πλέον σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτό έχει επιφέρει μεγαλύτερη επικοινωνία και μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση μεταξύ των χώρων όλου του κόσμου.

-παγκόσμιο χωριό: ο πλανήτης Γη είναι μια κουκίδα στο σύμπαν. Οι Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών έχουν ενώσει όλον τον κόσμο, οπότε γίνεται λόγος για παγκόσμιο χωριό.

-πολίτης: κάθε μέλος κράτους που έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια. Κάθε μέλος του κράτους έχει πολιτικά δικαιώματα και κυρίως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

-πολιτικάντης: ο πολιτικός που ενδιαφέρεται για το δικό του όφελος και όχι για το όφελος του συνόλου. Είναι ο καταφερτζής, που με τον τρόπο του λέει το κατάλληλο ψέμμα, την κατάλληλη στιγμή, για να επιτύχει το στόχο του.

-πολιτική: η τέχνη και η επιστήμη της διακυβέρνησης. Η συμμετοχή / δράση του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.

-πολιτική απάθεια: η αδιαφορία για την πολική. Μερικές φορές δεν είναι αδιαφορία για την πολιτική αλλά συνειδητή επιλογή.

-πολιτική συμμετοχή: η συμμετοχή / δράση, ατομική ή ομαδική, του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.

-πολιτική τέχνη: «η αληθινή πολιτική τέχνη δεν πρέπει να ενδιαφέρεται για το ατομικό αλλά για το κοινό συμφέρον, διότι το ατομικό διασπά, ενώ το κοινό ενώνει την πολιτεία» (Πλάτων, Νόμοι).

-πολιτικές αρετές / αξίες: εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες των πολιτών. Αποκρυσταλλώνονται σε γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν τα άτομα και την κοινωνία. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση των εαυτών μας και των άλλων.

-πολιτικό ήθος: έχει ο πολιτικός που διαπνέεται από πολιτικές αρετές, που ασκεί την πολιτική εξουσία, σύμφωνα με τους κανόνες της πολιτικής τέχνης και επιστήμης, προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

-πολιτικό κόστος: είναι η απώλεια πολιτικής δύναμης για τον πολιτικό, την κυβέρνηση, το κόμμα, όταν λογοδοτούν για λανθασμένες επιλογές. Κάθε πρόσωπο και κάθε φορέας που ασκεί πολιτική οφείλει να λογοδοτεί, δεδομένου ότι η λογοδοσία είναι βασική αρχή της δημοκρατίας.

-πολιτικό σύστημα: η συστηματική οργάνωση θεσμών, πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που διαμορφώνουν την πολιτική βούληση της πολιτείας.

-πολιτικοποίηση: η διαδικασία εκμάθησης, διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης και συμμετοχής του πολίτη στα κοινά.

-πολιτικός: το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά σε εκλογικές αναμετρήσεις για να αντιπροσωπεύσει το λαό σε οποιαδήποτε πολιτική θέση.

-πολιτικός αναλφαβητισμός: όταν ο πολίτης δεν έχει τις απαραίτητες κοινωνικές και πολιτικές γνώσεις για να μπορεί να συμμετέχει ουσιαστικά, ελεύθερα και υπεύθυνα στα πολιτικά δρώμενα.

-πολιτισμός είναι το σύνολο των αξιών που πραγματοποιούν οι άνθρωποι στην ιστορική τους πορεία και τυγχάνουν καθολικής αναγνώρισης και αποδοχής, είναι το κοινό κτήμα που πραγματοποιούν και το οποίο μεταβιβάζουν στις επόμενες γενιές. Είναι ο τρόπος ζωής, τρόπος που διαμορφώνεται από την ιεράρχηση των αναγκών.

-πολιτισμική κληρονομιά: το σύνολο τη πολιτισμικής δημιουργίας που αφήνει κάθε γενιά στην επόμενη.

-πολιτισμική πολυμορφία: οι διάφορες μορφές πολιτισμού που δημιουργούν οι διάφοροι λαοί ή ομάδες.

-πολυφαρμακία: η κατανάλωση πολλών, συνήθως όχι απαραίτητων, φαρμάκων, με αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία.

-Σύμπραξη Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (Σ.Δ.Ι.Τ.): είναι συμβάσεις, κατά κανόνα μακροχρόνιες, οι οποίες συνάπτονται μεταξύ ενός δημόσιου και ενός ιδιωτικού φορέα με σκοπό την εκτέλεση έργων ή/και την παροχή υπηρεσιών.

-συναλλαγματική: έγγραφο, το οποίο για να είναι έγκυρο πρέπει υποχρεωτικά από τον νόμο να έχει ορισμένα στοιχεία (εντολή πληρωμής, όνομα πληρωτή, χρόνο λήξης, υπογραφή κτλ.).

-Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας: υπηρεσία του Υπουργείου Εργασίας, που ασχολείται με τον έλεγχο εφαρμογής της νομοθεσίας για την ασφάλεια και υγιεινή στον χώρο εργασίας.

-τιμή ισορροπίας: καλείται η τιμή, στην οποία η ζητούμενη ποσότητα ισούται με την προσφερόμενη ποσότητα και η αγορά βρίσκεται σε ισορροπία, και δεν υπάρχουν οικονομικές δυνάμεις (νοικοκυριά και επιχειρήσεις), που να τείνουν να την μεταβάλλουν.

-χρήμα: ο,τιδήποτε γίνεται αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής αγαθών και μέσο μέτρησης της ανταλλακτικής αξίας των άλλων αγαθών.

- χρηματιστήριο: η «αγορά» (αγορά και πώληση) μετοχών και ομολόγων (δανειακοί τίτλοι δημοσίου και μεγάλων επιχειρήσεων).

-ψηφιακός πολίτης: στην κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας, της ψηφιακής εποχής, ο πολίτης για να συμμετέχει ελεύθερα και υπεύθυνα χρειάζεται να έχει και γνώση και ικανότητα διαχείρισης της πληροφορίας, να είναι ψηφιακός πολίτης.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ και άλλες πηγές πληροφόρησης

α. Βιβλιογραφία

Ανδρούσου Α. - Ασκούνη Ν., (επ.), Πολιτισμική ετερότητα και ανθρώπινα δικαιώματα, Μεταίχμιο, Αθήνα 2011.

Αντωνοπούλου-Τρεχλή Ζ., Η πολιτική φιλοσοφία της αρχαιοελληνικής τέχνης, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2001.

Αριστοτέλους, Ηθικά Νικομάχεια, εκδ. Ζαχαρόπουλος.

Αριστοτέλους, Πολιτικά, εκδ. Ζαχαρόπουλος.

Βασιλείου Θ. Α. - Σταματάκης Ν., Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1992.

Βενιζέλος Ε., Διαχρονία και συνέργεια, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999.

Βλάχος Γ., Η δημοκρατική κοινωνία και ο πολίτης στο κατώφλι του εικοστού πρώτου αιώνα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999.

Γεωργακόπουλος Θ. κ.ά, Εισαγωγή στην πολιτική οικονομία, Αθήνα 1982.

Γιανναράς Χρ., Πολιτισμός, το κεντρικό πρόβλημα της πολιτικής, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 1997.

Δημαράς Κ.Θ., Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1975.

Καράγεωργας Δ., Παραδόσεις δημόσιας οικονομικής, τ. Α,Β,Γ, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Καραποστόλης Β., Συμβίωση και επικοινωνία στην Ελλάδα, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1987.

Καργάκος Σ., Για μια δημοκρατία ευθύνης, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001.

Καστοριάδης Κ., Η αρχαία Ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1999.

Καστοριάδης Κ., Η Ελληνική ιδιαιτερότητα, τ. Α,Β,Γ, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011.

Κοντογιώργης Γ., Πολίτης και πολιτική, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003.

Λιανός Θ., Κοινωνική δικαιοσύνη, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.

Λιανός Θ.-Χρήστου Γ., Πολιτική οικονομία, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1995.

Μπεκ Ούρλιχ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.

Μπίκος Γ., Το βιβλίο ως διδακτικό μέσο και οι κυρίαρχοι τρόποι ανάγνωσης, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2012.

Παπανούτσος Ε., Η παιδεία, το μεγάλο μας πρόβλημα, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1976.

Πατσός Χ., Η ανάδυση του κοινωνικού και θρησκευτικού υποκειμένου, εκδόσεις Proforma, Αθήνα 2007.

Πλάτωνος, Νόμοι, εκδ. Ζαχαρόπουλος.

Πλάτωνος, Πολιτεία, εκδ. Ζαχαρόπουλος.

Τσαούσης Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989.

Ψυρούκης Ν., Ιστορικός χώρος και Ελλάδα, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1983.

Braudel F., Υλικός πολιτισμός, οικονομία και καπιταλισμός, εκδ. Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα 1995.

Dahl R., Σύγχρονη πολιτική ανάλυση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979.

Duverger M., Εισαγωγή στην πολιτική, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1985.

Gellner E., Έθνη και εθνικισμός, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.

Giddens A., Κοινωνιολογία, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2002.

Heilbroner R. – Thurow L., Για την κατανόηση της μικρο-οικονομικής και μακρο-οικονομικής, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Kennedy P., Προετοιμασία για τον 21ον αιώνα, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1994.

Sabine G., Ιστορία των πολιτικών θεωριών, εκδ. Ατλαντίς, Αθήνα.

Schwartzberg R., Πολιτική κοινωνιολογία, Τόμος I και II, εκδ. Παρατηρητής Θεσσαλονίκη 1984.

β. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

Πολλές ηλεκτρονικές διευθύνσεις υπάρχουν στα παραθέματα του βιβλίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦ. 11: ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ -	
ώρες: 5	5
11.1 Από τον αντιπραγματισμό στην οικονομία του χρήματος	7
11.2 Το χρήμα	13
11.2.1 Ιδιότητες και λειτουργίες του χρήματος	13
11.2.2 Σύγχρονες μορφές χρήματος	15
11.3 Οι Τράπεζες	19
11.3.1 Εμπορικές Τράπεζες, Κεντρική Τράπεζα.....	19
11.3.2 Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.....	21
11.4 Αποταμίευση – Καταθέσεις – Δάνεια.....	25
11.5 Το Χρηματιστήριο – Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς.....	30
ΚΕΦ. 12: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ - ώρες: 6	39
12.1 Η μετανάστευση	42
12.1.1 Κατηγορίες και αίτια της μετανάστευσης.....	42
12.1.2 Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες	44
12.2 Οι πρόσφυγες και η συμφωνία Σένγκεν	48
12.3 Έλληνες και αλλοδαποί.....	54
12.3.1 Η Ελληνική Ιθαγένεια	54
12.3.2 Απόκτηση και απώλεια Ελληνικής Ιθαγένειας.....	55
12.4 Δημοκρατικές αρχές για την κοινωνική συμβίωση	61

12.4.1 Αλληλεγγύη και δικαιοσύνη	61
12.4.2 Σεβασμός του «Άλλου» και ανεκτικότητα	63
12.4.3 Πνεύμα διαλόγου και συνεργασίας	64
12.4.4 Ειρηνική επίλυση διαφορών (προσώπων, ομάδων, κρατών).....	64
12.5 Ο ελληνισμός της διασποράς	67
12.6 Έλληνες ευεργέτες και μεγάλες προσωπικότητες του Ελληνισμού	73
ΚΕΦ. 13: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ - ώρες: 6.....	81
13.1 Κοινωνικά προβλήματα.....	83
13.1.1 Προσδιορισμός και αίτια.....	83
13.1.2 Συνέπειες και αντιμετώπιση	86
13.2 Φτώχεια, ανεργία	90
13.3 Το πρόβλημα της βίας	97
13.3.1 Είδη βίας: ενδοσχολική, ενδοοικογενειακή, αθλητική κτλ.	97
13.3.2 Αιτίες, επιπτώσεις και αντιμετώπιση της βίας.....	100
13.4 Υπερδανεισμός ιδιωτών και δημοσίου	103
13.5 Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού.....	109
13.6 Αστικοποίηση: Από το χωριό στην πόλη και στην μεγαλούπολη	115
Βασική Ορολογία	125
Βασική Βιβλιογραφία και άλλες πηγές πληροφόρησης	135

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.